

BELEDİYELER
VE
ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ
(ÇED)

Mihriban ŞENGÜL

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönergesi'nin
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı İçin Öngördüğü
BİLİM UZMANLIĞI (MASTER) TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

(Malatya, Temmuz, 1994)

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İş bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda BİLİM UZMANLIĞI TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

(Adı, Soyadı ve Ünvanı)

Üye

(Adı, Soyadı ve Ünvanı)

Üye

(Adı, Soyadı ve Ünvanı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

.../.../...

İmza

(Adı, Soyadı ve Ünvanı)

.....

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Çevresel Etki Değerlendirmesi yöntemi- nin çevre ve insan yaşamı için taşıdığı öneme karşın, et- kin olarak yaşama geçirilmemesi nedeniyle duyulan kaygı- lardan yola çıkılarak hazırlanmıştır. Amaç, bu konuya, küçük de olsa bir katkıda bulunmak, dikkatleri bu konu üzerinde toplamaktır.

Oldukça kısa zamanda ve kıt olanaklarla hazırlanan bu çalışma sırasında yardım ve desteğini eksik etmeyen da- nışman öğretmenim Prof. Dr. S. Kemal KARTAL'a teşekkürleri- mi sunarım.

Mihriban ŞENGÜL

BELEDİYELER
VE
ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

Mihriban ŞENGÜL

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	I
İçindekiler.....	II
Çizelgeler Dizini.....	XII
Çizimler Dizini.....	XII

BİRİNCİ KESİM

GİRİŞ

I. <u>ÇALIŞMA HAKKINDA</u>	1
1. Konu, Amaç ve Sınırlar.....	1
2. Denenceler ve Yöntem.....	6
3. Kavram Tanımları.....	7
4. Sunuş Sırası.....	11

İKİNCİ KESİM

YÖNETİM KADEMESİ OLARAK BELEDİYELER

VE ÇEVRE SORUNLARINI ÖNLEME ARACI OLARAK ÇED

II. <u>YÖNETİM BİRİMİ VE TOPLUMSAL YAŞAM ÖRGÜTÜ OLARAK</u> <u>BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ</u>	15
1. Yönetim Birimi ve Kademesi Olarak Belediyeler.....	15

A. Türk Yönetim Sistemi İçinde Belediyeler.....	16
a. Merkezi Yönetim (Genel Yönetim).....	16
b. Yerel Yönetimler.....	17
i. Yerel Yönetimlerin Varoluş Nedenleri.....	18
ii. Yerel Yönetimlerin Özellikleri.....	18
iii. Yerel Yönetimlerin Gücü.....	19
c. Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetim İlişkisi...20	
B. Bir Yerel Yönetim Örgütü: Belediye	
C. Genel Olarak Belediye Örgütlenmesi.....	26
a. Belediye Meclisi.....	26
b. Belediye Encümeni.....	28
c. Belediye Başkanı.....	30
i. Genel Yönetimin Bir Ögesi Olarak	
Belediye Başkanı.....	31
ii. En Büyük Belediye Amiri Olarak	
Belediye Başkanı.....	31
iii. Belediye Tüzel Kişiliğinin Temsilcisi	
Olarak Belediye Başkanı.....	31
d. Diğer Hizmet Birimleri.....	32
2. Toplumsal Yaşam Örgütü Olarak Belediyeler.....	33
A. Toplumun Ürünü Olarak Belediyeler.....	33
a. Kentsel Yerleşmelerdeki Toplumsal Yaşamın	
Doğal Bir Ürünü Olarak Belediyeler.....	33
b. Toplumsal Gereksinimlerin Karşılanması	
Amacıyla Üretilen Bir Ürün Olarak	
Belediyeler.....	34

B. Toplumsal Yaşam Düzenini Sağlayan Birimler	
Olarak Belediyeler.....	35
C. Yerel Yaşama En Yakın Yönetim Birimi Olarak	
Belediyeler.....	36
D. Bir Demokrasi Kurumu Olarak Belediyeler.....	37
3. Çevre Sorunları ve Belediyeler.....	37
III. <u>ÇEVRE YÖNETİMCİSİ OLARAK BELEDİYELER</u>	41
1. Çevre Kaynaklarını Kullanan Örgüt.....	41
2. Çevre Kaynaklarını Kullandıran Örgüt.....	43
3. Çevre Kaynaklarını Koruyan ve Korutturan Örgüt....	43
4. Çevre Kaynaklarını Yeniden Üreten ve Yeniden	
Ürettiren Örgüt.....	44
5. Çevre Kaynaklarını Geliştiren Örgüt.....	44
6. Çevre Yönetimini Yerel Halkla Birlikte	
Gerçekleştiren Örgüt.....	45
IV. <u>ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ</u>	48
1. ÇED Nedir?	48
2. ÇED'in Gerekliliği.....	50
3. ÇED'den Beklenen Yararlar.....	53
4. "Yaşam Yönetimi" Aracı Olarak ÇED.....	56
A. Bireysel Düzeyde Yaşam Yönetimi.....	57
a. Kendini Kullanma Kılavuzunu Geliştirme.....	58
b. Konuk Olarak Kendini Ağırılama.....	58
c. Yansıtma.....	58
d. Bilgilenme ve Kendini Geliştirme.....	59
B. Aile Düzeyinde Yaşam Yönetimi.....	60

C. Köy Düzeyinde Yaşam Yönetimi.....	64
D. Kent Düzeyinde Yaşam Yönetimi.....	67
E. Ülke Düzeyinde Yaşam Yönetimi.....	69
V. ÇED UYGULAMA AŞAMALARI VE YÖNTEMLERİ	69
1. ÇED Uygulama Aşamaları.....	70
A. Hazırlık Çalışmaları ve Projenin Tanımlanması..	70
a. Karar Mercininin veya Mercilerinin	
Belirlenmesi.....	70
b. Proje Koordinatörünün (Eşgüdümçüsünün)	
Belirlenmesi.....	71
c. Çalışma Planının Yapılması.....	71
d. Planlanan Faaliyetin ve Seçeneklerin	
Tanımlanması.....	71
e. Proje Seçeneklerinin Belirlenmesi.....	73
f. Konuya İlişkin Yasal ve Teknik	
Düzenlemelerin Belirlenmesi.....	73
B. Eleme Aşaması.....	73
C. Kapsam ve Etkilerin Belirlenmesi.....	75
a. Etkinin Niceliği.....	75
b. Etkinin Kapsamı.....	76
c. Etkinin Özelliği.....	76
d. Çevrenin Duyarlılığı.....	76
D. Çevrenin Varolan Durumunun Belirlenmesi.....	76
E. Çevresel Etkilerin Niceliksel Kestirimi ve	
Değerlendirilmesi.....	77
F. Gerekli Çevre Koruma Önlemlerinin Belirlenmesi..	78

G. Proje Seçeneklerinin Değerlendirilmesi ve Önerilerin Hazırlanması.....	78
H. ÇED Raporunun Hazırlanması.....	78
I. Karar Aşaması.....	80
J. Proje Sonrasında Etkilerin İzlenmesi ve Denetlenmesi.....	81
2. ÇED Uygulama Yöntemleri.....	81
A. Fayda-Maliyet Analizleri.....	81
B. Planlama.....	82
C. Örtmeler Yöntemi.....	82
D. Denetim Listesi Yöntemleri.....	84
a. Basit Denetim Listeleri.....	84
b. Ayrıntılı Denetim Listeleri.....	85
c. Derecelendirmeli ve Sıralamalı Denetim Listeleri.....	85
d. Ağırlıklı-Derecelendirmeli Denetim Listeleri.....	86
E. Etkileşim Matrisleri.....	86
a. Leopold Matrisi.....	87
b. Çapraz Etki Matrisi.....	88
c. Kanada Çevre Matrisi (ECM).....	88
F. Şebeke Yöntemi.....	89
G. K-SIM Yöntemi.....	89
H. Çevresel Etki Tahmin Yöntemi.....	90
I. Ağ/Dizge Çizimleri (Diyagramları).....	91
J. Uyarlamalı (Adaptif) Çevresel Değerlendirme....	92

K. Ekolojik Riziko Çözümlemesi.....	93
3. ÇED'de Uyulacak İlkeler ve ÇED Formunun İçermesi Gereken Öğeler.....	94
A. ÇED Çalışmasının Temel İlkeleri.....	96
B. ÇED Formunun İçermesi Gereken Öğeler.....	97

VI. ÇED YÖNETMELİĞİ'NDEKİ ÇED UYGULAMA YÖNTEMİ

<u>AŞAMALARI VE GÖREVLENDİRİLEN KURULUŞLAR.....</u>	98
1. ÇED Yönetmeliği'nin Öngördüğü ÇED Yöntemi.....	99
2. ÇED Yönetmeliği'nin Öngördüğü ÇED Uygulama Aşamaları.....	99
A. ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nun Hazırlanması.....	100
B. ÇED Ön Araştırmasına Tabi Faaliyetler İçin Başvuru.....	101
C. ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nun İncelenmesi ve Değerlendirilmesi Aşaması.....	102
D. Faaliyet İçin Çevre Bakanlığı'na Başvuru Aşaması.....	104
E. ÇED Raporu Duyurusu.....	105
F. Halkın ÇED Sürecine Katılımı Aşaması.....	106
G. ÇED Raporunun İncelenmesi-Değerlendirilmesi Süreci.....	107
H. Revize (Yenilenmiş) ÇED Raporları.....	110
I. Nihai ÇED Raporu'nun Hazırlanması ve Sunulması.....	111

J. "ÇED Olumlu" ya da "ÇED Olumsuz Belgesi"nin Verilmesi.....	111
K. Faaliyetin İzlenmesi ve Denetlenmesi.....	112
3. ÇED Yönetmeliği'yle Görevlendirilen Kuruluşlar...	114
A. Çevre Bakanlığı.....	114
B. Mahalli Çevre Kurulu.....	116
C. İnceleme-Değerlendirme Komisyonu.....	118
D. Mülki İdare Amiri.....	118
E. Diğer İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları.....	120
F. Faaliyet Sahibi.....	121
4. ÇED Yönetmeliği'yle İlgili Genel Değerlendirme...	122

ÜÇÜNCÜ KESİM

TOPLUMSAL YAŞAMI VE DOĞAYI ETKİLEYEN

HER FAALİYET İÇİN ÇED YAPTIRAN BELEDİYE

VII. GÜNÜMÜZ TOPLUMSAL YAŞAMININ GEREKLİ KILDIĞI

<u>BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ</u>	128
1. Eğitici Belediye.....	128
2. Yaratıcı Belediye.....	129
3. Üretici Belediye.....	131
4. Demokrasiyi Özümsemiş Belediye.....	131
5. Uygulayıcı Belediye.....	133
6. Koruyucu Belediye.....	134
A. Toplu Yaşam Düzenini Koruyan Belediye.....	134
B. Çevreyi Koruyan Belediye.....	134
7. Seven Belediye.....	135
A. İnsanı Seven Belediye.....	135

B. Doğayı Seven Belediye.....	136
8. Özdenetimci Belediye.....	135
9. Katılımcı ve Katılıma Açık Belediye.....	136
10. Değişebilen ve Gelişen Belediye.....	138
11. Sanatsever Belediye.....	139
12. Güçlü Belediye.....	139
13. Eşgüdümleyici Belediye.....	140
14. Bilime ve Araştırmaya Önem Veren Belediye.....	140
15. "Özerklik" Simgesi ve Özerkliğin "Tam Yeri" Olan Belediye.....	141
16. ÇED'li ve ÇED Yapan (Yaptıran) Belediye.....	143

VIII. YAŞAMA UYUM VE YÖNETİM ARACI OLARAK ÇED VE

<u>BELEDİYE</u>	144
1. Belediye Sınırları İçinde Çevreyi Etkileyen Birimlerin Sınıflandırılması.....	144
2. Aile Biriminin Toplumsal Yaşama Etkisi ve Ailenin Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri...145	
A. Aile Biriminin Toplumsal Yaşama Etkisi.....	146
B. Aile Biriminin Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri.....	148
3. Hizmet Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi ve Bu Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri.....	149
A. Hizmet Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi.....	150
B. Hizmet Üreten Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri.....	151

4. Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi ve Bu Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri.....	152
A. Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi.....	152
B. Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri.....	154
5. Hem Hizmet, Hem Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi ve Bu Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri.....	155
6. Ayrıntılı Teknik Çalışmaların Yapılması Zorunluluğu.....	155
IX. <u>BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED UYGULAMALARININ TEKNİK VE ÖRGÜTSEL ALTYAPISI</u>.....	156
1. Belediye Çevre Politikası.....	157
A. Belediye İç Çevre Politikası.....	158
B. Belediye Dış Çevre Politikası.....	159
2. ÇED'in Belediyeler Tarafından Uygulandığı Sistemin Genel Özellikleri.....	159
A. Çevre Bakanlığı'nın İşlevleri.....	160
B. Belediye Çevre Müdürlüğü'nün İşlevleri.....	161
C. Belediye ÇED İşletmesi'nin İşlevleri.....	161
D. Belediye ÇED İşletmeleri Birliği'nin İşlevleri.....	162

E. ÇED'in Belediyeler Tarafından Gerçekleştirildiği Sistemin İşleyişi.....	163
3. ÇED'ci Belediyenin Teknik ve Örgütsel Al yapısı..	165
A. ÇED'ci Belediyenin Örgütsel Altyapısı.....	165
a. Belediye Örgütlenmesi İçinde Çevreden Sorumlu Birimin Kurulması.....	165
b. Belediye ÇED İşletmesi'nin Kurulması.....	166
B. ÇED'ci Belediyenin Teknik Altyapısı.....	166
a. Nitelikli Görevli Gereksiniminin Karşılama Yöntemleri.....	167
i. Belediye Çevre Enstitüsü.....	167
ii. Belediye Çevre Koruma ve Geliştirme Eğitim Merkezi.....	168
b. Araç-Gereç ve Laboratuvar Gereksiniminin Karşılama Yöntemleri.....	168
c. Belediye Çevre Sorunları ve Çevre Sorunlarını Önleme Danışma Merkezi.....	169
X. <u>BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED SÜRECİ</u>	169
1. ÇED Uygulamasına İlişkin İzlenimin Belirlenmesi.	170
2. ÇED Uygulamasının Aşamaları.....	170
A. ÇED Uygulanacak Faaliyetin Belirlenmesi ve ÇED Uygulama Kararının Verilmesi.....	170
B. Faaliyet Sahibinin Sunduğu Proje Üzerinde İlk Değerlendirmenin Yapılması.....	173
C. Faaliyet Yerinin ve Çevre Koşullarının Yerinde İncelenmesi.....	173

D. Olası Görülen Olumsuz Etkilerin ve Alınacak Önlemlerin Belirlenmesi.....	174
E. Karşı Seçenek (Alternatif) Oluşturacak Tasarımları (Projeler) Üretilmesi.....	174
F. ÇED Raporunun Hazırlanması.....	174
G. ÇED Raporunun Halkın Görüşüne Sunulması.....	175
H. ÇED Raporuna Son Biçiminin Verilmesi.....	176
I. Karar Aşaması.....	177
J. Faaliyetin İzlenmesi ve Denetlenmesi.....	177

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

XI. ÖNERİLER VE SONUÇ

1. Öneriler.....	179
A. ÇED Uygulamasına İlişkin Öneriler.....	180
B. Belediyenin Çevreyi Koruma Sorumluluğu ve Belediyenin ÇED Uygulamasına İlişkin Öneriler.....	181
C. Çevre Bakanlığı'nın Çevre Koruma ve ÇED Uygulamasındaki Sorumluluklarına İlişkin Öneriler.....	182

2. Sonuç

<u>KAYNAKÇA</u>	187
<u>EK-I. ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ</u>	
<u>YÖNETMELİĞİ</u>	198

ÇİZELGELER DİZİNİ

<u>No</u>	<u>Sayfa</u>
1. "Kentleşme Oranındaki Değişmeler (1950-2000)".....	27
2. " Bir ÇED Çalışmasında Katkıda Bulunabilecek Uzmanlık Dalları".....	72

ÇİZİMLER DİZİNİ

<u>No</u>	<u>Sayfa</u>
1. "Bir ÇED Çalışmasının Aşamaları".....	70
2. "Bir ÇED Çalışmasında Eleme Aşamaları".....	74
3. "Belediyeler Tarafından Gerçekleştirilecek... ÇED Süreci".....	171

BELEDİYELER
VE
ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

Mihriban ŞENGÜL

BİRİNCİ KESİM
GİRİŞ

Çalışmanın tanıtıldığı bu kesim bir bölümden oluşmaktadır. Bu bölüme "ÇALIŞMA HAKKINDA" adı verilmiş ve bu bölümde şu konular ele alınmıştır: (1) Konu, Amaç ve Sınırlar, (2) Denenceler ve Yöntem, (3) Kavram Tanımları, (4) Sunuş Sırası.

I. ÇALIŞMA HAKKINDA

Bu ilk bölümde, çalışmanın tanıtılması amaçlanmıştır. Çalışmanın konusu, amacı ve sınırları, denenceleri ve yöntemi, çalışmada kullanılan özel anlamlı kavramların tanımı ve çalışmanın sunuş sırası bu bölümde yer almıştır.

1. Konu, Amaç ve Sınırlar

"Çevre sorunları" hem çok eski, hem oldukça yeni bir sorunlar yumağıdır. Çok eskidir; çünkü insanın doğal denge ü-

zerinde etkili olmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Yeni bir sorundur; çünkü, ancak yakın bir geçmişten bu yana "sorun" olarak duyumsanmaya başlanmıştır.

Sorun, biz onu görebiliyorsak vardır. Aynı zamanda, sorun, biz ona ne kadar önem veriyorsak o kadar büyüktür. Ancak, çevre sorunları bu genellemenin dışına çıkmaktadır. Biz onu sorun olarak algılamasak da o büyümesine devam etmektedir. Bugün, çevre sorunları, insanın ve diğer canlıların yaşamlarını tehdit eden boyutlara ulaşmıştır. Artık yaşamsal bir sorundur.

İnsan, doğal dengeyi bozarak, çevre sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuş ve ancak bu sorunların kendisine dönerek sağlığını olumsuz yönde etkilemesi sonucunda çevre bilincine varabilmiştir (Tamer, 1991). Bugün, hala, doğal dengeyi bozulmasını sorun düzeyinde algılamayan ve gereken önemi vermeyen insanlar vardır. Aslında bu da başlı başına bir sorundur. Bir özdeyiş şöyle dile getirir bunu: "Sorun'un sorun olduğunun farkında olmamak en büyük sorundur".

Çevre ve insanlığın geleceği için ciddi kaygılar taşıyan, sorunun bilincinde olan insanlar da çoktur. Bu kaygılar bilim adamlarını ve çevreye duyarlı insanları çevre sorunlarını önlemeye yönelik çözümler üretmeye itmiştir. İlke olarak, oluşmuş çevre sorunlarıyla karşı karşıya gelip onları "gidermeye çalışmak" yerine, çevre sorunlarının "ortaya çıkmasını önlemek" gerektiği kabul edilmiştir. Bu yöndeki çabalar sonucunda da ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) kavramı ortaya çıkmıştır.

Çevre sorunları gerçekten de çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Brown'ın belirttiği ekolojik gerilimlerin en çabuk görülen fiziksel belirtilerinin tümü, bugün yaşanmaktadır. Brown'ın sıraladığı belirtiler şunlardır: "Bozulan otlaklar, toprak aşınması ya da iklim değişimleri. Bundan sonraki düzeyde, gerilimler kendilerini ekonomik açıdan gösterirler: Kıtlık, enflasyon, işsizlik, ekonomik durgunluk ve gerileme. Son olarak, gerilimler sosyal ve politik bir özellik kazanırlar: Açlık, kentlere doğru zorunlu göçler, gerileyen yaşam standartları ve politik huzursuzluklar".

Çevre sorunları, bu kadar büyük boyutlara varmıştır. Ama çözümsüz değildir. Yeter ki istensin. Çözüm ise, doğa üzerindeki bütün insan etkinliklerine ÇED uygulanmasıdır. Çevre sorunlarının önlenmesinde ÇED'in sağlayacağı yararlar, temel olarak şu iki kümede toplanabilir:

- A. Sorunun görülmesini sağlar.
- B. Çözüm yolunu gösterir.

ÇED'in tanımı da bunu açıkça göstermektedir. Dar kapsamlı olmasına karşın "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği"nde yapılan tanımda da bu görülmektedir: "Gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerin çevreye olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ve teknoloji alternatiflerinin tespit edilerek değerlendirilmesinde ve faaliyetlerin uygulamada izlenmesi-denetlenmesinde sürdürülecek çalışmalar".

Ancak, ÇED'in beklenen yararları sağlaması, uygun birimler tarafından ve etkin olarak uygulanması koşuluna bağlıdır. Kabul edilmelidir ki, "etkili çözümler, etkili kurumlar eliyle gerçekleştirilir" (Uslu,1989,69).Türkiye'de ÇED uygulamasını yürütme görevi 7 Şubat 1993 tarihli Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'yle Çevre Bakanlığı'na verilmiştir.Çevre sorunlarının yerel odaklarına en yakın yönetim birimleri olan belediyeler Yönetmelik'te gözardı edilmiştir. Oysa, "çevre sorunları, başta kentlin ve kentlinin sorunu olarak, belediyeleri doğrudan doğruya ilgilendirir" (Keleş,1993, 229).

Belediyelerin "çevre koruma görevi" adı altında toplanan ayrı bir küme görevi yoktur.İnsana hizmet amaçlı bir örgüt olan belediyelerin de, insan gibi, bütün faaliyetleri doğayı etkilemektedir.Öyleyse, belediyeler, bütün görev ve işlevlerini yerine getirirken çevreyi korumaktan sorumludur.

Belediye, yerel halkın seçtiği kişilerin görev aldığı ve toplumsal yararı amaç edinen bir örgüttür.Toplumsal yarar, belediye sınırlarıyla sınırlandırılmaz.Bundan dolayı, belediye, yalnızca doğrudan yaptığı görev ve işlemler için değil, sınırları ve etki alanı içerisindeki tüm etkinliklerin çevreye "hemen şimdi" zarar vermesini engellemekle ve etkinliklerin olumsuz etkilerinin birikerek, gelecekte çevreyi olumsuz biçimde etkileyecek gelişmeleri şimdiden önlemekle görevli ve sorumlu olmalıdır.İşte bu "sorumluluk", belediyeye yalnızca sınıai ve büyük ölçekli yatırımlar için değil, doğal dengede değişime neden olabilecek bütün etkinlikler için ÇED

yaptırma "görevini" yükler.

Çevreyi etkileyen kaynakların temel niteliği, çok yaygın olmalarıdır.İşte bu yüzden, ÇED'i de bu derece yaygın bir yönetim biriminin uygulaması gerekir.Dünyada ve Türkiye'de en yaygın yönetim birimi belediyedir.Ayrıca, belediyeler, değişen koşullara en kolay uyum sağlayan, hızla gelişen, büyüyen ve yeni umutlar bağlanan yönetim birimleridir.Bütün bunlara karşın, her biri yerel özellikler taşıyan faaliyetlere ÇED uygulama görevinin merkezi bir örgüte verilmesi, çevre sorunlarının önlenmesinde ÇED'in etkinliği konusunda kaygılara neden olmaktadır.

Çizilen bu genel çerçeveye ve kaygı tabanına oturacak biçimde, elinizdeki çalışmanın üç ana amacı şöyle özetlenebilir:

A. Belediyeyi, ÇED'i ve ÇED yöntemlerini genel olarak tanıtmak.

B. ÇED uygulamasını yürütme görevinin Çevre Bakanlığı tarafından yerine getirilmesi durumunda ortaya çıkacak, olumlu ve özellikle olumsuz sonuçları açıklığa kavuşturmak.

C. ÇED uygulamasını yürütme görevinin belediyeler tarafından yerine getirilmesi durumunda sağlanacak, kısa ve uzun vadeli yararları açıklığa kavuşturmak.

Bu çalışma genel olarak şu başlıklar altında yapılmıştır: "YÖNETİM BİRİMİ VE TOPLUMSAL YAŞAM ÖRGÜTÜ OLARAK BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ", "ÇEVRE YÖNETİMCİSİ OLARAK BELEDİYELER", "ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ", "ÇED UYGULAMA AŞAMALARI VE YÖNTEMLERİ", "ÇED YÖNETMELİĞİ'NDEKİ ÇED UYGULAMA YÖNTE-

Mİ, AŞAMALARI VE GÖREVLENDİRİLEN KURULUŞLAR", "GÜNÜMÜZ TOPLUMSAL YAŞAMININ GEREKLİ KILDIĞI BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ", "YAŞAMA UYUM VE YÖNETİM ARACI OLARAK ÇED VE BELEDİYE", "BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED UYGULAMALARININ TEKNİK VE ÖRGÜTSEL ALTYAPISI", "BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED SÜRECİ", ve "GENEL DEĞERLENDİRME".Çalışma, yukarıda sıralanan başlıklarla (konularla) sınırlıdır.Ayrıca, çalışmanın "zihinsel" bir sınırlaması daha vardır.O da şudur: Çalışma boyunca, belediyeler ÇED'le ilişkilendirilirken hep, hızlı bir gelişme ve iyi eğitilmiş, nitelikli görevlilerle donatılma ivmesi ve isteği içinde bulunan, yakın geleceğin aydın ellerdeki Türkiye belediyeleri "zihinde tutulmuştur".Bu çalışma, ele alınan bu konular ve sınırlardan dolayı "BELEDİYELER VE ÇED" biçiminde adlandırılmıştır.

2. Denenceler ve Yöntem

Bu çalışmanın temel denencesi şudur:

"Belediyeler, bir yandan toplumsal yaşama en yakın yönetim birimidirler, öte yandan varolan ve gelecekte oluşacak olan sanayi, ticaret ve hizmet kuruluşları, bu yönetim birimlerinin ya sınırları içinde ya da mücavir alanlarında yerleşiktir.İşte böyle özelliklere sahip olan belediyeler, ÇED uygulamalarının etkili biçimde gerçekleştirilmesi, izlenmesi ve denetlenmesi için en uygun yönetim birimi ve kademesini oluştururlar".

Bu temel denenceden üretilen alt denenceler ise şunlardır:

A.D.1. "ÇED'le ilgili işlemlerin Çevre Bakanlığı gözetiminde yürütülmesi ve ÇED Raporu'nun Çevre Bakanlığı tarafından onaylanması bürokrasiyi artıracak gibi, bu yolla yapılan ÇED de etkin olmayacaktır.Yine bu yol, ÇED'in yatırım için Çevre Bakanlığı'ndan "izin koparma" düzeyine düşmesine yol açacak ve diğer alanlarda yaşanan yolsuzluk ve rüşvet konularına bir yenisini ekleyecektir".

A.D.2. "ÇED uygulamasının belediyelerce yürütülmesi, ÇED sürecine halkın katılımını enyüksekler.Böylece, halkın, ÇED'ine katıldığı girişimi sahiplenmesi, koruması ve dolaylı olarak ÇED sürecinin devamını sağlar".

A.D.3. "ÇED uygulamasının Çevre Bakanlığı tarafından yürütülmesi, yerel halkın ÇED sürecine katılımını enazlar".

A.D.4. "ÇED demokratik koşullarda, demokratik yöntemlerle yaşam bulur ve amacına ulaşır".

Bu çalışmada, betimsel ve tarihsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

3. Kavram Tanımları

Bu çalışmada sıkça kullanılan ve bu nedenle tanımlanmasında yarar görülen bazı kavramlar vardır.Bu kavramlar ve tanımları aşağıda sunulmuştur:

Alıcı Ortam: "Atıkların bırakıldığı yakın ve uzak çevre" (Çevre Yasası, 1983, Md.2f).

Çevre Bilimleri: "İnsan-doğa ilişkilerini inceleyen uygulamalı ve disiplinlerarası bir bilim dalı.Ekolojiden başka çeşitli bilim ve sosyal bilim dallarını bünyesinde toplar"

(Berkes, 1990, 334).

Çevre Politikası: "Bir ülkenin çevre konusundaki tercih ve hedeflerinin belirlenmesi.Çevre ile ilgili yasal ve sosyal kurumlar, gönüllü kuruluşlar, değişik partiler ve politik sistemlerin çevre konusuna yaklaşımı, çevre ile ilgili hedefleri ve oluşum işlevi çevre politikasının konuları arasındadır" (Berkes, 1990, 312).

Çevresel Etki: Bir faaliyetin veya olayın çevre üzerinde ortaya çıkardığı değişiklik.

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED): ÇED hakkında yapılmış birçok tanım vardır.Ancak, ÇED'e farklı yaklaşımlar olduğundan bu tanımlardan her biri ÇED'i belirli açılardan ele almaktadır.ÇED sürecini bütünüyle içeren bir tanımlamaya ulaşılammıştır.Aşağıda ÇED sürecini bütünüyle içeren bir tanım yapılmaya çalışılmıştır.

Çevresel etki değerlendirilmesi, gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerin (yatırım, plan ve programların) karar aşamasında, bunlardan devam eden veya tamamlanmış olanların buldukları aşamalarda; faaliyetin genel özellikleri ve planlanan ya da şu an bulunduğu yerin varolan koşullarının ortaya koyulması; faaliyetin çevreye yapabileceği veya yapmakta olduğu etkilerin belirlenmesi; varsa olumsuz etkileri giderici önlemlerin belirlenmesi ve uygulama olanaklarının araştırılması; faaliyetin çevreye giderilebilecek olandan daha fazla zarar verebileceği ya da vermekte olduğu durumlarda faaliyet için yeni seçeneklerin üretilmesi; üretilen seçenekler arasından en uygun olanın seçilmesi ve değerlendirilmesi ile faali-

yetin uygulamada izlenmesini ve denetlenmesini içeren süreçtir.

Çevresel Tepki: "Bir popülasyonun artışını engelleyici nitelikte her türlü fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkeni; popülasyonu sınırlayıcı etkileri" (Berkes,1990,334).

Çevresel Uyum: İnsanın yaşam düzeninin ve yaşamsal etkinliklerinin doğanın işleyiş düzeneğiyle uyum içinde olmasıdır.

Denge Durumundaki Sistem: "Tüm girdilerin, tüm çıktılar ile dengede olduğu sistem; kararlı durumdaki sistem" (Berkes,1990,334).

Ekoloji (Çevrebilim): "İnsan ve diğer canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen biyolojik bilim dalı" (Berkes,1990,335).

Başka bir ekoloji tanımı da şudur: Ekoloji, "toplumlar bilimi ya da yaşam birlikleri bilimidir" (Çepel,1992,13).

Ekosistem: "Belli bir alanda yaşayan ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan canlılar ile bunların cansız çevrelerinin oluşturduğu bütün" (Berkes,1990,335).

Etkili Hizmet: "Belde halkının gereksinimi olan, istediği ve beklediği hizmetleri, bunlar göz önünde tutularak, belirlenen hedefleri gerçekleştirecek doğrultuda üretmektir" (Yalçındağ,1992,7).

Halk Katılımı: Türkyılmaz ve Güney'in (1989,2) S. Sevinç'ten aktarımıyla halk katılımı, "her düzeyde, ülke ölçeğinden, kent, mahalle, konut düzeyine, millet düzeyinden, kentli ve birey düzeyine kadar üretilen karar ve belirlenen politi-

kalarda kişilerin etkin olmasıdır".

Hizmette Verimlilik: "Hedeflenen bir hizmetin en az kaynak harcanarak en çok, hızlı, ucuz, aynı zamanda kaliteli olarak üretilmesidir" (Yalçındağ,1992,7).

Kentleşme: Kartal'ın (1992,49) Ruşen Keleş'ten aktardığı tanımla, kentleşme, "işleyimleşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesini doğuran, toplumda artan oranda örgütlenmeye, uzmanlaşmaya ve insanlararası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi süreci"dir.

Kentlileşme: Kartal'ın (1992,49) Ruşen Keleş'ten aktarımla kentlileşme, "kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratma süreci"dir.

Ortak Yaşam: "Her iki birey veya populasyon için yarar sağlayan ve ortakların her ikisinin de yaşamlarını sürdürebilmesi için zorunlu olan bir ekolojik ilişki" (Berkes,1990,337).

Sanayi Ekosistemi: "En az enerji ve hammadde sarfederek, en az atık çıkarmakta ve bir ürünün artığını, hammadde olarak, bir diğer ürüne devreden" sanayi düzenegidir (BM Çevre Programı-TÇV,1993,4).

Yenilenebilir Nitelikteki Doğal Kaynaklar: "Bellı sınırlar içinde kendi kendilerini yenileyebilen ya da tüketilmesi zaten mümkün olmayan doğal kaynaklar" (Berkes,1990,338).

Yenilenemez Nitelikteki Doğal Kaynaklar: "Bir kez

kullanıldıktan sonra bir daha yerine gelmeyen; kendi kendilerini yenileyemeyen, tüketilebilir nitelikteki kaynaklar" (Berkes,1990,338).

Zararlı Çevresel Etkiler: Doğal dengeye; toprağın, havanın, suyun, iklimin doğal değerlerine; canlıların yaşam biçim ve süreçlerine olumsuz etki yapan (zarar veren) etkilere dir.

4. Sunuş Sırası

Bu çalışma, dört kesim ve onbir bölümden oluşmaktadır. Bu kesimler ve içerdikleri bölümler sırasıyla şunlardır:

Birinci kesim, "GİRİŞ" adını taşımakta ve bir bölüm içermektedir. "ÇALIŞMA HAKKINDA" adı verilen bu bölümde, çalışma genel olarak tanıtılmıştır.

"YÖNETİM KADEMESİ OLARAK BELEDİYELER VE ÇEVRE SORUNLARI" adını taşıyan ikinci kesim, beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci, bu kesimin ilk bölümü olan "YÖNETİM BİRİMİ VE TOPLUMSAL YAŞAM ÖRGÜTÜ OLARAK BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ" adlı bölümde, Türk yönetim sistemi, örgütsel ve toplumsal yaşam örgütü olarak belediyeler işlenmiştir.

"ÇEVRE YÖNETİMCİSİ OLARAK BELEDİYELER" adı verilen üçüncü bölümde, belediyeler çevre yöneticisi olmaları açısından incelenmiştir.

"ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ" adlı dördüncü bölümde, ÇED genel olarak tanıtılmış ve bir "Yaşam Yönetimi" aracı olması açısından incelenmiştir.

Beşinci bölüm "ÇED UYGULAMA AŞAMALARI VE YÖNTEMLERİ"

adını taşımaktadır.Bu bölümde, bir ÇED çalışmasının uygulama aşamaları ve ÇED çalışmalarında kullanılan yöntemlerden bazıları sunulmuştur.ÇED çalışması ve ÇED raporunun hazırlanması sırasında uyulacak ilkeler de bu bölümde sunulmuştur.

Bu kesimin son, çalışmanın altıncı bölümü olan "ÇED YÖNETMELİĞİ'NDEKİ ÇED UYGULAMA YÖNTEMİ, AŞAMALARI VE GÖREVLENDİRİLEN KURULUŞLAR" adını taşımaktadır.Bu bölümde ÇED yönetmeliği irdelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü kesimi "TOPLUMSAL YAŞAMI VE DOĞAYI ETKİLEYEN HER FAALİYET İÇİN ÇED YAPTIRAN BELEDİYE" adını almıştır."GÜNÜMÜZ TOPLUMSAL YAŞAMININ GEREKLİ KILDIĞI BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ" adlı, yedinci bölümde, günümüz toplumsal yaşamının gereksinimlerini karşılayabilmek için bir belediyenin taşınması gereken özellikler işlenmiştir.

"YAŞAMA UYUM VE YÖNETİM ARACI OLARAK ÇED VE BELEDİYE" adlı sekizinci bölümde, Belediye sınırları içindeki çevresel etki birimleri sınıflandırılmış ve bu birimlerin çevresel uyumunu sağlayacak ÇED'in özellikleri tartışılmıştır.

Onuncu bölüm "BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED UYGULAMALARININ TEKNİK VE ÖRGÜTSEL ALTYAPISI" adını taşımaktadır.ÇED'in belediyeler tarafından uygulanması duru belediyenin sahip olması gereken teknik ve örgütsel altyapı olanaklarının neler olduğu ve ÇED'in belediyeler tarafından uygulandığı sistemin genel özellikleri bu bölümde sunulmuştur.

Üçüncü kesimin son bölümü olan onbirinci bölüm "BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED SÜRECİ" adını taşımaktadır.Bu bölümde, belediyeler tarafından gerçekleştirile-

cek ÇED uygulamasının aşamaları sunulmuştur.

Çalışmanın dördüncü ve son kesimi "GENEL DEĞERLENDİRME" adını taşımakta ve bir bölümden oluşmaktadır."ÖNERİLER VE SONUÇ" adlı bu bölümde, ÇED uygulamasına ilişkin öneriler ve çalışmanın genel bir değerlendirmesi yer almıştır.

İKİNCİ KESİM

YÖNETİM KADEMESİ OLARAK BELEDİYELER

VE ÇEVRE SORUNLARINI ÖNLEME ARACI OLARAK ÇED

Çalışmanın kuramsal çerçevesini çizen bu kesim beş bölümden oluşmuştur. Bu kesimin birinci, çalışmanın ikinci bölümü "YÖNETİM BİRİMİ VE TOPLUMSAL YAŞAM ÖRGÜTÜ OLARAK BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ" adını taşımaktadır. İçerdiği konular şunlardır: (1) Yönetim Birimi ve Kademesi Olarak Belediyeler, (2) Toplumsal Yaşam Örgütü Olarak Belediyeler, (3) Çevre Sorunları ve Belediyeler.

"ÇEVRE YÖNETİMCİSİ OLARAK BELEDİYELER" adı verilen üçüncü bölümde şu konular işlenmiştir: (1) Çevre Kaynaklarını Kullanan Örgüt, (2) Çevre Kaynaklarını Kullandıran Örgüt, (3) Çevre Kaynaklarını Koruyan ve Korutturan Örgüt, (4) Çevre Kaynaklarını Yeniden Üreten ve Yeniden Ürettiren Örgüt, (5) Çevre Kaynaklarını Geliştiren Örgüt, (6) Çevre Yönetimini Yerel Halkla Birlikte Gerçekleştiren Örgüt.

"ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ" adlı dördüncü bölümde, ÇED hakkında genel bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün içerdiği konular şunlardır: (1) ÇED Nedir?, (2) ÇED'in Gerekliliği, (3) ÇED'den Beklenen Yararlar, (4) Yaşam Yönetimi Aracı Olarak ÇED.

Çalışmanın beşinci bölümü "ÇED UYGULAMA AŞAMALARI VE YÖNTEMLERİ" adını taşımaktadır. Bu bölümde şu konular sunulmuştur: (1) ÇED Uygulama Aşamaları, (2) ÇED Uygulama Yöntemleri,

(3) ÇED'de Uyulacak İlkeler ve ÇED Formunun İçermesi Gereken Ögeler.

Bu kesimin son, çalışmanın altıncı bölümüyse "ÇED YÖNETMELİĞİ'NDEKİ ÇED UYGULAMA YÖNTEMİ, AŞAMALARI VE GÖREVLENDİRİLEN KURULUŞLAR" adını taşımakta ve sırasıyla şu konuları içermektedir: (1) ÇED Yönetmeliği'nin Öngördüğü ÇED Yöntemi, (2) ÇED Yönetmeliği'nin Öngördüğü ÇED Uygulama Aşamaları, (3) ÇED Yönetmeliği'yle Görevlendirilen Kuruluşlar, (4) ÇED Yönetmeliği'yle İlgili Genel Değerlendirme.

II. YÖNETİM BİRİMİ VE TOPLUMSAL YAŞAM ÖRGÜTÜ OLARAK BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde belediyeler çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. İlk olarak, belediyeler, bir yönetim birimi ve kademesi olarak ele alınmış ve Türk yönetim yapısı içindeki yeri incelenmiştir. Belediye örgütlenmesi de genel olarak açıklanmıştır. İkinci olarak, belediyeler, birer toplumsal yaşam örgütü olmaları açısından incelenmiştir. Son olarak da, belediyelerin çevre sorunlarıyla olan (ve olması gereken) zorunlu ve vazgeçilmez bağı üzerinde durulmuştur.

1. Yönetim Birimi ve Kademesi Olarak Belediyeler

Belediyeler, herşeyden önce içindeki buldukları toplumun varlığı nedeniyle varolan ve bu toplumun yaşarkalmasını sağlamakla görevli birer yönetim birimidirler. Ama bunun yanında, bütün ülke düzeyine yayılan çok daha büyük bir örgütlenmenin de halkalarını oluştururlar. Yani belediyeler hem kendi başlarına birer yönetim birimi, hem de çok daha büyük bir

yönetim sisteminin (dizgesinin) kademeleri durumundadırlar.A-şağıda, Türk yönetim sistemi içinde belediyeler, yönetim birimi ve kademesi olarak ayrı ayrı incelenmiş ve daha sonra bu iki ayrı durumları birlikte değerlendirilmiştir.

A. Türk Yönetim Sistemi İçinde Belediyeler

Türk yönetim sistemi iki ayrı ilke üzerine temellenmiştir.Bu ilkeler, "merkezden yönetim" ve "yerinden yönetim" ilkeleridir.

Merkezden yönetim, bir devletin ülkesi içinde tüm kamu hizmetlerinin bir elde, devlet tüzel kişiliğinde toplanması; yerinden yönetim ise, kamu hizmetlerinin belli bölümlerinin, devletin dışında, başka kamu kuruluşları eliyle yürütülmesidir (Gözübüyük,1989,31).

1961 Anayasası, 112. maddesiyle, "idarenin kuruluş ve görevleri merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır" ilkesini ortaya koymuştur.1982 Anayasası da 123. maddesiyle bu ilkeyi aynen benimsemiştir.

Belediyeler, Türk yönetim sisteminin yerinden yönetim esasına dayanılarak oluşturulan bölümünde yer almaktadır.

Türkiye'de merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin özellikleri aşağıda sunulmuştur.

a. Merkezi Yönetim (Genel Yönetim)

Merkezi yönetim; tüm kamu hizmetlerinin yönetimini elinde tutan devlet tüzel kişiliğidir.Ülkede uygulanan yönetim sistemine göre bu değişik anlamlara gelebilir.

Demokratik bir ülke olan Türkiye'de merkezi yönetim,

tek başına değil, yerel yönetimlerle birlikte hizmet sunmaktadır. Kamu hizmetleri, merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında yapılan paylaşım, eşgüdüm içinde sürdürülmektedir.

"Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere, iller de kademeli bölümlere ayrılır" (1982 Anayasası, Md.126).

Merkezi yönetim, üstlendiği hizmetleri, hizmetin gereklerine, ekonomik ve toplumsal koşullara, ülkenin coğrafya durumuna göre yürütmek, hizmetleri halka götürmek amacıyla taşrada örgütlenmiştir. Bu örgütler, merkezi yönetimin taşra uzantılarıdır; genel olarak ülkeye yayılmıştır (Gözübüyük, 1989, 73).

Genel (merkezi) yönetimin taşra örgütü, iki ana kümede toplanabilir. Bunlardan biri, "mülki yönetim birimleri", diğeri "bölge kuruluşları"dır. Mülki yönetim birimleri, İl İdaresi Kanunu'yla düzenlenmiştir. Buna göre, ülke illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara ayrılmıştır. Her birinin başında, genel yönetimin bir görevlisi olan "mülki idare amiri" denen bir yönetici bulunur. Bu yöneticiler, merkezi yönetimin atamasıyla göreve gelirler. Bugünkü taşra örgütü, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Osmanlı yönetiminin günün koşullarına uydurulması sonucu doğmuştur.

b. Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, yerel halkın fiziksel, ekonomik, toplumsal, kültürel ve benzer gereksinimlerini karşılayan

"Toplumsal Yaşam Örgütleri"dirler.

Bugün, yerel yönetim denildiğinde anlaşılan şudur: Yerel bir topluluktaki bireylerin ortak gereksinimlerini karşılayan, kamu mal ve hizmetlerini sağlayan, yerel halkın kendi seçtiği organlarca yönetilen kurumlar (Tekeli,1983,3).

"Sidney ve Beatrice Webb gibi İngiliz düşünürleri, yerel yönetimleri, daha çok, gereksinmesini duyduğu hizmetleri halka sunmanın bir aracı olarak görmüşlerdir.Onlara göre, bu hizmetlerin halka yerel düzeyde, yerel yönetimlerce sunulmasıyla, özel kesimin kazanç güdüsünün yerini, kamu hizmeti anlayışı almış olacaktır.'Bu hizmetlerin sunulması görevi, olabildiği ölçüde az bir merkez gözetimi altında, yerel yönetimlere bırakılmalıdır" demişlerdir" (Keleş,1989,25)

i. Yerel Yönetimlerin Varoluş Nedenleri

Yerel yönetimlerin varoluşları çeşitli nedenlere dayandırılmaktadır.Elbette, gösterilen nedenlerden hiçbiri, yerel yönetimleri tek başına ortaya çıkarmamıştır.Ama kabul edilmelidir ki, en önemli neden toplu yaşam ve toplu yaşamın ortaya çıkardığı gereksinimlerdir.Öncel'in (1992,8) aktardığı gibi, İ. Hakkı Ülkmen de bu görüşe katılmaktadır: "Mahalli idareler önce beraberce yaşamının ortaya çıkardığı doğal ihtiyaçlar sebebiyle ve sosyal bir gelişmenin sonucu kendiliğinden meydana gelmiş ve bunlara sonradan hukuki şekil verilmiştir".

ii. Yerel Yönetimlerin Özellikleri

Türkiye'de yerel yönetimler, bazı temel özellikler taşımaktadırlar.Gözübüyük (1989,81) bu özellikleri şöyle sı-

ralamıştır:

- Yerel yönetim kuruluşları tüzel kişiliğe sahiptir.
- Yerel yönetim kuruluşları, yerinden yönetim ilkesine dayanan özerk kuruluşlardır.
- Yerel yönetim kuruluşlarının karar organları seçimle işbaşına gelir.
- Yerel yönetim kuruluşlarının organlarının organlık sıfatını kazanmaları ya da kaybetmelerine ilişkin denetim yargı yerleri tarafından yapılır.İçişleri Bakanı, geçici bir önlem olmak üzere, görevlerinden dolayı kovuşturma ve soruşturma açılan yerel yönetim organlarını veya organları oluşturan üyeleri görevden uzaklaştırabilir.
- Yerel yönetim kuruluşlarının görevleri yasayla belirtilir.
- Merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde, yönetimin bütünlüğünü sağlama, toplum yararının korunması amacıyla vesayet yetkisi vardır.
- Yerel yönetimlere görevleriyle orantılı olarak gelir kaynakları sağlanır.
- Yerel yönetim kuruluşları, Bakanlar Kurulu'nun izniyle, aralarında birlikler kurabilirler.
- Büyük yerleşim merkezleri için yasayla özel yönetim biçimleri oluşturulabilir.

iii. Yerel Yönetimlerin Gücü

Yerel yönetimler, biraz da varoluş nedenlerinden kaynaklanan doğal bir güce sahiptir.Yerel yönetimlerin kaçınıl-

mazlığı, onlara yaşamsal bir güç kazandırmaktadır.

Bir insan, sağlıklıyken midesinin çalışmakta olduğunu hissetmez. Ancak, midede bir hastalık meydana çıkınca, şiddetli ağrılar olur ve bu yolla mide varlığını ve çalışmakta olduğunu hissettirir. Toplum da olağan durumlarda yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin, işleyişini hissetmez. Sanki, yerel yönetimlerin sunduğu hizmetler kendiliğinden varmış gibi gelir. Yerel yönetimlerin işleyişinde ve yerel hizmetlerde aksamalar olduğunda toplumsal yaşamda da aksamalar, güçlükler, toplumsal düzende bozulmalar meydana gelir. Böyle bir durumda, yerel yönetimlerin varlığı ve önemi can alıcı biçimde hissedilir. İşte, yerel yönetimlerin en büyük gücü, toplumsal yaşam için bu vazgeçilmezliklerinden ileri gelir.

Yerel yönetimlerin gücünün ikinci kaynağı, demokrasinin kaynağı oluşlarıdır. Yerel yönetimler, demokrasinin öğretilildiği ve yaşama geçirildiği yerlerdir. Yerel düzeyde demokratik yaşamın tehlikeye girmesi, ülke düzeyinde demokrasi için de bir tehlikedir.

Yerel yönetimlerin gücünün diğer bir kaynağı da, bu yönetimlerin yerel halka en yakın örgütler olmaları ve uygulamalarının yerel halkın günlük yaşamını doğrudan etkilemesidir. Bu yüzden, yerel halk belediyeyi ve sunduğu hizmetleri sahiplenir ve korur.

c. Merkezi Yönetim ve Yerel Yönetim İlişkisi

"Merkezden yönetim, yönetsel hizmetlerin merkezde toplanarak merkezin hiyerarşisi içinde yürütülmesidir. Merkez-

den yönetimin tam uygulandığı bir ÷lkede, devletin dışında t÷zel kişiliği olan başka kamu kuruluşlarının bulunmaması gerekir.Bu durumda devlet, ÷lkede tek kamu t÷zel kişisidir.Belirtilen t÷rde bir merkeziyetçilik, toplumsal gerçeklere uymadığından hiçbir ÷lkede uygulanmamaktadır.Başka bir anlatımla, özellikle demokratik düzende toplumun kalkınmasını sağlayacak çalışmaların yalnızca bir elden yönetilerek gerçekteştirilmesi yeterli gör÷lmemektedir.Bu nedenle de demokratik hayatın gelişmesinde önemli rol÷ olan yerel yönetimlerin hizmetlere katkısı zorunlu sayılmaktadır" (Toprak, 1988(b),100).

Türk yönetim sistemi, merkezden yönetim ve yerinden yönetim ilkelerine dayanarak kurulmuştur.Halka götür÷lecek hizmetlerin niteliğine ve amaçlarına göre bu ilkelere uygun örgütlenmeler oluşturulmuştur.

"Kamu hizmetleri, topluma bir bütün olarak sunulmalıdır" (Toprak,1992(b),5).Türkiye'de bu gereklilik doğrultusunda, merkezi yönetim ve yerel yönetim ilişkisi, hizmetlerin ÷lke düzeyinde eşit olarak yayılması ve bütünlüğün sağlanması ilkeleri gözetilerek düzenlenmiştir.Bu ilkelerin sonucu olarak da, merkezi yönetim yerel yönetimler üzerinde vesayet yetkisine sahip kılınmıştır.

Merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde, yerel hizmetlerin 'yönetimin bütünlüğü' ilkesine uygun biçimde yürütülmesi, kamu görevlerinde birliğin sağlanması, toplum yararının korunması ve yerel gereksinimlerin gereği gibi karşılanması amacıyla kanunda belirtilen esaslar ve usuller çerçevesinde yönetsel vesayet yetkisine sahiptir (Türkiye Belediyecilik

Derneği-KonradAdenauer Vakfı,1992,57).

Yönetmel vesayet; merkezi yönetimin yerinden yönetim sistemi üzerindeki, yönetim ve kurumların eylem ve işlemlerini kanunla gösterilen sınırlar içinde denetleme ve kararlarını bozabilme yetkisidir (Türkiye Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı,1992,59).

"Yerinden yönetim ilkesinin uygulandığı yerel yönetimler, kamu tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar olarak, merkezi yönetimin hiyerarşisi dışında ve ona karşı belirli ölçülerde bağımsız birimlerdir.Bu nedenle merkezi yönetim, yerinden yönetimi, amirlik yetkisine dayanarak bir ast-üst ilişkisi içerisinde denetleyemez.Bununla beraber, genel idare politikası, merkezi yönetim tarafından belirlenmektedir.Hizmetler arasında uyumsuzluk ve çelişkinin ortaya çıkmaması için, merkezi yönetim vesayet yetkisine dayanarak yerinden yönetimi denetlemektedir" (Toprak.,1992(b),6).

"Yönetmel özerklik, 'idari vesayet' kavramı ile bağdaşmaz.Çünkü yönetmel vesayet yetkisi, merkez yönetimine yerel yönetimlerin yetkilerini özgürce kullanmalarını istediği gibi kısıtlama, hatta isterse hiç kullandırmama gücü verir.Böyle bir güç, yerel demokrasi ve yerel yönetim özerkliği ile ters düşer" (Yalçındağ,1992,8).

Yerel yönetimler, merkezi kuruluşların teknik yardımına gereksinim duyabilir.Ancak, yerel bölgenin gereksinimlerinin, adetlerinin, kentleşme biçimlerinin, toplumsal önceliklerinin ve çevre koşullarının yerel kentleşme planlarına yansımalarını ancak güçlü bir yerel yönetim sağlayabilir (BM,1987,

332).

Günümüzde yerel yönetimler, merkezi yönetime bağımlı bir görünüm sergilemektedir. Batıda gelişen "üretici belediyecilik" anlayışı Türkiye 'de henüz yerleşmemiştir. Yerel yönetimlerin, kendi kendilerine yeterli gelir yaratmaktan uzak olması ve merkezi yönetimden akçal kaynak sağlıyor olması, merkezi yönetime bağımlılığı daha da artırmaktadır.

Günümüzde yerel yönetimlerin özerkliği, demokratik toplumun oluşmasının önemli bir aracı olarak görülmektedir. Avrupa Konseyi de 1957 yılında Yerel Yönetimler Konferansı'nda buna önem vererek, yerel yönetimlerin özerkliğinin beş boyutunu belirlemiştir. Tekeli (1983,3-4) bu beş boyutu şöyle aktarmıştır: Yerel yönetimlerin oluşturulmasında:

i. Yerel özgürlüklere saygı gösterilmelidir.

ii. Yerel yaşamın özgül ve siyasal parti bağılılıkları üstü niteliği korunmalıdır.

iii. Merkezi yönetimle, yerel yönetim arasındaki denetim ilişkileri bağımsız yargı organları tarafından kurulmalıdır.

iv. Yerel yönetimlerin mali özgürlüğü sağlanmalıdır.

v. Yerel birime ilişkin gerçek bir topluluk bilinci geliştirilmelidir.

Avrupa Yerel Özerklik Şartı (Anasözleşmesi), Avrupa Konseyi'nin yetkili organları tarafından 1985 yılında kabul edilmiştir. Türkiye'de 1988 yılında Bakanlar Kurulu tarafından benimsenmiş, 1991 yılında 3723 sayılı yasayla onaylanmıştır. Böylece, içtüzeye açısından bağlayıcılık kazanmıştır. Ancak, bu

şart'ın bütün koşulları değil, bir bölümü benimsenmiş, ötekilere çekince konmuştur. (Keleş, 1992, 58).

Türkiye'nin benimsemekten kaçındığı koşulların başında vesayetin ölçümüne ilişkin ilke gelmektedir. Bu ilke şöyledir: Yönetimsel vesayete, ancak, vesayet kurumu aracılığıyla korunmak istenen yararlarla orantılı ölçüde izin verilmelidir. Vesayetin bu ölçünün dışına çıkması yerel demokrasi açısından sakıncalı sayılmıştır (Keleş, 1992, 59).

B. Bir Yerel Yönetim Örgütü: Belediye

Türk belediyeciliğinin doğuşunu görmek için çok geriye gitmek gerekmez. Türk belediyeciliğinin gelişimi çok kısa bir özetle şöyledir:

"Osmanlı'nın geçen yüzyılın ikinci yarısında yukarıdan ve batı özendirilmesi ve yer yer baskısı ile oluşturduğu belediye kurumu, daha sonraları, Türkiye'nin kendi üretim ve gelişme sürecinin de gereği olarak, yerleşmeye başlamıştır. 1930-1944 döneminde kentsel hizmetlerin kamulaştırılıp belediyeleştirilmesi ile yerel yönetimlere kendilerini geliştirebilmeleri için zorunlu temel hazırlanmış; 1945-1960 döneminde savurgan, gösterişçi (İstanbul) imar faaliyetleri yaşanmış ve ileride kalıcılılaşacak gecekonduların görüngüsünün, tarımsal yapıların çöküşünü izleyerek kentsel gündeme oturmasına tanık olunmuş; 1960-1980 döneminde, yerel yönetimlerin özerkleşme denemeleri, demokratikleşme programları çerçevesinde izlenmiş; 1980-1983 ara döneminden sonra belediyeler, 'liberal' dönem gereği, öz-güçlerine dayanarak gelişme gizil güçlerini bir ya-

na koyarak, dış kredi ve hatta dışarıdan teknik insangücü desteği ile 'büyük' projelere 'özelleştirme' felsefesi ile yaklaşmışlar; 1989- sonrası dönemde ise 'belirsiz' bir belediyeçilik hareketi 'sosyal-demokrat piyasacı ruh'la ve (dış) borçlanmadan çekinmeyerek Türkiye'de hep 'ilk' olmayı amaçlayan projeler üretmiştir" (Bostanoğlu,1990,91-92).

Yukarıda özetlenen Türk belediyeçiliğinin gelişim çizgisi, bizde belediyeçiliğin henüz olgunlaşmadığını göstermektedir.Belediyeçiliğin gelişimi, belediyelerin temel hedeflerine ulaşmadaki başarılarıyla değerlendirilebilir.Belediyelerin temel hedefleri Bostanoğlu (1990,86) tarafından Tekeli'den şöyle aktarılmıştır:

- a. Bireylerin temel haklarını gerçekleştirmek;
- b. Kamusal mal ve hizmet üretiminde verimli ve etkili olmak;
- c. Demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmak.

Türkiye'de belediyeler, bu temel hedeflere ulaşmaya çabalarırken, belediyelere olan gereksinim de hızla artmaktadır. Bunda, hem belediyelerden beklenen hizmet çeşidinin artması, hem de hızla devam eden kentleşme etkili olmaktadır."Türkiye'de hızlı şehirleşmenin yaşandığı sosyal bir gerçektir.Türkiye genelinde yıllık nüfus artış oranı %2.17 iken belediyelerde bu oran, göçün de etkisiyle %4'e çıkmıştır.Halen toplam ülke nüfusunun %63.5'i belediye sınırları içinde yaşamaktadır (38.743.032 kişi)" (Yeter,1992,14-15).Türkiye'de belediye sayısı ise 2575'dir (DPT,1993,16).

Geray'ın (1981,35) DİE'den aktardığı kentleşme ora-

nındaki değişmeler Çizelge-1'de sunulmuştur.Kır nüfusu yılda %1.5 oranında artarken, kent nüfusu yılda %6.3 oranında artmaktadır.Bu da belediyelere artan oranda gereksinim var demektir.

C. Genel Olarak Belediye Örgütlenmesi

Belediye Kanunu'nun 1. maddesinde belediye şöyle tanımlanmıştır: "Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyettir" (Kocahanoğlu,1994,17).

Belediye, tüzel kişiliğe sahip, özerk bir kamu örgütüdür.Belediye organları, yerel halkın doğrudan seçimleri sonucunda göreve gelir.Bu açıdan belediye, örgütlenme biçimiyle demokratik bir yapı özelliği taşımaktadır.

Belediye örgütlenmesi üç temel ögeden oluşmaktadır:

- a. Belediye Meclisi
- b. Belediye Encümeni
- c. Belediye Başkanı

a. Belediye Meclisi

Belediye meclisi, belediyenin en büyük karar organıdır.Belediye meclisinin üyeleri, beş yılda bir, nisbi temsil yöntemiyle, doğrudan doğruya yerel halk tarafından seçilir.Üye sayısı, kentin büyüklüğüne, yani nüfus sayısına göre değişir.Ancak, üye sayısı 9'dan az olamaz (Keleş,1989,149).

Belediye meclisinin olağan ve olağanüstü toplantıları vardır.Olağan toplantılar Ekim, Şubat ve Haziran aylarında olmak üzere yılda üç kez yapılır.Belediye meclisi olağanüstü

Çizelge - 1

"KENTLEŞME ORANINDAKİ DEĞİŞMELER (1950-2000)"

Yıllar	Türkiye Nüfusu	Kentli Nüfus	%	Kır	%
1950	20.947	3.924	18.7	17.023	81.3
1955	24.065	5.425	22.5	18.640	77.5
1960	27.755	7.308	26.3	20.447	73.7
1965	31.391	9.383	29.9	22.008	70.1
1970	35.605	12.761	35.8	22.844	64.2
1975	40.347	16.878	41.8	23.469	58.2
1980	44.737	22.100	49.4	22.637	50.6
1985	49.272	29.168	57.9	21.139	42.1
1990	54.633	38.220	67.6	17.823	31.8
1995	60.576	43.493	71.8	17.083	28.2
2000	67.000	50.250	75.0	16.750	25.0
Yıllık Ortalama Artış	—	—	6.3	—	1.5

Kaynak: (Geray, 1981, 35)

toplantıya çağrılabilir. Belediye meclisine belediye başkanı başkanlık eder (Gözübüyük, 1989, 86).

Belediye meclisinin görevleri, 1580 sayılı Belediye Yasası'nda (Md.70) şöyle sıralanmıştır:

i. Bütçenin, kesin hesabın ve belediye çalışma izlen-
cesinin görüşülmesi ve karara bağlanması,

ii. Ek ödenek verilmesi, bütçede değişiklik ve aktar-
maların yapılması, borç verme ve alma konularının karar bağ-
lanması, belediye vergi ve resimleriyle ilgili tarifelerin,
bunlar dışında belediyece yerine getirilecek hizmetler karşı-
lığında belediye tarafından alınacak ücret tarifelerinin hazırlanması,

iii. İmar planlarının, 3914 sayılı yasa gereğince o-
naylanması,

iv. Kentin gelişmesi için hazırlanacak imar izlence-
lerinin, kanal, havagazı, su, elektrik ve aydınlatma tesisle-
rinin gerçekleştirilmesiyle ilgili işlerin yapılması,

v. Belediye adına verilecek ayrıcalık (imtiyaz) söz-
leşmelerinin yapılması,

vi. Belediye kolluk yönetmeliklerinin incelenip onay-
lanması,

vii. Belediyenin taşınır ve taşınmaz mallarının kul-
lanımıyla ilgili kararların verilmesi.

b. Belediye Encümeni

Belediye encümeni, belediyenin ikinci karar organi-
dır. Danışma organı niteliği de taşır. Belediye encümeni iki tür

üyeden oluşur. Birinci tür üyeler, seçimle gelir. Bu üyelerin sayıları en az 2'dir ve her yıl belediye meclisi tarafından seçilirler. Bu üyelerin sayısı, ikinci tür üyeler olan doğal üyelerin sayısının yarısını geçmez (Keleş, 1989, 157).

Doğal üyeler, belediyede görevli bölüm yöneticileridir. Yasa, bunları Yazı İşleri Müdürü ya da Başkatip, Hesap İşleri Müdürü ya da Muhasebeci, Sağlık İşleri Müdürü ya da Başhekim veya hekim, Veteriner Müdürü veya Baş Veteriner ya da Veteriner, Fen İşleri Müdürü veya Baş Mühendis, Teftiş Kurulu Müdürü, bulunan yerlerde, Zat ve Hukuk İşleri Müdürleri olarak saymıştır (Keleş, 1989, 157).

Belediye encümenine de belediye başkanı başkanlık eder. Encümen, toplantı zamanını kendisi belirler (Keleş, 1989, 157).

Belediye encümeninin görevleri aşağıda sıralandığı gibidir (Belediye Yasası, 1930, Md. 83).

i. Belediye başkanının hazırladığı bütçenin ilk incelenmesinin yapılması,

ii. Aylık gelir ve gider 'icmallерinin (toplamlarının)' incelenmesi ve denetlenmesi, artırma ve eksiltme şartlaşmalarının, ihalelerin ve pazarlık kararlarının incelenmesi ve onaylanması, kesin hesap hakkında meclise görüş bildirilmesi, muhasebe hesaplarının incelenmesi,

iii. Kamulaştırılacak yerler hakkında karar verilmesi. Kamu yararı bulunduğuna encümen tarafından karar verilmiştir.

iv. Beklenmeyen giderlerle ilgili bdenegın harcama

yerlerinin belirlenmesi,

v. Bütçede bir bölüm içindeki maddeler arasında aktarmalar yapılması,

vi. Belediye görevlerinin yapılması için uyarılar çıkarılması,

vii. Taşıt araçları ücret tarifeleri ve zorunlu gereksinim maddeleriyle ilgili narhların saptanması,

viii. Belediye taşınır mallarından gerekenlerin artırmayla satışa çıkarılması,

ix. Belediye cezalarının takdiri,

x. Belediye memurlarının işe alınması ve işten çıkarılması, terfi, ödüllendirme ve cezalandırılmalarına ilişkin konuların karara bağlanması,

xi. Çeşitli özel yasalarla encümenlere verilmiş olan görevlerin yerine getirilmesi.

c. Belediye Başkanı

* Belediye tüzel kişiliğinin başı ve yürütme organı belediye başkanıdır. Belediye başkanları, doğrudan doğruya seçmenler tarafından seçilirler. 1963 yılına kadar, belediye başkanları, belediye meclisi tarafından seçilmekteydi. Bakanlar Kurulu'nun uygun gördüğü belediyelerin başkanları, atama yolu ile işbaşına getirile ilir. Uygulamada bu yola çok az başvurulmaktadır. Bu yöntemin Anayasa ile çatışan bir yönü yoktur; fakat belediyenin özerkliğini büyük ölçüde etkiler" (Gözübüyük, 1989, 87).

Belediye başkanının görevleri değişik açılardan incelenebilir.

i. Genel Yönetimin Bir Ögesi Olarak Belediye Başkanı

Belediye başkanının genel (merkezi) yönetimin bir ögesi kimliğiyle yaptığı işler, o yerin en büyük mülki idare amiri tarafından tebliğ edilecek yasa, tüzük ve yönetmelikleri yayımlamak, duyurmak ve bunların kendisine verdiği görevleri yerine getirmekten ibarettir (Belediye Yasası, 1930, Md.98).

ii. En Büyük Belediye Amiri Olarak Belediye Başkanı

Bu kimliğiyle belediye başkanı aşağıda sayılan görevleri yapar:

- Belediye kolluk görevlerinin yapılmasını sağlayacak buyruk ve yasaları uygular.

- Belediye meclisinin, encümenin ve üst orunların kararlarını uygular.

- Belediyenin görevleri arasında bulunan yerel işleri yürütür.

--Belediyenin yerel nitelikteki esenlik, sağlık, bayındırlık, ekonomi ve düzenine ilişkin işlerini izler ve yerine getirir (Belediye Yasası, 1930, Md.99).

iii. Belediye Tüzel Kişiliğinin Temsilcisi Olarak Belediye Başkanı

Belediye başkanı bu kimliğiyle aşağıdaki görevleri yerine getirir:

- Belediyenin mallarını yönetir.

- Belediyenin gelir ve alacaklarını izler ve elde eder.

- Yetkili orun ve kurulların onayından geçmek koşuluyla, sözleşme yapar, sulh, ibra ve bağışları kabul eder ve belediye adına işlemler yapar.

- Mahkemelerde belediye tüzel kişiliğini temsil eder.

- Belediye bütçesinin yürütme amiri olarak gider evrakını ve tahakkuklarını onaylar, harcama emirlerini imzalar (Belediye Yasası,1930,Md.100).

d. Diğer Hizmet Birimleri

Belediyeler, kent hizmetlerini yerine getirebilmek için, hizmet çeşitliliğine ve yerel özelliklere uygun olarak örgütlenme yoluna gitmiştir.Bu birimler yoluyla toplumsal yaşamın gerektirdiği işler yerine getirilmektedir.Bu birimler, genel olarak, şunlardır: Fen İşleri Müdürlüğü, Yazı İşleri Müdürlüğü, Hesap İşleri Müdürlüğü, Sağlık İşleri Müdürlüğü, Veteriner Müdürlüğü, Hukuk İşleri Müdürlüğü.Bu birimlerin sayısı, isimleri, yüklendikleri görevler belediyenin büyüklüğüne ve kent hizmetlerinin gereklerine göre değişmekte ve çeşitlenmektedir.

Bu birimler arasında, çevreyi korumakla görevli birimlerin kurulması son yıllarda gerçekleşmiştir.Henüz, bütün belediyeler çevre koruma birimi oluşturmamışlardır,Çevre koruma birimleri daha çok büyük belediyelerde görülmektedir.Bazı belediyelerde de çevre koruma biriminin olmamasına karşın, diğer birimlere, kendi görevlerine ek olarak, çeşitli çevre koruma görevlerinin verildiği görülmektedir.

2. Toplumsal Yaşam Örgütü Olarak Belediyeler

Belediyeler, toplumsal yaşamın doğurduğu örgütlerdir. Ya da, büyük yerleşmelerdeki toplumsal yaşamın neden olduğu gereksinimler belediyeyi ortaya çıkarmıştır.

İnsanların belli büyüklüğün üzerindeki yerleşmelerde yaşaması sözkonusu olmasaydı, belediyeler de olmazdı. Toplu yaşam ve belediyeler konusu aşağıdaki gibi çeşitli açılardan incelenebilir.

A. Toplumun Ürünü Olarak Belediyeler

İnsan toplumu, kendini örgütleyen bir sistemdir. Bu, insanın yaratıcı bir varlık olmasından kaynaklanır.

İnsanın toplu halde büyük yerleşmelerde yaşaması, yaşamın karmaşıklaşmasına, düzensizliğe neden olmuştur. Yaşamın düzene kavuşturulması amacıyla, insan yaratıcılığının bir sonucu olarak, kent denen yerleşmelerde belediyeler üretilmiştir.

a. Kentsel Yerleşmelerdeki Toplumsal Yaşamın Doğal Bir Ürünü Olarak Belediyeler

Örgütlerin, insanların toplu halde yaşamaya başlamasıyla ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Belediye örgütlenmesi, toplu yaşamın ileri aşamalarında rastlanmasına karşın, belediyeleri, toplumsal yaşamın ortaya çıkardığı, ürettiği, en doğal örgütler olarak kabul etmek olanaklıdır. Çünkü, belediyelerin yerine getirdiği işlevler, toplu yaşamın devamı için "olmazsa olmaz" düzeyde önem taşımaktadır.

Toplum, üreten, tüketen, girdi alan ve çıktı veren bir sistemdir. Toplu yaşam birimi olarak kent ele alınırsa bü-

tün bu özellikler görülebilir.

Kent bir sistem olarak düşünülürse, onu oluşturan birçok alt sistemden bahsedilebilir. Besin üretimi alt sistemi, konut üretimi alt sistemi, tüketim maddeleri üreten alt sistemler ve hizmet üreten alt sistemler gibi. Her bir alt sistem diğerlerini etkilemekte, birbirlerinin devamını sağlamaktadırlar. Ancak, bu etkileşim kendi gelişimine bırakıldığında, olumsuz etkileşimler olabilmekte, alt sistemler ve dolayısıyla sistem, varlığını gerektiren amaçlardan uzaklaşabilmektedir.

Bir bütünün parçalarını, bütünün amaçları doğrultusunda yönlendirecek bir güce gereksinim olduğu açıktır. Sistem, bu gücü de yine kendisi üretir. Kent sisteminde bu güç belediyedir. Kent yaşamının (sisteminin) özdenetiminin sağlanması gereksinimi belediyeyi doğurmuştur. Bunun yanında, diğer yaşamsal gereksinimlerin karşılanması gereği de belediye gibi bir örgütü zorunlu kılmıştır.

Toplum, hareket halinde, değişen ve gelişen bir süreçte sahiptir. Bütün gelişen süreçler gibi, yaşama olanaklarını da kendisi yaratır.

b. Toplumsal Gereksinimlerin Karşılanması Amacıyla Üretilen Bir Ürün Olarak Belediyeler

Toplu halde yaşam, birçok karmaşık bileşenden oluşan bir süreçtir. Bu sürecin devamı, bileşenleri arasında düzenli bir ilişkinin kurulmasına ve bu ilişkinin devamına bağlıdır.

Toplumsal yaşam düzeninin devamı, yaşamsal gereksinimler, bir düzen içinde karşılanarak sağlanır. Ancak, toplu

yaşam, gereksinimleri bireysel olarak karşılanamayacak düzeylere çıkarmıştır. Gereksinimlerin boyutları genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Örgütlü insan çabalarının gereği ortaya çıkmıştır.

Artar ve çeşitlenen gereksinimler, karşılanma yollarını da beraberinde getirmiştir. Toplumun ortak gereksinimlerinin karşılanması amacıyla belediye örgütü oluşturulmuştur.

B. Toplumsal Yaşam Düzenini Sağlayan Birimler Olarak Belediyeler

Toplumsal yaşam, çeşitli gereksinimleri, bireysel olarak karşılanabilecek düzeyin üzerine çıkarmıştır. Ya da toplu yaşamın gerekleri, bireylerin karşılayamayacağı gereksinimler yaratmıştır.

Toplu yaşamın düzen içinde devamı için bu gereksinimlerin karşılanması gerekir. Örneğin, belediye gibi bir örgüt olmasaydı, ne olurdu? Yüz binlerce ya da milyonlarca insan taşıma suyla yaşamlarını devam ettirmeye çalışırlardı. Bunca insan, büyük bir kargaşa içine girer ve su için birbirlerine karşı büyük savaşlar verirlerdi. Böyle bir kargaşa içinde, toplumsal yaşam devam edemezdi.

Belediye, bu tür gereksinimleri, kaynakları, karşılanma yollarını, hizmet gereksinim düzeylerini ve benzerlerini planlayarak karşılar. Bu doğrultuda, kısa ve uzun vadeli politikalar belirler. Elbette, bu politikalar yerel halkın katılımıyla belirlenir. Böylece, toplumsal yaşam ve gereksinimler belirli bir düzene oturtulur.

C. Yerel Yaşama En Yakın Yönetim Birimi Olarak
Belediyeler

İnsanlar, doğada tek başına yaşamının yarattığı zorluklardan dolayı toplu halde yaşamaya başlamışlardır. İnsanları, birarada yaşamaya iten zorluklar, besin üretiminin ve korunmanın tek başına sağlanamamasından, sosyo-psikolojik gereksinimlere kadar çeşitlenmektedir.

Belediye, toplu yaşamın hemen her alanında etkilidir. Herşeyden önce, toplu yaşamı düzenlemekte ve toplu yaşamın gereklerini yerine getirmektedir. Bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de bunu doğrudan yapabilen tek yönetim birimidir. Kısacası, genelde toplum yaşamının ve özelde kent yaşamının içindedir.

Belediye yöneticilerinin ve karar organlarının yerel halk içlerinden seçilmesi ve bu seçimin yine yerel halk tarafından yapılması, belediyelere gerçekten "Yerel Yaşam Yönetim Birimi" olma niteliğini kazandırmaktadır. Bu nitelik, yerel halkın, belediye yönetimine ve işlevlerine de etkin olarak katılımının sağlanmasıyla daha da güçlenir.

Bir yöreyi, yörede doğmuş, büyümüş, toplum yapısını, toplumsal-ekonomik (tutumbilimsel) biçimlenişini, yeme-içme ve eğlenme kültürünü (ekinini) yaşayarak öğrenen ve yaşamaya devam edenlerden daha iyi kimse yönetemez.

Bütün dünyada, insanlar, toplumsal, ekonomik ve kültürel amaçlı etkinliklerde bulunurlar. Bu amaçlar yaşamı yönlendirir. Ancak, dünyanın, ülkelerin ve hatta bölgelerin her köşesinde bu amaçlara ulaşma biçimleri birbirinden başkadır.

Gereksinimler aynıdır, ama karşılıklı biçimleri farklıdır. Bu açıdan, yerel etkilere açık olmasından dolayı, belediyeler, o yerel alanda egemen olan yaşam özellikleri tarafından biçimlendirilirler. Bu nedenle de halka götürdüğü hizmetlerde etkinliği sağlayabilir ve amaca ulaşabilirler.

D. Bir Demokrasi Kurumu Olarak Belediyeler

Demokrasi, en yalın biçimiyle, halkın kendi kendini yönetmesi olarak tanımlanır. Halk, bu tanım çerçevesindeki demokrasiyi, yöneticilerini seçerek ve seçimden sonra da denetleyerek yaşama geçirir.

Demokratik süreç, en etkin biçimde yerel düzeyde yaşanır. Belediye, çoğunlukla, bireylerin demokratik tutum ve davranışlarla ilk tanıştıkları yerdir. Bireyler, buldukları yerin belediyesinin organlarının oluşumunu oylarıyla belirlerler. Belediye kararlarına katılırlar, baskı grupları ve çıkar grupları oluşturarak belediyeden istemde bulunur ve belediye organlarını ve işleyişini denetlerler.

Ülke düzeyinde demokrasinin yaşam bulması, yerel odaklardan yani belediyelerden başlayarak demokrasinin yerleşmesine bağlıdır. Bir organ, bütün hücrelerine yerleşmemiş bir niteliğe gerçekten sahip olamaz. Bunun gibi, belediyelerde demokratik sürecin gelişmediği durumda, o ülke de demokratik süreci yaşama geçiremez.

3. Çevre Sorunları ve Belediyeler

Çevre sorunları insanlık tarihi kadar eskidir (Schaefer, 1985, 123).

"Çevrenin bozulması demek, insanın yaşaması için gerekli olan ortamın bozulması demektir. Gittikçe küçülen dünyamız, hızla artan çevre sorunlarının ağına düşmüş, yeryüzünün karşı karşıya bulunduğu çevre baskıları, insanlığın adeta en büyük endişesi haline gelmiştir. Yaşamakta olduğumuz dünyada insan için besin, oksijen, su, enerji kaynağı, üretim girdisi, yaşam ortamı olan doğa, gittikçe daha az yer tutmakta ve insan, taş, beton, makina, bilgisayar dört duvarı arasına sıkışmış, doğadan daha uzak, daha bir kopmuş durumdadır" (Nazlıoğlu, 1990, 251).

"Çevre sorunlarının yoğunlaşmasında, düzensiz kentleşme, nüfus patlaması ve teknolojinin insanın fiziksel ve sosyo-kültürel çevresini etkilemesi gibi faktörlerin önemli rolü olmuştur" (Bilginoğlu, 1988, 1).

Bugün, çevre sorunları, tek tek sayılamayacak ve sınırları çizilemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Ancak, kısaca şu söylenebilir: Çevre sorunları, doğanın kendi kendini yenileme ve sağaltma (iyileştirme) yeteneğiyle çözebileceği sınırların çok üzerinde bir ulaşmıştır.

Çevre sorunlarının varlığı ve artmakta olduğu, ancak, insan yaşamını doğrudan etkilemeye başlamasıyla farkedilebilmiştir. Doğanın kendini bir noktaya kadar koruyabileceği, insan yaşamı ve doğal denge arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu bundan sonra anlaşılmıştır.

En duyarsız kişi ve kurumların bile çevre sorunlarına tepki göstermeye başladığı günümüzde, çevre sorunlarını önlemek amacıyla çoğu gönüllü olma üzere birçok örgüt kurulmuştur.

Bununla birlikte, çevre sorunlarının yerel odaklarında bulunan belediyeler, çevre sorunlarını önleme konusunda en etkili olabilen ve ilk akla gelen örgütlerdir. Belediyelerden, çevre sorunlarını önlemeye yönelik beklentiler de artarak sürmektedir.

Doğanın bütünlüğü ilkesi gereğince, dünyanın bir noktadaki çevre sorunu bütün dünyada etkili olabilmektedir. Bununla birlikte, çevre sorunlarının en belirgin özelliği "yerel" odaklı olmalarıdır. Yani, olayın ya da tehlikenin ortaya çıktığı yere özgü olmalarıdır. Yerel düzeyde ortaya çıkan çevre sorunları, yukarıda belirtildiği gibi, doğanın bütünlüğü ilkesi gereğince, etkileşimler yoluyla diğer yöreleri ve ekosistemleri de etkilerler. Belediyelerin, sorunların kaynağında yer almaları, onları sorunların önlenmesinde ve çözümlenmesinde sorumlu kılmaktadır. En etkili çözümün, sorunun kaynağına en yakın kuruluş tarafından gerçekleştirileceği açıktır.

"Türkiye'de çevre sorunlarının önemi, ne halkımız, ne bilimsel ve teknik çevreler, ne de devlet tarafından yeteri kadar anlaşılmiş değildir" (Dura, 1985, 87).

"Çevre sorunlarının bir özelliği, herkesin günlük hayatında şu veya bu ölçüde hissettiği, yaşadığı sorunlar olmasıdır. Belki de bu sebeple henüz toplumun genel tartışma ve değerlendirmelerinde; güvenlik, ekonomi, pahalılık, işsizlik, eğitim ve benzeri konular gibi ele alınmıyor çevre sorunları" (Ural, 1981, 47).

"Kentleşmenin çoğalttığı ya da şiddet kazandırdığı kent sorunlarından pekçoğu belediyelerin sorumluluğu altında-

dır.Belediyelerimiz yakın tarihe kadar mali yönden büyük yetersizlikler içindeydiler.1980 ve 1984 tarihlerinde çıkarılan yasalarla, belediye gelirlerinde önemli artışlar sağlanmıştır. Buna karşın, belediyelerin gelir açısından merkeze bağımlılıkları sürmektedir.1984 sonrasında yerel yönetimlere yeniden tanınmaya başlanan yetkilere karşın, belediyeler üzerindeki merkez vesayetinin de sürmekte olduğu görülmektedir.Büyük kentler dışta bırakılırsa, Çevre Yasası'nın uygulanması alanında asıl görev merkezin illerdeki ajanları olan en büyük mülki emirlerdedir.İmar ve planlama konularında ise yetkiler fiilen belediyelere bırakılmıştır" (Keleş,1987,195).

"Ülkemizde, belediyelerin sorumluluğu uygulamada genellikle cezai yaptırımlar açısından önem kazanmıştır.Yönetimler kirliliği önlemeyi sağlayacak tesisin kurulmasına genelde yardımcı olmamakta olaya yalnızca 'arıtma tesisi kurun yoksa kapatırım' anlayışıyla yaklaşmaktadır" (Toprak,1988(a),5).Oysa, çevrenin korunması ve geliştirilmesinde, belediyelerin yapabilecekleri bunlarla sınırlı değildir.Çünkü, belediyelerin çevre sorunlarını önleme konusundaki etkililiği, yerel yaşamı birçok açıdan etkiliyor olmalarından kaynaklanmaktadır.Çevre sorunlarının önlenmesinde, belediyelerin bu özelliklerinden yararlanılmalıdır.

İnsan yaşamıyla ilgili pek çok konu belediyelerin sorumluluk alanına girmektedir.Bu nedenle, insanın yaşam ortamı ve koşullarının, insan yaşamına uygun hale getirilmesi ve korunması, belediyelerin sorumluluk alanı dışında tutulamaz.

III. ÇEVRE YÖNETİMCİSİ OLARAK BELEDİYELER

Bütün canlılar, yaşarmak için doğal kaynakları kullanırlar.Dolayısıyla, bütün canlılar, kendi düzeylerinde bir çevre yöneticisidir.Belediye de canlılara (insanlara) hizmet sunan bir örgüt olarak bu sınıfa girer.Ancak, belediye-yi ayıran bir nokta vardır.Belediye, doğal kaynakları, kendisi için değil, bir toplumsal birim için kullanır.Yani belediye, yerel toplum adına çevreyi yöneten örgüttür.

"Çevre yönetimi, insan, bitki ve hayvan varlığının dengeli ve sağlıklı yaşaması için gerekli, doğal kaynakların değerlendirilmesi, üretilmesi, ulaşımı ve tüketilmesi sırasında ortaya çıkabilecek olumsuzlukları saptamak, çözüm yolu aramak ve bulunan çözüm yollarını uygulama alanına koymak için yapılan planlama, eşgüdüm, haberleşme, denetim ve yürütme işlerinin bütünüdür" (Yaşamış,1992).

İyi bir belediyenin temel niteliği, iyi bir yönetici olmaktır.Belediyenin somut varlığının ardında bir yönetici ruh (tin) vardır.

Aşağıdaki başlıklarda, çevre yöneticisi olarak belediye çeşitli açılardan ele alınmıştır.

1. Çevre Kaynaklarını Kullanan Örgüt

Belediye, yerine getirmesi gereken birçok hizmet için, doğal kaynakları doğrudan doğruya kendisi kullanır.Ya da diğer kişi ve kurumların, belirli koşullara uymak şartıyla, doğal kaynakları kullanmalarını sağlar.Kaynak kullanımı, hizmetlerin nitelik ve amaçlarına göre değişir.Dolayısıyla, do-

ğal kaynakların kullanımıyla, belediyelerin üstlendikleri hizmetler ve bu hizmetlerin nitelik ve amaçları arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Toplu yaşamın başlamasından önce her birey kendi yaşamsal gereksinimlerini, çevre kaynaklarını (doğal kaynakları) kullanarak, kendisi sağlamaktaydı. Küçük topluluklarda da bu böyledir. Toplu yaşamın başlamasından sonra, toplumu oluşturan bireylerin tümü için, bu işi örgütler üstlendi. Bu örgütlerin başında belediye gelir. Belediyenin sorumluluğu, bir yandan toplumun gereksinimlerini, doğal kaynakları kullanarak karşılamak, diğer yandan bunu yaparken doğal dengeyi korumaktır.

Çevre sorunlarının nedeni, yalnızca doğal kaynakların kullanılıyor olması değildir. Çevre sorunlarının ortaya çıkışı, çevresel kaynakların, hangi alanlarda, nasıl kullanıldığı, atık ve artıkların durumuyla yakından ilgilidir. Belediye, öncelikle kendisi, çevre sorunu yaratmamak için, çevresel kaynakları doğal dengeyi bozmadan kullanmalıdır.

Belediye, çevresel kaynakları kullanırken, sürdürülebilir kalkınmayı ilke edinmelidir. Ancak, Fisunoğlu'nun (1989, 39) Robert Repetto'dan aktardığı gibi, "sürdürülebilir kalkınma şu andaki mevcut doğal kaynakların korunması olarak anlaşılmamalıdır. Kalkınma sürdükçe, bunu sağlayan doğal kaynak bileşiminde de değişimler beklenmelidir. Bu tanımın hemen arkasından gelen varsayım şu olmaktadır: Fiziki ve beşeri sermayeye yapılan yatırımların değeri kullanılan doğal kaynakların değerine en az eşit olmalıdır ki kalkınma sürdürülebilir olsun". Belediye de, sunduğu hizmetlerin sürdürülebilirliğini,

çevresel kaynakları kullanırken, bu ilkeyi gözönünde tutarak sağlayabilir.

2. Çevre Kaynaklarını Kullandıran Örgüt

Yerel çevre politikasının etkin olabilmesi ve doğal dengenin korunabilmesi için, belediye dışındaki kişi ve kurumlar da, çevreyi belediyenin denetimi, belirlediği düzen ve sınırlar içinde kullanmalıdırlar. Yerel düzeydeki toplumsal yaşamın örgütleyicisi olarak belediye, çevre kaynaklarının da bir düzen içinde yerel halk tarafından kullanımını sağlamalıdır.

Belediyeler, sınırları içinde bulunan yerlere hizmet götürebilirler (Keleş,1989,137).Belediyeler, sınırları içindeki yerlere hizmet götürürken, çevresel yaşam olanaklarının, yerel halka, gereksinimlerine göre paylaşmakla da görevlidir.Belediyeler, bunu yaparken, doğal dengenin korunması gerektiği ve çevresel kaynakların sınırsız olmadığını unutmamalıdır.

3. Çevre Kaynaklarını Koruyan ve Korutturan Örgüt

Çevre kaynakları, sınırsız ve tükenmez değildir.Bu kaynaklardan bazıları yenilenebilir niteliktedir.Ormanlar gibi. Ancak, bazı kaynaklar yenilenemez.Petrol gibi.Bu gerçekler karşısında, "Toplumsal Yaşam Örgütü" olarak belediyeler, bu kaynakları korumak ve korutturmak durumundadırlar.

Yaşamın sürekliliği, yaşam olanaklarının sürekliliğine bağlıdır."Doğanın kendisinin yaşam destek sistemi olması doğayı korumanın en önemli nedenidir" (Özgür,1993,38).Belediye, çevresel kaynakları kullanarak ve kullandırarak hizmet (ve

ürün) üretirken, bu kaynakların sürekliliğini de sağlamak zorundadır.

4. Çevre Kaynaklarını Yeniden Üreten ve Ürettiren ve Yeniden Ürettiren Örgüt

Çevre kaynaklarından bazılarının yenilenebilir olduğu belirtilmişti. Sınırsız olmayan bu çevre kaynakları kullanıldıktan sonra, bunların yerine, yeniden üretilmesi gerekir. Belediyeler, çevre kaynaklarını korumak ve korutturmamanın yanında yeniden üretilmelerini de sağlamak zorundadır.

Belediye, birçok açıdan, bir üretim merkezidir. Hizmet üretir, mal üretir, düşünce üretir, insanlararası ilişkiler sistemi üretir, yerel düzeyde yaşam düzeni üretir. Bir üretim merkezi olarak, kullandığı temel girdilerden bir çevresel kaynaklardır. Belediye, üretimini devam ettirebilmek için bu girdilerin sürekliliğini sağlamak durumundadır. "Üretim" ve "girdiler" bir sistemin, birbirini besleyen iki ögesi olmalıdır. Belediye, kullandığı çevresel kaynakların yerine yeniden çevre kaynakları üretirken, çevre kaynaklarını kullanmakta olan yerel halkın ve örgütlerin de bu yeniden üretim sürecinde yer almaları için gereken düzenleyi yapar.

5. Çevre Kaynaklarını Geliştiren Örgüt

Doğa kendi kendini yenileme ve geliştirme yeteneğine sahiptir. Ancak, insanın doğa üzerinde yarattığı baskı, doğanın bu yeteneğini zayıflatmış ve tehlikeye sokmuştur. Artık, doğa, kendini kendini yenileyebilmek için insan yardımına gereksinim duymaktadır.

Çevre yöneticisi olarak belediye, etki sınırları içindeki kaynakları geliştirme sorumluluğunu da taşır. Toplumsal yaşamın kalitesiyle çevre kaynaklarının kalitesi arasında doğrusal bir ilişki olduğu düşünülürse, belediye bunu yapmak zorundadır. Çevre kaynaklarının geliştiricisi olmak, çevre yöneticisi olan belediyenin vazgeçilmez bir görevidir.

Çevresel kalite, yalnızca kir iliklerden kurtulmak değildir. Aynı zamanda, insan eliyle yapılmış çevrenin, insani değerlere saygı duyan bir içeriğe sahip olması gerekir (Yaşamış, 1993, 28).

6. Çevre Yönetimini Yerel Halkla Birlikte Gerçekleştiren Örgüt

Belediye, demokratik bir oluşuma sahiptir. İşleyişi de demokratik ilkelere uygun olmalıdır.

Yönetimin her alanında olduğu gibi, belediyenin çevre yönetimi de demokratik işleyiştten ayrı düşünülemez. Ayrıca, belediyenin çevre kaynaklarını, tek başına, koruması, yeniden üretmesi ve geliştirmesi olanaksızdır. Bunlar, ancak, çevre kaynaklarını kullanan bütün insanların ve örgütlerin birlikte hareketi ile sağlanabilir.

Doğanın korunması ve geliştirilmesi için belediye ve halkın iyi bir iletişim vi işbirliği içinde hareket etmesi, belediye ile halkın bütünleşmesini de sağlar. Çevre toplumun ortak varlığıdır. Çevreyi koruma ve geliştirmede birlikte hareket edilmesi en doğal durumdur. Çevre yöneticisi ve toplumun öz örgütü olarak belediye, bu doğal gerekliliği yaşama geçirir.

IV. CEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

ÇED, bugün, insanlığın geleceğinin kilidi niteliğine (önemine) sahip bir yöntemdir. İnsanlık için bir gelecek güven-cesidir.

"Doğanın canlı ve cansız varlıklar arasındaki belli bir ilişkiler dengesi vardır. Doğa, ekolojik dengede meydana gelen aksamaları gücü yettiğinde onarmaktadır. Ancak bu aksamlar belli boyut ve nitelikte olduğu zaman doğanın kendini yenileme gücünü aşmakta ve doğada yeni dengelerin oluşmasına yol açmaktadır. Bu değişim 20. yüzyılda biyolojik yaşama ve bu yaşam zincirinde bulunan insan varlığını tehdit etmektedir" (Arat, 1980, 1).

"Çevre sorunlarının tanımlanmasında, biri kötümser, öteki iyimser olmak üzere, iki ayrı yaklaşımdan söz edilebilir. Birincisine göre, çağdaş toplum, yaşadığı çevreyi kaçınılmaz olarak bozmakta ve böylece kendi geleceğini tehlikeye sokmaktadır. Bu nedenle, kurtarılabilir olanı elden geldiğince kurtarmak için, bugünkü gelişmenin olumsuz eğilimlerini yavaşlatmaya ve insanlığın yaşama umudunu uzatmaya gerek vardır. Öte yandan, ikinci yaklaşım ise, çevreye verilen zararları, çağdaş toplumdaki gelişmelerin ekonomik ve kültürel etkinliklerin kaçınılmaz bir sonucu saymamakta; bunların, ussal eylem ve planlama ile giderilebileceği görüşünü savunmaktadır" (Keleş, 1990, 420-421).

Brown da (1978, 6), bu ikinci yaklaşıma uygun olarak şu vurgulamayı yapmaktadır: "İnsan yaşamını, eşanlı olarak, yerkürenin biyolojik sistemlerinin taşıma kapasitesine ve ye-

nilenebilir enerji kaynaklarının sınırlarına uydurma gereksinimi yeni bir toplumsal töre gerektirecektir. Bu yeni törenin temeli uyarlanma, insan sayısının ve bekleyişlerinin, yerkünün kaynak ve kapasitelerine uydurulmasıdır". İnsanlığın zorunlu olarak geliştireceği bu toplumsal töre ancak ÇED'le yaşam bulabilir.

Bugüne kadar, insanlık, kalkınma uğruna çevreyi gözden çıkarmıştır. "Oysa, 'çevre' dediğimiz yer, hepimizin içinde yaşadığı yerdir, 'kalkınma' da o yerde durumumuzu iyileştirmek için hepimizin yaptığı iştir" (BM, 1987, 16). Bununla birlikte, insanlık kalkınmayı amacından saptırmıştır. Doğanın, dolayısıyla insanlığın varlığı ve geleceğiyle kalkınmayı takas etmek üzeredir.

"Yaşama güdüsü bütün canlıları, kendi güçlerinin ve savunma organlarının yeterliliği oranında, son kerteye dek savaşıma itiyor. Örneğin, at kendisine saldıran kurda arkasını; yaban mandası ise rastladığı aslan veya kaplana yüzünü döner. Çünkü birinin savunma aracı tekme, öbürününki boynuzdur" (Velidedeoğlu, 1982, 44). İnsanın savunma aracıysa aklıdır. İnsan da kendi savunma aracını kullanarak, varlığını ve geleceğini kalkınmayla takas etmeden, doğanın bütünlüğü içerisinde sağlıklı yaşamının bir yolunu bulmuştur: Doğa üzerinde gerçekleştirilen bütün insan faaliyetlerine ÇED uygulamak.

Bu bölümde, ÇED genel olarak anlatılmış ve çeşitli düzeylerde yaşam yönetimi aracı olması açısından incelenmiştir.

1. ÇED Nedir?

"İnsan, soluduğu hava, içtiği su ve aldığı hayvansal ve bitkisel besinlerle doğaya bağımlı bir varlıktır. Bu bakımdan diğer canlılar gibi doğa ile dengeli bir etkileşim içinde olması gerekir. İşte bu nedenledir ki, insan yaşama ortamını kendi istekleri yönünde değiştirirken doğadan kopmamaya ve doğa ile karşılıklı ilişkilerinin sınırını korumaya özen göstermek zorundadır" (Eruz,1988,1). İnsanın bütün etkinlikleri çevre üzerinde ve çevre kaynaklarını kullanarak gerçekleşir. Her insan etkinliği, az ya da çok, doğal dengeyi etkilemektedir. ÇED, bu aşamada devreye giren, insan etkinliklerinin doğal dengeye zarar vermesini tamamen önleyen ya da enazlayan bir koruma süreci ve aracıdır.

Tanımında görüş birliğine varılmamış olmakla birlikte ÇED, temel amacı, "doğal kaynakların sürekli kullanım prensibine uygun biçimde insanların temel yaşam ortamı olarak ve çeşitli kullanımlara olanak veren bir biçimde korunması" (Altan,1990,95) olan bir çevre koruma yöntemi ve sürecidir.

ÇED, çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Bütün tanımlar, anlam ve içeriklerinde farklılıklar olmakla birlikte, bazı ortak noktalarda birleşirler. Her biri, ÇED'i başka açılardan ele alan bir tanımlar derlemesi sunmak olanaklıdır.

ÇED, "planlanan bir faaliyetin çevre üzerindeki etkilerinin incelenmesidir" (Baş,1989,37).

ÇED, "istenilen bir hedefe yönelik çeşitli uygulanabilir seçeneklerin içinden ekonomik ve çevresel maliyet ve

faydaların en iyi bileşimini sağlayanını saptamak amacıyla yapılan bir karşılaştırmadır" (Baş,1989,37).

ÇED, "bir karar verme aracıdır" (Baş,1989,37).

ÇED, "herhangi bir ekonomik kuruluşun çevresi üzerinde yaratacağı doğrudan ya da dolaylı, uzun ya da kısa dönemli, parasal nitelikte olan ya da olmayan ölçülebilir ya da ölçülemeyen tüm etkilerin nesnel olarak değerlendirilmesine yarayan araştırma yöntemi"dir (Yavuz,1993,218).

Uslu'nun (1990,28) Vesilind'den aktardığı tanım da şöyledir: "ÇED, öngörülen bir faaliyetin çevre kalitesi üzerindeki etkilerinin hesaplanması yöntemlerine verilen isimdir".

Basım'ın (1991,54) Hyman'dan aktardığı tanım ise ÇED'in çerçevesini şöyle çizmiştir: "ÇED, yapılacak bir faaliyetin çevre üzerindeki fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkileri ve bu etkilerin maddi ve manevi değerlerinin tespit edilmesidir".

Uslu'nun (1990,28) Munn'dan aktardığı tanım ÇED sınırlarını daha geniş tutmuştur."Yasal prosedürlerin, politikaların, programların, projelerin ve işletme koşullarının biyofiziksel çevre ile insan sağlığına ve mutluluğuna olan etkilerinin belirlenmesi ve bu etkilerin boyutlarının önceden tespiti için yapılan çalışmalar, çalışma sonuçlarının yorumlanması, yayımlanması"dır.

Başol ve Gökalp (1992,35), yaptıkları tanımda ÇED'i ekonomik kuruluşlarla sınırlı tutmuşlardır: "Herhangi bir ekonomik kuruluşun çevresi üzerinde meydana getireceği doğrudan ya da dolaylı, uzun ya da kısa dönemli, parasal nitelikte olan ya da olmayan, ölçülebilir ya da ölçülemeyen etkilerin rasyo-

nel olarak değerlendirilmesine yarayan araştırma yöntemine çevresel etki değerlendirmesi denilmektedir".

nal (1993,9), oldukça geniş ve açık bir tanım yapmıştır: "ÇED, yapılması düşünülen herhangi bir faaliyet için, uygulama kararı verilmeden önce (planlama safhasında), evre faktörlerine ve mevcut kullanımlara, bu projenin uygulama safhasından itibaren ileride ortaya çıkabilecek olumsuz etkilerin önlenmesi, azaltılması veya olumsuz etkileri denkleştirici önlemlerin alınması için, uygulama kararı verecek olan idari organlara evre ve doğa koruma amaçları doğrultusunda doğru ve uygun karar vermeleri için ışık tutacak bir araçtır".

2. ÇED'in Gerekliliği

Doğa, zdenetim sistemine sahiptir.Doğal dengesini, kendi olanaklarıyla korur.İnsan da bu doğal dengenin bir parçası olabildiği ölçüde, sorunlardan uzak ve geleceğin güvenceye alınmış olduğu bir yaşam sürdürebilir.

Ancak, insanın yaptığı Őeylerle doğal varlıklar birbirinin yerine geemiyorsa, doğal varlıkların değerlerini korumak için çok temel bir neden var demektir (Pearce,1993,45).

İnsan, yaşamının devamını sağlamak ve yaşam kalitesini yükseltmek için üretmek zorundadır.Ama bu üretim, doğal dengeye zarar veren yöntem ve araçlarla yapılmaktadır.Amalananın tersine, yaşam Őimdilik devam etmektedir, ama yaşam kalitesinde yükselme olmamaktadır.

Herşeyden önce, hızla artan insan nüfusunun, doğanın taşıma kapasitesi üzerinde oluşturduğu baskı evre sorunlarını

yaratmıştır.Kentleşme ve endüstrileşme de nüfus artışıyla ortaya çıkan ve çevre sorunlarına yol açan diğer iki önemli et-kendir.Hızla artan insan nüfusunun yaşamı için gereken üretim ancak teknolojik gelişme le başarılabilir."Çevre kirlenmesinin en önemli kaynağı olan 'teknolojik ilerleme' önlenmesi sözkonusu olmayan bir gelişmedir" (Üstünel,1987,362).Teknolojiden vazgeçemeyeceğimize göre "biyolojik sistem ve kaynakların taşıma kapasitesi ve ihtiyaçlarımız arasında uyum sağlama" (Dura,1986,24) ilkesini yaşama geçirmek zorundayız.Yani, teknolojiden yine yararlanacağız ama, ama bunu, biyolojik sistem ve kaynakların taşıma kapasitesini zorlamadan yapacağız.İşte bu zorunluluk ÇED'in gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.ÇED'in amacında da bu açıkça görülmektedir: "ÇED'in amacı, ekonomik ve sosyal gelişmeleri önlemeden, çevre değerlerini, ekonomik politikalar karşısında korumaktır" (Önal,1993,9).

Günümüzde en çok tartışılan konulardan biri "sürdürülebilir kalkınma"dır.Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi ÇED uygulamasını gerektirir.Sürdürülebilir kalkınma ve ÇED karşılıklı olarak incelendiğinde bu gereklilik açıkça görülür.

"Sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamaktır" (BM,1987,73).ÇED ise, "bir projenin başlıca etkilerini önceden değerlendirmek,..., dışsal ekonomileri, projenin topluma yansıyacak sosyal maliyetlerini önceden hesaplamak için kullanılabilir, çok gerekli bir yöntem"dır (Kışlalıoğlu,1989,264).Görülüyor ki, bugünün

ihtiyaçlarının, gelecek kuşakların ihtiyaçlarını da gözönünde tutarak planlayabilmek ÇED'le olanaklıdır. Bu amaçla, ÇED bütün insan etkinliklerine uygulanabilir. Ayrıca, "yanardağ faaliyeti, deprem ve sel gibi doğa olaylarının yarattığı çevre problemlerinin dışında her tür kökenli çevre problemi insan tarafından kontrol edilebilir" (Gürbüz, 1987, 22).

"Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), dünyada artan çevre sorunlarına karşı ilk yasal önlemler arasında 1.1.1970 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde Ulusal Çevre Politikası Yasası (National Environmental Policy Act-NEPA) ile yürürlüğe girmiştir. Çok kısa zamanda kullanım olanağı bulan ÇED diğer birçok ülkeler tarafından da benimsenmiştir. Türkiye de dahil olmak üzere günümüzde 30'dan fazla ülke ÇED uygulamaktadır" (Yücel, 1988, 1).

"Son yıllarda çevre sorunlarının büyümesi, topluma, sorun yaratmanın ne kadar kolay, fakat çözmenin de ne kadar pahalı olduğunu öğretmiştir" (Fisunoğlu, 1986, 50). Çevre sorunlarının çözümü durmadan ertelenmektedir. Bu erteleme nedenini, gelecekteki maliyetin bugünkünden daha az acıtıcı olacağı hesabıdır (Pearce, 1993, 22).

"Çevre sorunları, biriken (kümülatif) etkileri olan sorunlardır. Sonraya bırakılmaları, saksaklanmaları, daha yüksek maliyetle 'tedavi' edilmelerini zorunlu kılar" (Yavuz, 1983, 216). Bunun yanında, "doğal kaynakların kıtlığı ve çevresel etkilerin sınır tanımazlığı, doğal ve kültürel kaynakların insanlığın ortak mirası olduğu bilinci ile korunması ve geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır" (Özcan, 1990).

ÇED, insanın doğal dengeye ve (kendi) yaşamına zarar vermesi ve geleceğinden endişe duymaya başlamasıyla gerekli görülmeye başlanmıştır. Aslına bakılırsa, insanın doğal denge üzerinde yönlendirici etkiye sahip olduğu günden beri ÇED gerekliliği vardır.

3. ÇED'den Beklenen Yararlar

ÇED, bütün insan etkinliklerinin çevre sorunlarına yol açmasını önlemeyi amaçlayan bir yöntemdir. Dolayısıyla, ÇED'den beklenen yararlar, insan yaşamının bütün alanlarıyla ilgilidir. ÇED'den beklenen ve ÇED'in sağlayacağı yararlar, sıralama yoluyla şöyle sunulabilir (Bu sunuşta, kimi örtüşmelerin ve tekrarların olduğunun yazar farkındadır. Maddeleri birbirine "yedirerek ve bindirerek" yoğun anlamlı fakat anlaşılması güç bir sıralamadan kaçınmak için, örtüşmelere ve tekrarlara bilerek göz yumulmuştur):

1. ÇED doğal dengeyi bozan güçleri ve etkenleri ortaya çıkararak, tanınmasını sağlar. Sorunun etkeni (nedeni) bilinince , çözüm yolu geliştirmek daha kolaydır.

2. ÇED, çevreyi koruyarak kullanmayı alışkanlık ve yaşam biçimi haline getirmemize yardım eder.

3. ÇED, kirletmeden yaşamayı öğretir. "Yaşamak kirletmektir" denir. Ama ÇED, kirletmeden, nasıl yaşayacağımızı öğretir.

4. ÇED, doğanın güçlenerek yeniden kendi kendini iyileştirebilecek duruma gelmesine yardım eder.

5. ÇED, çevrenin varolan durumuyla ve gelecekte ola-

sı durumuyla ilgili bilgi dağarcığı oluşturulmasını sağlar.

6. ÇED, teknik ve teknolojinin yaşamın her alanında, doğayla uyumlu biçimde, yaşama nasıl aktarılacağını gösterir.

7. ÇED, çevre sorunlarının, doğal işleyiş süreçleri içine çözülmesini sağlar.

8. ÇED, "Çevre sorunları nasıl yaratılır?" sorusunun cevaplanmasını sağlar. Sorunları yaratırız, ama çoğu zaman buna nasıl neden olduğumuzun farkında olmayız. ÇED, çevre sorunlarına neden olan davranışları gösterdiği gibi, nasıl çevre sorunu yaratılmayacağını da gösterir. "Her alanda olduğu gibi, çevre ile ilgili çalışmalarda da çözüme ulaşmak için önce sorunları bilmek, tanımak ve anlamak gerekiyor" (TÇSV, 1991, 5).

9. ÇED, çevre sorunlarına karşı duyarlılık yaratır.

10. ÇED, insan psikolojisinin, yaşadığı ortamı geliştirme yönünde biçimlendirilmesini sağlar.

11. ÇED, gerçekçi olmayı ve gerçekçi davranmayı sağlar.

12. ÇED, "hepimiz aynı kayıktayız, batarsak birlikte batacağız" anlayışının yerleşmesini sağlar ve toplumsallaşmaya katkıda bulunur.

13. ÇED, kent belleğinin oluşturulmasına katkıda bulunur.

14. ÇED, geleceğin planlanmasını sağlar. Şimdiye kadar geleceğin planlanmasına toplumsal konum ve koşulların, ekonomik olanakların belirlenmesi girmekteydi. Şimdiyse, çevresel koşulların insan yaşamına ne derece uygun olacağını öngörülmesi de gerekmektedir.

15. ÇED, insan ve doğa arasında dostça bir ilişki kurulmasını sağlar. Doğaya düşman insan, kendine de düşmandır. İnsanın doğayla dostluğuysa ÇED'le sağlanır.

16. ÇED, 'çevre korumalı kalkınma' ya da 'sürdürülebilir kalkınma'nın gerçekleştirilmesini sağlar.

17. ÇED, çevre kaynaklarını kullanmada verimliliği sağlar.

18. ÇED, yol göstericidir.

19. ÇED, hataları önleme aracıdır.

20. ÇED, sürdürülebilir yaşamın güvencesidir.

21. ÇED, uzun vadeli düşünmeyi ve geleceği görmeyi sağlar.

22. Balık su içinde yaşadığını bilmezmiş. Çoğu insan da, balık örneği, nasıl bir ortamda yaşadıklarını bilmezler. ÇED, bu eksikliği giderir. İnsan, tanıdığı, bildiği çevreye sahip çıkar.

23. ÇED, çevre koruma ve geliştirme çalışmalarına halkın katılımını sağlar. Görevlendirilen bazı çevre kuruluşlarının, çevreyi tek başlarına korumaya çalışmaları, bugüne kadar, etkin sonuçlar doğurmamıştır. Oysa ÇED, halk katılımını sağlayarak, çevreyi halkla birlikte koruma olanağı yaratır. İnsanlar, emek verdikleri, söz sahibi oldukları faaliyetleri izler ve sahip çıkarlar.

24. ÇED, çevreyi sevmeyi öğretir. Sevgi bilmekten ve tanımaktan doğar. ÇED, çevreyi tanıma olanakları yaratarak, çevre ve insan arasında bir sevgi bağı oluşturur.

25. ÇED, insan faaliyetlerinin çevreye etkileri konu-

sunda bilgi dağarcığı oluşturulmasını sağlar.

26. ÇED, insan ve çevrenin geleceğiyle ilgili öngörüler oluşturulmasını sağlar.

27. ÇED, insan yaşamının doğayla uyumlu duruma getirilmesini sağlar.

28. ÇED, sahip olduğumuz "tek dünyamızı" kurtarmanın "tek yolu"dur.

4. "Yaşam Yönetimi" Aracı Olarak ÇED

Yaşam yönetimi, kısaca, içinde bulunulan çevre ve olanakları gözönüne alarak ve bu çevre ve olanakları kullanarak yaşamı sürdürme işidir.

İnsan yaşamı da doğadaki herşey gibi sınırlıdır. Diğer sınırlı kaynaklar gibi, etkin bir biçimde kullanılması gerekir. İnsanın yaşamını sürdürmesi yalnızca kendi olanaklarına bağlı değildir. İçinde yaşadığı toplum ve çevre koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. Başka bir söyleyişle, insan yaşamını sürdürmek için bir toplum içinde yaşamak ve çevre kaynaklarından yararlanmak zorundadır. Bütün bunlar gelişmiş güzel olmaz. Öncelikle kişisel düzeyde bir yaşam yönetimi söz konusudur. Yaşam yönetimi, çevre kaynaklarından belirli bir düzen içinde yararlanmayı ve içinde bulunulan toplumla bütünleşmeyi sağlar.

Yaşam yönetimi, bireysel düzeyden , ülke düzeyine kadar her alanda söz konusudur. Hatta, 'tek dünya' ve 'doğanın bütünlüğü' kavramları yaşam yönetiminin dünya düzeyinde de gerekliliğini ortaya koyar.

A. Bireysel Düzeyde Yaşam Yönetimi ve ÇED

Bireysel düzeyde yaşam yönetimi, bireysel altyapıyı ve üstyapıyı iyi kullanabilmektir. Yaşam kalitesi, altyapı ve üstyapının uyumlu bir biçimde bütünleştirilmesine ve ilkeler doğrultusunda gelişim olanaklarının sağlanmasına bağlıdır. Burada sözü edilen altyapı, içinde yaşanılan çevre, toplum ve bunlar sundukları olanaklar ve sınırlamalardır. Üst yapı ise, kişisel değerler, amaçlar ve özlemlerdir. Bu, "kişinin kendi siyle ilişki içinde olması"na bağlıdır. Kişinin kendisiyle ilişki içinde olması, "yaşamın bilincinde olarak kendi ilke ve değerleri çerçevesinde düşünce, duygu ve davranışlarını kişinin anlamlandırmasıdır" (Cüceloğlu, 1993, 334).

Bireyler, etkili yaşam ilkesini, yaşamlarının her alanında gerçekleştirmelidir. Etkili yaşam ilkesi konusunda Cüceloğlu (1993, 332) şunları söylemektedir: "Üretim sadece kısa vadeye bakarken, üretim kapasitesi uzun vadeyi ve yaşamın her yönünü hesaba katar. Bu nedenle etkililik, kısa vadeli olanlarla uzun vadeli olanları dengeler. Bu ilke, yaşamın değişik yönlerini yüksek düzeyde bir üretim kapasitesi içinde dengelemeyi ifade eder".

Etkililik temele yönelik hareket etmektir. Sorunun belirtiltilerini yok etmeyi değil, kaynağını bulup, sorunu yaratan nedenleri ortadan kaldırmaktır. Bireysel yaşam yönetimiyle ilgili olarak yukarıda belirtilenler, kendiliğinden, bireysel düzeyde ÇED'in kullanılabileceği sonucunu doğurmaktadır. Bireysel yaşam yönetiminde uygulanacak ÇED'in ana hatları şöyle olmalıdır.

a) Kendini Kullanma Kılavuzunu Geliştirme

Tanrı, insana akıl vermiştir.Ama onu kullanma kılavuzunu geliştirmeyi insana bırakmıştır.Her birey, kendini kullanma kılavuzunu geliştirmeli, bu kılavuz doğrultusunda yaşamını yönlendirmelidir.Kendini kullanma kılavuzu şunları içermelidir:

- i. Enerji harcama alanını belirleme, önceliklendirme.
- ii. İlişki çevrelerini, yoğunluğunu ve niteliğini belirleme.
- iii. Kullanılacak yaşam olanaklarını ve düzeylerini belirleme.
- iv. Kaynak sağlama alan ve yollarını belirleme.
- v. Kaynak kullanma (tüketme) alanlarını belirleme.

b) Konuk Olarak Kendini Ağırılama

İnsan dünyada bir konuktur.Ama öncelikle kendi kendinin konuğudur.Bir konuk olarak kendi kendini ağırılmalıdır.Bunu, iyi bir yaşam ortamı ve süreci oluşturarak yapabilir.Bir insan kendini mutlu edebiliyorsa, başkalarını mutlu etmesi, başkalarına (insanlara, doğaya) katkıda bulunabilmesi söz konusu olabilir.Atasözü güzel der: "Olmayanın kendine hayrı, olmaz başkasına hayrı".

c) Yansıtma

Buradaki temel ilke şudur: "Öteki insanlara ben muhtacım, onlar bana değil".Birey, kendini dünyanın tek konuğu olarak düşünmemelidir.Dünyanın sunduğu yaşam olanaklarını, diğer insanlarla birlikte paylaşmaktadır.Birey, kendi yaşam yö-

netiminin ilkelerini belirlerken bu gerçeği unutmamalıdır. Bireyin, yaşamını sürdürebilmek için toplum içinde bulunmaya ve toplumun sağladığı olanaklardan yararlanmaya gereksinimi vardır. Öyleyse birey, bu durumunu devam ettirebilmek için, diğer insanların (toplumun) yaşam ortam ve sürecinin geliştirilmesine de katkıda bulunmayı amaçlamalıdır.

d) Bilgilenme ve Kendini Geliştirme

Birey, yaşamı boyunca bilgilenme ve kendini geliştirme gereksinimi içerisinde dir. Değişen koşullara uyum sağlayabilmesi ve yaşamını iyileştirebilmesi için bu gereklidir. Kişinin bilgilenmesi ve kendini geliştirmesi iki düzeyde değerlendirilebilir:

i. Kendisi için (konuk olarak) bilgilenme ve kendini geliştirme.

ii. Toplum için bilgilenme ve kendini geliştirme.

İnsan, aklını kullanabilen bir canlıdır. İnsan, yalnızca yaşamını sürdürebilme için bile sürekli bir eğitim faaliyeti içindedir. Aklının ürünü olan teknolojiyi kullanarak yaşam olanakları yaratır. Oysa, insan yaşamı daha birçok gereksinimi beraberinde getirir. Bu gereksinimleri karşılamak amacıyla teknoloji ve diğer araçlardan yararlanırken, insanın ekosistemdeki yeri ve sorumluluğu unutulmamalıdır.

Çevresel açıdan bireysel yaşam yönetiminin önemini, Meadows'un (1990,253) Roma Kulübü Yönetim Kurulu'ndan aktardığı şu ileti çok iyi vurgulamaktadır: "İnsan, değiştirmek istediği dünyayı keşfettiği çapta, kendisini de hedeflerini,

değerlerini- keşfetmelidir. Her iki göreve de bitmez tükenmez biçimde kendisini adanmalıdır. Sorunun ruhu yalnızca, insan ırkının canlı kalıp kalamayacağı değil, ondan da öte, değersiz bir yaşam düzeyine düşmeden canlı kalıp kalamayacağıdır".

B. Aile Düzeyinde Yaşam Yönetimi

Aile, herkesin yakından tanıdığı, ama çoğu insanın üzerinde fazla kafa yormadığı bir toplumsal birimdir.

Ozankaya (1986,281), aileyi şöyle tanımlamaktadır: Aile, içinde insan türünün belli bir biçimde üretildiği, topluma hazırlama sürecinin belli bir ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli bir biçimde düzenlendiği, eşler ve ana-babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli bir ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı bir toplumsal kurumdur".

Aile, yeni insan kuşaklarının yetiştiği ilk birim olması açısından özel bir öneme sahiptir. Özellikle geleneksel kurallar, çocuğun kişiliğine ailede işlenmeye başlar. Bu açıdan aile, içinde bulunduğu toplumun yapısının gelecekteki durumunu da belirler.

Aile çevreyi ve toplumsal yaşamı çeşitli yollarla etkileyebilir:

a. Yeni kuşağa verdiği eğitim biçimiyle çevreyi ve toplumsal yaşamı etkileyebilir. Her ailenin farklı yapıya sahip olması (aynı toplumda olsa bile) yeni kuşağa verilen eğitim

biçimini de farklılaştırmaktadır. Bir bakıma kültürel zenginliğin ve çatışmanın kaynağında aile vardır. Toplumsal yaşamın sağlıklı işleyişi de bu çeşitliliğe bağlıdır. Simonnet'in (1990) Serge Moscovici'den aktardığı gibi, " sadece çeşitlilik gösteren yaşayabilir".

b. Aile, yerleşim yeri ve biçimini değiştirerek ya da değiştirmemekte ısrar ederek çevreyi ve toplumsal yaşamı etkileyebilir. Ailenin köyde veya kentte yaşaması, köy ve kent arasında yer değiştirmesi, gecekonduda, apartmanda ya da bahçeli bir evde yaşıyor olması, bulunduğu yerdeki toplumsal yaşama uyumu çevreye ve toplumsal yaşama yönelik farklı etkiler yaratır. Aile bu açılardan şu başlıklar altında sınıflandırılabilir

- i. Kırsal yapıdaki aile
- ii. Geçiş aşamasındaki aile
- iii. Kentlileşmiş aile

Yukarıda özetlenen aile yapıları, ailenin şu özellikleriyle ilgilidir:

- i. Toplumsal yaşamın kurallarını benimseyiş,
- ii. Toplumsal yaşamın kurallarını benimsemeyiş.

Aile düzeyinde yaşam yönetimi, bütün aile bireylerinin katılımıyla gerçekleştirilmelidir. Çünkü, demokrasinin temellerinin atıldığı yer ailedir. Aile içinde demokratik davranmayan bireyler, başka ortamlarda da demokratik tutum ve davranışlar gösteremezler. Çünkü demokrasi bir yaşam biçimidir. ÇED de ancak demokratik bir ortamda yaşam bulur.

Ailenin yaşam yönetiminde kullanılacak ÇED, çok fazla teknik bilgi gerektirmeyecek nitelikte olmalıdır. Zaten, ÇED'i

yaygınlaşabilmesi, her alanda uygulanabilmesi ve herkesin uygulayabilmesi için gereken esnekliği gösterebilmesi koşuluna bağlıdır.

Aile düzeyindeki temel davranış biçimi, kararlar alınırken (günlük ya da uzun vadeli) çevreye zarar verilmemesi gereği gözönünde tutularak, kararın neden-sonuç bağlamında ele alınması ve değerlendirilmesidir.

Her karar bir değerlendirmeden geçirilmelidir. Ailenin kararları (faaliyetleri) şu biçimde sınıflandırılabilir:

1- Yerleşim Yeriyle İlgili Kararlar ve Davranışlar

- A. Aile yaşadığı yeri kendi kararıyla mı seçmiştir?
- B. Aile yaşam biçimini kendi mi belirlemiştir?
- C. Aile yerleşim yeri ve biçiminden hoşnut mudur?
- D. Aile yerleşim yeri ve biçimini değiştirmek istiyor mu?

yor mu?

2- Ailenin Yaşam Biçimi

A. Ailenin yaşam biçimi, içinde yaşadığı toplumun benimsediği genel kurallara uygun mudur?

B. Uygun değilse, aile bireyleri bu farklılıktan rahatsız oluyorlar mı?

C. Bu farklılıktan dolayı, toplumun aileye karşı aldığı, genelden farklı bir tutum var mıdır?

D. Aile yaşam biçimini değiştirmeyi düşünüyor mu?

3- Ailenin Girdi-Çıktıları

A. Ekonomik gelir, doğrudan doğal kaynaklar işlene-

rek mi sağlanıyor?

B. Doğal kaynaklar kullanılarak gelir elde ediliyorsa, bu kaynakların korunması, geliştirilmesi ve yeniden üretilmesi gereğine uyuluyor mu?

C. Gelir elde edilen faaliyet aile düzeyinde yapılıyorsa; bu faaliyet sonucu çevreye zararlı atıklar ortaya çıkıyor mu?

D. Böyle atıklar varsa, bunların zararsız hale getirilmesi için bir işlem yapılıyor mu?

E. Evsel atıkların yok edilmesi ve/veya uzaklaştırılması hangi yöntemlerle yapılıyor?

F. Bu yöntemler çevresel açıdan uygun mu?

G. Atık ve artıkların yeniden kullanılması, daha az atık ve artık üretmek için yeni yöntemlerin denenmesi yoluna gidiliyor mu?

H. Aile bütün davranışlarında verimlilik ilkesini benimsemiş mi

4- Ailenin Enerji Kullanımı

A. Evin aydınlatılması ve ev makinalarının kullanımı elektrik enerjisiyle mi yapılıyor?

B. Başka enerji kaynakları kullanılıyor mu?

C. Aile düzeyinde üretilen bir enerji kaynağı var mı?

D. Yoksa, aile bunu denemek ister mi?

E. Aile, enerji kullanımında tasarrufu ilke edinmiş mi?

F. Isınma yöntemi çevreye uyumlu mu?

5- Ailenin Kullandığı Ulaşım Araçları

- A. Ailenin özel arabası var mı?
- B. Toplu taşıma araçları kullanılıyor mu?
- C. Ailede bisiklet kullanılıyor mu?
- D. Ulaşım için araç kullanmak mı, yürümek mi tercih ediliyor?

6- Yerel Yönetimler ve Aile

- A. Aile, yerel yönetim biriminin sunduğu hizmetlerden hoşnut mu?
- B. Hoşnut değilse, bu durum, yerel yönetim birimine iletilmiş mi?
- C. Yerel yönetim biriminden yeni hizmet isteminde bulunulmuş mu?
- D. Aile, yerel yönetimlerin sunmakta olduğu hizmetlere katkıda bulunuyor mu?

C. Köy Düzeyinde Yaşam Yönetimi ve CED

"...köy, doğal ve ekonomik fonksiyonları bakımından kentten farklılaşmaktadır. Köy, doğrudan doğruya doğa ile mücadele içerisinde. Kentin ise giderek doğa ile doğrudan ilişkileri azalmakta, bu durum yabancılaşmanın nedenlerinden biri olarak belirtilmektedir" (Tolan, 1993, 169-170).

"Köy toplulukları, geleneksel biçimiyle, genellikle tarımla uğraşan, içinde buldukları toplum bütünlüğü ile ortak çıkarları az olan ve sınırlı ölçüde eşgüdölmüş bulunan; birbirleri karşısında da güçlü özerklik eğilimleri gösteren; toplumsal çevreden çok doğal çevre ile yoğun ilişkiler içinde

bulunan birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen hanelerden kurulu, belli ve özenle korunan sınırları bulunan topluluklardır" (Ozankaya,1986,219).

"... ekolojik farklılıklar her köye bir özgüllük kazandırır; her köy belirli bir doğal çerçeve içerisinde doğar ve gelişir.Köyü çevreleyen doğal ortam ile üretim biçimi ve teknolojisi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır; bu ilişki aynı zamanda, yaşam biçimleri arasında bir farklılaşma oluşturmaktadır.Ekolojik açıdan en azından dağ, ova, kıyı köyleri türünden bir sınıflandırmaya gidilebilir.Ekolojik etkenlerin gerçekte her köyü diğerinden ayrı kıldığını söylemek mümkündür.Bu farklılık diğer bazı etkenlerle de birleşerek, köye görece bir bağımsızlık, bir özerklik kazandırır.Bu açıda köy, günlük yaşamını kendi normlarıyla oluşturmakta, toplumsal ve kültürel öğeleri kendi özgüllüğüne görece olarak kurumsallaştırmaktadır.Başka bir anlatımla, toplumsal bir olgu olarak köy varlığını sürdürebilmek için kendine özgü bir örgütlenmeye gereksinime duyar; bu amaçla kendi toplumsal kurum ve kurallarını yaratır" (Tolan,1993,170).

Köy düzeyinde yaşamı yöneten yerleşik kurallar vardır. Köy muhtarı ve ihtiyar heyeti de köy düzeyinde ilişkileri düzenlerler.

Köy düzeyinde yaşam yönetiminin doğayla uyumlu olarak yürütülmesi, köy yaşantısının devamı açısından bir zorunluluktur.Genellikle de köy yaşamı doğayla uyum içindedir.Çünkü, köylünün yaşamı doğrudan doğruya doğal kaynaklara bağlıdır.Ancak, son yıllarda, köy yaşantısının da doğayla uyumunun bozul-

duğu görülmektedir.Bu nedenle, köy düzeyinde de çevreye uyumlu bir yaşam yönetimi geliştirilmelidir.

Köy düzeyinde yaşam yönetimini etkileyen temel öğeler şunlardır:

1. Yerleşik (geleneksel) kurallar (imece gibi).
2. Saygınlığı olan yaşlılar.
3. Yetki merkezi olarak muhtar ve ihtiyar heyeti.
4. Varsa öğretmen, hemşire ve benzer memurlar.
5. Gelir elde etme biçimi (tarım, hayvancılık).
6. Kentle ilişki düzeyi.

Köy düzeyindeki yaşam yönetiminde, tarım alanlarının korunmasına ayrı bir önem verilmelidir.Köy yaşamı dışından gelen etkiler de tarım alanlarına zarar verebilir.Fabrikalar, barajlar ve benzerleri.Bundan dolayı, "tarıma girdi veren ve tarıma dayalı sanayiye de içermek üzere tüm sanayi projelerinde, büyük baraj projelerinde, çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) mutlaka uygulama aşamasından önce proje aşamasında yapılmalıdır.Tarım alanları ve tarımsal üretim ancak bu yöntemle korunabilecek ve arttırılabilecek, doğal kaynakları tahrip edici yanlış uygulamalar önlenilebilecektir" (Sönmez,1989,109).

Çağlar'ın (1986,142) Geray'dan aktardığı ve Geray'ın toplum kalkınmasının temeli olarak gördüğü şu öğeler, köy düzeyinde çevreye uyumlu yaşam yönetimi için uygulanacak ÇED'in de temel öğeleri olabilir:

- a. Kendine yardım ve destekli imece.
- b. Duyulan gereksinimlerden yola çıkma ve gönüllülük.
- c. Topluluğun bir bütün olarak ele alınması.

D. Kent Düzeyinde Yaşam Yönetimi

Kent hem bir "nesne", hem de bir "özne"dir. Kentin fiziksel yapısı nesne kısmını, üzerinde yaşayan insan toplumuyla oluşturduğu bütün ise özne kısmını oluşturur. Kent düzeyindeki yaşam yönetiminin temel amacı, özne olarak kentin ve nesne olarak kentin birbiriyle ve çevreyle uyumlu olmasını sağlamaktır.

"Kent hem kent insanını hem de çevresini kapsayan bir ekosistemdir. Bu ekosistem içerisinde çevre bir bütün olarak kabul edilir. Çevrenin bütün unsurları ile bunların işleminin birbirleriyle ilişkili ve bağımlı oldukları esas ilkedir. Bu nedenle bu unsurlardan birinde meydana gelecek değişiklik diğerlerinde de değişikliği gerektirir" (İsbir, 1982).

"Ekolojik ilişkilerin gözardı edildiği kentlerde doğal alanların giderek azalması sonucunda..., iklim ve toprak koşulları değişmekte ve bunun yanı sıra konut, sanayi ve taşıtlardan kaynaklanan zararlı maddelerle (toz, kükürtdioksit, azot oksitleri, klor asidi, hidrokarbonlar vb.) yapay bir yaşam ortamı oluşmaktadır" (Eruz, 1988, 4).

Güven'in (1982, 28) emal Kartal'dan alıntılacağı gibi, "yüzyılımızı simgeleyen en önemli toplumsal değişme olayı kentleşmedir. Kentleşme, ülkelerin teknolojik düzeylerinde, ekonomik ve toplumsal yapılarında oluşan değişmelere koşut olarak ve bunların bir sonucu olarak ortaya çıkmakta ve belli bir hıza ve dereceye ulaştıktan sonra da, toplumların ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarının değişim sürecini etkilemeye başlamaktadır.

"Kentsel yaşam, insanın öteki insanlarla yoğun ilişkiler içine girdiği bir ortamı belirler.İnsan, birdenbire, doğa içinde olduğundan daha yoğun bir biçimde öteki insanları algılar.Bu da, yaşamında, 'öteki insanları', doğa içinde yalnız bulunduğundan (ya da yalnız aile ile yaşadığından) daha önemli ve etkili bir yere oturtur" (Kongar,1992,94).

"Toplumbilimsel açıdan kent aynı zamanda, tek başına yaşayamayan, toplumsal-tutumbilimsel yapısı daha geniş yapılara bağımlı bir insan kümesi tarafından yaratılmaktadır" (Labbrit,1971,172).

Yani kent, insanların dayanışma içinde yaşamaya çalıştığı bir yaşam birimidir.Kent düzeyindeki yaşam yönetiminin temeli de bu dayanışma doğrultusunda, ortak gereksinimlerin ve karşılama yollarınının, bunlara yönelik eşgüdümün sağlanmasına dayanır.Kent yaşam yönetiminde bu sorumluluğu belediyeler taşır.

Belediyelerin, kent düzeyinde yaşamı yönetirken ÇED'den yararlanması, koyacağı tanılarının ve geliştireceği çözümlerin yerindeliğini ve etkinliğini sağlar.Belediye, kent yönetiminin, doğrudan doğruya kent halkının yaşamınının yönetimi olduğu bilinciyle hareket etmelidir.Bumin'in (1990,18) aktardığı gibi, Anatole Kopp bunu çok güzel bir biçimde şöyle ifade etmektedir: "Yaşamı değiştirmek, kenti değiştirmek olduğu gibi, kenti değiştirmek de yaşamı değiştirmektir".Belediye, kenti değiştirerek, yaşamı da değiştirme gücüne sahiptir.Bu gücü çevreyle uyumlu bir yaşam biçimi geliştirme yönünde kullanmalıdır.

E. Ülke Düzeyinde Yaşam Yönetimi

Ülke düzeyinde yaşam yönetimi, varolan durumda oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Merkezi ve yerel örgütler tarafından düzenlenmeye çalışılır.

Keleş'in (1982,148) aktarmış olduğu gibi Atatürk, ülke düzeyinde yaşam yönetiminin temel felsefesini çok iyi belirlemiştir: "Uluslar, sahip buldukları topraklar üzerinde, sadece iyelik hakkının sahipleri olarak değil, fakat aynı zamanda insanlık aleminin temsilcileri olarak yaşarlar. Bu nedenle, bu toprak kaynağını kendi amaçları için kullanırken, bunlardan bütün insanlığı da yararlandırma görevinin kendilerine düştüğünü unutmamalıdır".

Ülke düzeyinde yaşam yönetimini düzenleyen merkezi ve yerel örgütler, Atatürk'ün sözleriyle de uyumluluk gösteren, Rene Dubos'a atfedilen şu sloganı ilke edinmelidirler: "Global düşün, yerel davran".

V. ÇED UYGULAMA AŞAMALARI VE YÖNTEMLERİ

ÇED, yatırım, faaliyet, plan ya da programların karar aşamasında başlayan ve yatırım, faaliyet, plan ya da programın işleyişi boyunca devam eden bir süreçtir.

Yukarıda da belirtilmiş olduğu gibi, ÇED yalnızca ekonomik yatırımlara uygulanmaz. Diğer faaliyet, plan veya programlar da ÇED'in kapsamına girer. Ancak, bu çalışmada anlatımı kolaylaştırmak üzere 'faaliyet' kelimesi bunların hepsini kapsayacak biçimde kullanılmıştır.

Bu bölümde, genel olarak, kullanılan ÇED uygulama aşamaları ve ÇED yöntemleri anlatılmıştır.

1. ÇED Uygulama Aşamaları

ÇED disiplinlerarası bir çalışmadır. Bu, hem çevre bileşenlerinin çok çeşitli olmasından, hem de çevreyi etkileyen etkenlerin çok çeşitli olmasından kaynaklanmaktadır. Çok yönlü ve çok boyutlu bir çalışma olan ÇED sistematik bir biçimde yapılır. "Çalışmaların sistematik olması koşulu, çevrenin fiziksel, biyolojik, kültürel ve sosyo-ekonomik bileşenlerine muhtemel etkilerin eksiksiz, düzenli ve bilimsel titizlikle belirlenmesini sağlar" (Uslu, 1993, 19).

Uslu (1993, 19-46) ÇED çalışmasını, birbirinden kesin sınırlarla ayrılmaları, mantıksal bir dizi oluşturan aşamalara ayırmıştır. Uslu'nun belirlediği ve açıkladığı aşamalar aşağıda özetlenmiştir. Ayrıca Çizim-1'de gösterilmiştir.

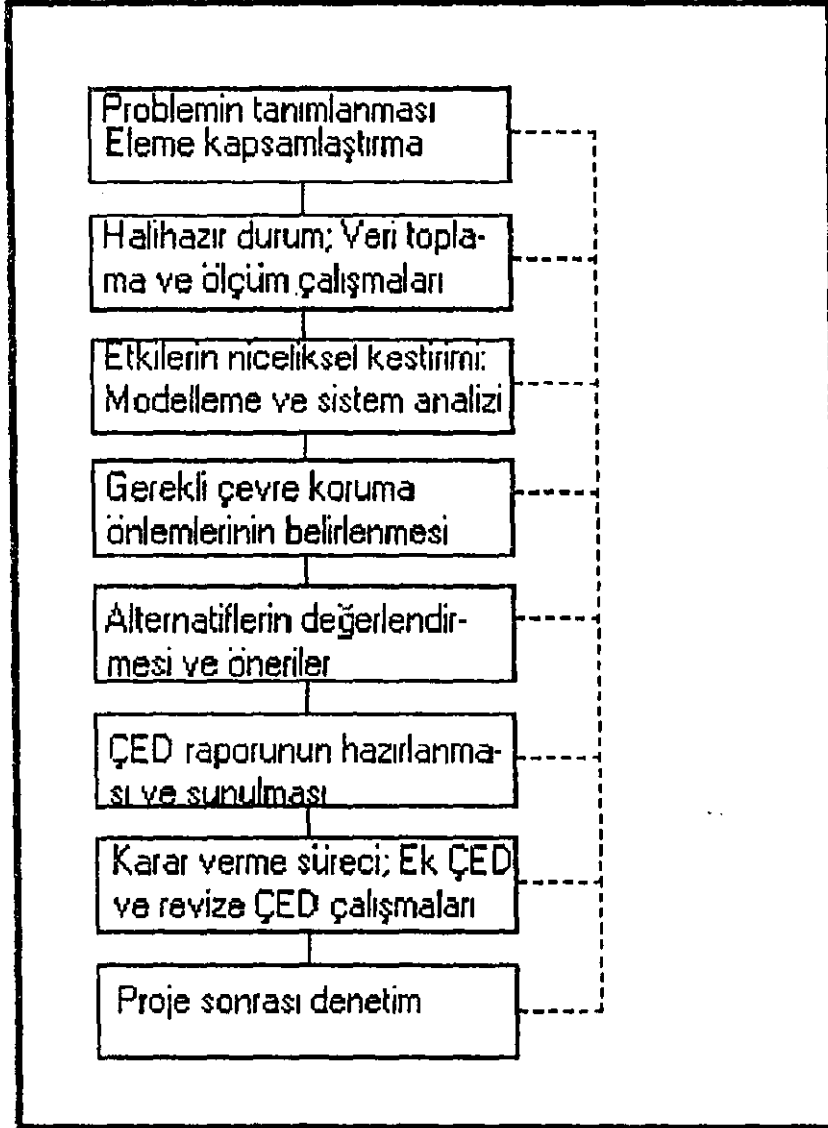
A. Hazırlık Çalışmaları ve Projenin Tanımlanması

ÇED çalışmasına başlarken yapılacak hazırlık çalışmaları şu öğelerden oluşur:

a. Karar Mercinin veya Mercilerinin Belirlenmesi

Çalışmanın başlangıcında, son kararı hangi kuruluş veya kuruluşların vereceğinin bilinmesi, çalışmanın yönlendirilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, yetki sahibi kuruluşun fikirlerinin alınmamış olması, tüm çalışmanın boş yere yapılmış olması sonucunu da doğurabilir. Yasalarla, bir alanda, birden fazla kuruluşa yetki verilmiş olması da karar mercinin veya mer-

Bir ÇED Çalışmasının Aşamaları

Kaynak: (Uslu, 1993, 20)

cilerinin önceden belirlenmesini gerektirir.

b. Proje Koordinatörünün (Eşgüdümçüsünün) Belirlenmesi

Proje koordinatörü, ÇED çalışmasını son karar mercii arına ve bu mercie karşı sorumlu olarak yürütür.ÇED'in öngörülen sürede ve öngörülen bütçeyle tamamlanmasını ve çalışma sonuçlarının karar mercii tarafından kolayca değerlendirilebilecek biçimde sunulmasını sağlar.Disiplinlerarası bir çalışma sonucunda elde edilen bilgi ve verilerin proje hakkında karar vermeyi kolaylaştıracak biçimde biraraya getirilmesi ve sunulması ayrı bir bilgi birikimi ve deneyimi gerektirir.

c. Çalışma Planının Yapılması

Bu aşamada, çalışma planı yapılır.Çalışma ekibi ve ekip içinde işbölümü belirlenir.ÇED, ancak, bilinçli, deneyimli ve iyi yönlendirilen teknik kadrolar tarafından gerçekleştirilir.Bir projede görevlendirilecek uzmanlar, değerlendirilecek projenin tipi ve etkilenmesi olası çevresel bileşenlere göre belirlenir.Çizelge-2'de, bir ÇED ekibinde yer alabilecek uzmanlar sunulmuştur.

d. Planlanan Faaliyetin ve Seçeneklerin Tanımlanması

Her proje, çevreye farklı etkiler yapar.Bundan dolayı, planlanan faaliyet ve seçenekler yanlış anlamalara yer veremeyecek kesinlikte tanımlanmalıdır.Faaliyetin tanımlanması, bu aşamada en yetkili kişi olan proje koordinatörü tarafından yapılmalıdır.Bunun yanında, tanım üzerinde karar mercii ile ortak görüşe varılmalıdır.

Çizelge-2

Bir ÇED Çalışmasında Katkıda Bulunabilecek Uzmanlık Dalları

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ					
BIYOTİK ÇEVRE	SOSYO-EKONOMİK ÇEVRE		ABIYOTİK ÇEVRE		
Flora ve Fauna	Sosyal Çevre	Ekonomik Çevre	Litosfer	Hidrosfer	Atmosfer
Ekolog	Sosyolog	Ekonomist	Jeoteknik Müh.	Su kirliliği Müh.	Hava kirliliği Müh.
Biyolog	Sosyal planlamacı	Şehir plancısı	İnşaat Müh.	Çevre Müh.	Çevre Müh.
Mikrobiyolog	Mimar	Bölge planlamacı	Jeoloji Müh.	Sistem Analisti	Sistem Analisti
Hidrobiyolog	Peyzaj plancısı	Ulaşım plancısı	Jeofizik Müh.	Su kimyası uzmanı	Meteorolog
Zoolog		Tarımsal ekonomist	Jeolog	Hidrolog	
Sistemik uzmanı		İstatistikçi	Pedolog	Hidro-jeolog	
Sistem analisti			Ziraat Müh.	Hidro-jeofizikçi	

Kaynak: (Uslu, 1993, 23)

e. Proje Seçeneklerinin Belirlenmesi

Bu aşamada, proje için karşı seçenek oluşturacak projeler üretilir. Bu projeler, önceden belirlenen ölçütler uyarınca değerlendirilir ve en iyi seçenek geliştirilir. "Hiçbir faaliyette bulunmama" seçeneği de vardır.

f. Konuya İlişkin Yasal ve Teknik Düzenlemelerin

Planlanan faaliyetle ilgili teknik şartname, kural ve ölçütlerle bu faaliyetin çevreye yapacağı etkilere ilişkin yasal düzenleme ve standartlar derlenir. Ayrıca, arazi ve toprak kullanımı, enerji ve su kullanımına ilişkin yasal düzenlemelerin de bilinmesinde yarar vardır. Böylece, planlanan faaliyetin, hem ÇED çalışması çerçevesinde, hem de projenin daha sonraki uygulama aşamalarında yasal düzenlemelerle çelişkiye düşülmesi önlenmiş olur .

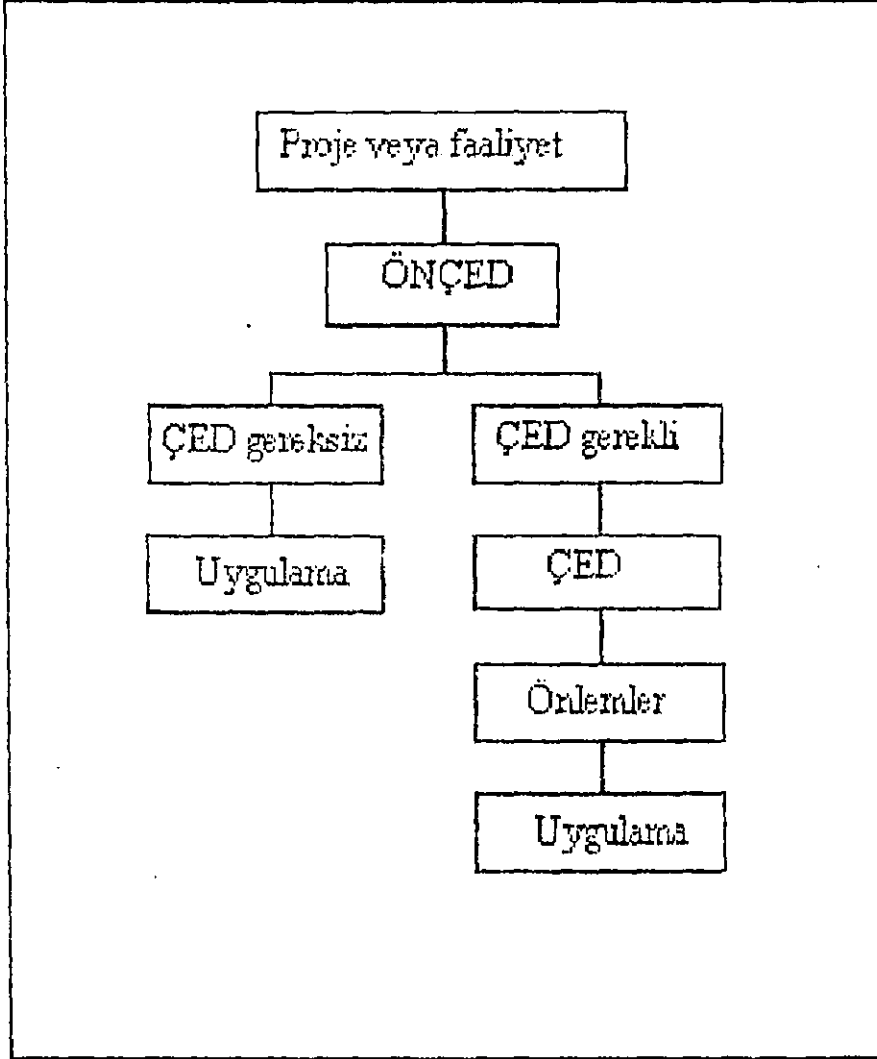
B. Eleme Aşaması

Hangi faaliyetler için ÇED isteneceğine ilişkin karar verirken, hem proje ve faaliyetin gerçekleşeceği çevresel-ekolojik ortam, hem de faaliyetin tipi gözönünde tutulmalıdır. Eleme sürecinde karşılaşılabilecek güçlükleri yenmek için bir ön değerlendirme (ÖNÇED) uygulanabilir. Söz konusu faaliyetin ÇED gerektirip gerektirmediği böylece belirlenebilir. Çizim-2' de ÇED çalışmasında eleme aşamaları sunulmuştur.

Faaliyetin gecikmesini önlemek için, ÖNÇED uygulamalarında hızlı, pratik ve kolay yöntemler kullanılmalıdır. ÖNÇED uygulamalarında ileride anlatılan ÇED yöntemlerinden yararlanılabilir. Ama ayrıntı düzeyi daha kaba olabilir.

Çizim- 2

Bir ÇED Çalışmasında Eleme Aşamaları

Kaynak: (Uslu,1993,27)

C. Kapsam ve Etkilerin Belirlenmesi

Bu aşamada, ÇED çalışmasının sınırlarının çizilmesi amaçlanır. Değerlendirilecek faaliyetin çeşitli seçeneklerinin çevresel etkilerinin neler olacağı bu aşamada ortaya konur.

ÇED çalışmasının sınırlarının erken bir aşamada belirlenmesi, çalışmanın uygun bir süre ve bütçeyle tamamlanmasına yardım eder.

Kapsam ve etkilerin belirlenmesi, ÇED'in zaman ve uzay sınırlarının çizilmesinde önemli bir aşamadır. Bu aşamada, faaliyetin zaman içinde (uzun süreli) yol açabileceği çevresel etkiler ve bu etkilerin bölgesel sınırları saptanır. Etkilerin ayrıntılı olarak değerlendirilmesi yapılmaz. Zaman ve uzay sınırları bir kısıtlar sistemiyle belirlenir. Bu kapsamda ÇED'in yönetimsel sınırlarını, politik, toplumsal ve ekonomik öğeler; proje sınırlarını, projenin konumu ve etki süresi; ekolojik sınırlarını, doğal çevre ve ekolojik sistem; teknik sınırlarınıysa, çevresel sistemlerin uğrayabileceği değişimlerin bilimsel yöntemlerle saptanması oluşturur.

Kapsam ve etkilerin belirlenmesi aşamasında, halkın görüşlerinin de belirlenmesine çalışılır.

Sınırlama çalışmalarında dört temel ölçüt kullanılabilir:

a. Etkinin Niceliği

Bu ölçüt, planlanan faaliyetin boyutlarına ve türüne bağlıdır. Aynı türden iki faaliyetten boyutları daha büyük olanı çevreye daha büyük etkiler yapacaktır.

b. Etkinin Kapsamı

Bu ölçüt, planlanan faaliyetin etkilerinin bölgesel sınırlarının belirlenmesinde kullanılır. Kirilenmenin ve olası çevresel bozulmaların büyük bir alana yayılması çevresel etkinin önemine ilişkin bir ölçü oluşturur.

c. Etkinin Özelliği

Bu ölçütse, etkilerin niceliğinin ötesinde, çevrede gerçekten oluşabilecek değişimlerin özelliklerini ve boyutlarını hesaba katmak için kullanılır.

d. Çevrenin Duyarlılığı

Duyarlılık ölçütü, planlanan faaliyetle bu faaliyetin yer alacağı ve etkileyeceği çevresel ortam arasındaki yakın ilişkinin kurulmasını ve anlaşılmasını sağlar. Değişik bölgeler çevresel ve ekolojik açıdan farklı duyarlılığa sahiptir. Aynı türdeki faaliyetler, farklı yerlerde farklı etkiler oluştururlar.

d. Çevrenin Varolan Durumunun Belirlenmesi

Planlanan faaliyetten etkilenebilecek olan çevresel ortamın varolan durumunun belirlenmesi, yani envanterinin çıkarılması, ÇED çalışmasının ilk adımlarından biridir. Bu envanter çalışması, değerlendirilen faaliyetin seçeneklerinin çevresel etkilerinin referans noktalarını oluşturur. Aynı zamanda, tüm seçeneklerin aynı bazda karşılaştırılmasını sağlar.

ÇED'in yalnızca sözlü anlatımlardan ve niteliksel tanımlardan oluşması, çalışmayı tartışmaya açık bırakır ve kalite

tesini düşürür. Nicelikselleştirmenin ve bilimsel yaklaşımın çıkış noktası ölçüm ve gözlemdir. ÇED çalışmasının değerlendirme aşamasında, etkilerin hangi çevresel parametreler (değişkenler üzerinde değişimler yaratacağı konusunda hipotezler (denenceler) oluşturulur. Bu denenceler, ölçümler ve kuramsal çalışmalarla kanıtlanabilir. Ölçüm ve veri toplama çeşitli aşamalarda gereklidir. İlk olarak, faaliyetten etkilenmemiş çevre belirlenir. Böylece, ileride oluşabilecek etkiler için başlangıç koşulları saptanır.

Ölçüm ve veri toplama çalışmaları, faaliyetin gerçekleşmesinden sonraki işletme aşamasında da sürdürülmelidir. Bu yolla, ÇED çalışmasında belirtilen etkilerin oluşup oluşmadığı, bunların oluşma hızı ve şiddeti, uzun süreli eğilimler ve ÇED sırasında gözden kaçırılmış veya önemi yeterince anlaşılmamış öğelerin belirlenmesi olanağını sağlar.

İyi düzenlenmiş bir veri toplama programı, incelenen çevrenin hangi öğelerinin daha duyarlı olduğunun anlaşılmasını sağlar. Böylece, çalışmanın ileri aşamalarında üzerinde daha önemle durulması gereken noktalar belirlenir.

E. Çevresel Etkilerin Niceliksel Kestirimi ve Değerlendirilmesi

Gelecekte oluşma olasılığı olan çevresel etkilerin olanaklı olduğunca somut bir biçimde ortaya konması gerekir. Önemli etkiler, belirlenen zaman ve uzay sınırları içinde kesin, tartışmaya yer vermeyecek ve herkesçe kabul edilen bilimsel yöntemlerle saptanmalıdır.

Bütün çevresel etkiler hesaplanabilir nitelikte değildir. Bu nedenle, nicelikselleştirilemeyenlerin de hiç olmasa temel hatlarıyla ÇED çalışmasında değerlendirilmesi ve bunun kesin bir ifadeyle belirtilmesi gerekir.

F. Gerekli Çevre Koruma Önlemlerinin Belirlenmesi

Etkilerin niceliksel kestirimi ve değerlendirilmesi aşamasında, önemli bozulmalar olacağı belirlenmişse, bu bozulmaları önlemeye ya da etkisini azaltmaya yönelik önlemler geliştirilir.

G. Proje Seçeneklerinin Değerlendirilmesi ve Önerilerin Hazırlanması

Bu aşamada, bütün proje seçeneklerinin çevresel kayıpları ve kazançlarıyla, olanaklıysa ekonomik fayda ve masraflarıyla birlikte ele alınarak en iyi çözümlerin bulunması amaçlanır. Proje seçeneklerinin karşılaştırılmasından sonra, çalışma ekibi, karar merciine sunulacak önerilerini hazırlar. Bu öneriler, proje koordinatörü tarafından sistematik bir biçimde ele alınır.

H. ÇED Raporunun Hazırlanması

Bu aşamada, karar merciine sunulma üzere rapor hazırlanır. Raporun hazırlanması sırasında dikkat edilecek bazı noktalar vardır. Öncelikle, rapor, kolay anlaşılabilir bir dille yazılmalı ve çalışmanın yapılması sırasında kullanılmış olan geniş kapsamlı teknik-bilimsel yaklaşımların ayrıntılarıyla boğulmamalıdır.

Raporda, incelenen faaliyetin çevre üzerindeki etkilerinin neler olacağı, çeşitli seçeneklerin yarar ve zararları ve alınması gereken önlemler, mantıksal bir düzen içinde açık olarak anlatılmalı; kullanılan ölçütler, değer yargıları ve denenceler (varsayımlar, öngörüler) kesinlikle belirtilmeli ve sonuçlar olanaklı olduğu kadar grafik, şekil ve tablolar halinde özetlenmelidir.

ÇED raporuna son biçimi verilmeden önce, tartışmaya açılmasında ve bu tartışmadan elde edilecek bilgi ve öneriler ışığında yeniden gözden geçirilip kesinleştirilmesinde yarar vardır. Bu amaçla ilk aşamada hazırlanan ön rapor Uslu'nun (1993,43) Canter'den aktardığı şu öğeleri içermelidir:

1. Planlanan faaliyetin tanıtılması;
2. Faaliyetin amaçları;
3. Faaliyetin gerçekleşeceği çevresel ortam;
4. Toprak ve arazi kullanımı; imar planları, kalkınma planları ve bölge için geçerli olan standart ve yönetmeliklerle planlanan faaliyetin ilişkileri;
5. Olası çevresel etkilerin belirlenmesi;
6. Karşı seçenek oluşturan faaliyetlerin belirlenmesi;
7. önlenme olanağı olmayacak çevresel etkilerin saptanması;
8. Etkilenen çevrenin şimdiki ve kısa vadedeki kullanımı; uzun vadeli kullanım planları ve etkilerin bu açıdan kısa ve uzun vadeli olarak değerlendirilmesi;
9. Geri dönüşü olmayan çevresel etkilerin belirlenmesi;

10. Planlanan faaliyetin diğer hangi olumsuz etkilere ve çıkar çatışmalarına neden olacağını belirlenmesi;

11. Alınması gerekli görülen önlemler ve bu önlemlerin yaklaşık maliyetlerinin kestirimi.

Tartışma, ilgili kamu kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, proje etki sınırları içinde kalan kamuoyu, meslek kuruluşları, sanayi ve ticaret odalarının görüşlerinin alınması biçiminde olabilir. Elde edilen görüşler doğrultusunda, gerekirse, rapor yeniden düzenlendikten sonra karar merciiine sunulur.

ÇED raporunun temelini oluşturan ölçümlerin, toplanan verilerin, ayrıntılı değerlendirmelerin, hesapların, bilgisayar çalışmalarının tümü ÇED raporuna ek olarak, bir teknik rapor halinde ayrıca hazırlanmalıdır. Bu teknik rapor, ileride hesapların yeniden gözden geçirilmesinde kullanılabileceği gibi, benzer bir proje üzerinde çalışacak başka ekiplere de referans oluşturur.

I. Karar Aşaması

Karar mercii, her zaman ÇED raporu doğrultusunda karar vermeyebilir. Uygun olyaman seçenekler, çeşitli etkenler ve politik karar mekanizmaları karar merciiini yönlendirebilir.

Karar mercii, bazı durumlarda, ÇED çalışmasını yetersiz görebilir ve ek çalışmalar yapılması için raporu iade edebilir. Bu durumda, sürecin gereksiz yere uzamasını ve zaman kaybını önlemek için, istenen ek çalışmaların içerik ve kapsamı karar mercii tarafından, ÇED'i yapan ekibe açık olarak be-

lirtilmelidir.

J. Proje Sonrasında Etkilerin İzlenmesi ve Denetlenmesi

ÇED'in son ve sürekli aşaması "faaliyetin izlenmesi ve denetlenmesi" aşamasıdır. Bu aşamada, özellikle şu noktalar açıklığa kavuşturulur.

1. ÇED çalışmasında öngörülen etkilerin gerçekten tahmin edilen kapsamda, şiddette ve zamanda tahmin edilen istatistiksel yapıda gerçekleşip gerçekleşmediği;

2. ÇED çalışmasında dikkate alınmamış veya gözden kaçmış olan etkilerin var olup olmadığı;

3. Alınan önlemlerin yeterli olup olmadığı.

2. ÇED Uygulama Yöntemleri

Dünyada uygulanan birçok ÇED yöntemi (teknik) vardır. Her bir yöntem çeşitli etki ve kullanım özelliklerine sahiptir.

Her faaliyet ve gerçekleştirildiği ortam da farklı özellikler taşır. Bundan dolayı, tüm ÇED yöntemlerinin bilinmesi ve her faaliyet için uygun ÇED yöntem ya da yöntemlerinin seçilip, uygulanması gerekir.

Aşağıda, bazı ÇED yöntemleri temel özellikleriyle, kısaca ele alınmıştır.

A. Fayda-Maliyet Analizleri

"Fayda-Maliyet Analizi (FMA) yöntemi, planlanan faaliyetin sağlayacağı faydanın ve sebep olacağı zararın parasal değerlerinin kıyaslanarak, planlanan faaliyetin gerçekleştiril-

lip gerçekleştirilmeyeceğine karar verme şeklinde gerçekleşir" (Özcan,1990).

FMA, gelişmiş ülkelerin çevre koruma karar ve ölçütlerinin oluşturulmasında kullandıkları araçların başında gelmektedir.Çevresel etkilerin, yatırımların dışsallıklarından kaynaklandığı gerçeğinden hareketle geliştirilen analizlerin sayısal verilere dayanma zorunluluğu, FMA'yı yetersiz kılmıştır.Çevresel etkilerin hesaplanamayan, çoğu zaman da fiyatlandırılmayan toplumsal maliyetleri içermesi, fayda maliyet analizlerinden hareketle, çevresel etki değerlendirme tekniklerinin geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır (Özcan,1990).

B. Planlama

"Planlama, tamamen öngörülere dayanan bir çevre koruma yöntemidir.Gerçekleştirilmesi düşünülen projenin çevreye vereceği zararlar öngörülere dayalı olarak tespit edildikten sonra projenin çevreye olumsuz etkilerine karşı alınacak önlemler önceden planlanır.Amaç projenin olumsuz etkilerini en aza indirmektir" (Özcan,1990).

C. Örtmeler Yöntemi

Uslu, (1993,147), örtmeler yönteminin, başlangıçta şehir planlama çalışmaları için geliştirilmiş olduğunu Manning'den aktarmaktadır.Bu yöntem daha sonra, çeşitli planlama çalışmaları ve bu arada ÇED için de kullanılmıştır.

Örtmeler yöntemi, "incelenen bölgenin çeşitli özelliklerini gösteren haritaların üst üste oturtularak, her birindeki özellik açısından çevresel parametrelerin değerlendirilmesi-

ne olarak veren bir yöntemdir" (Keleş,1993,145).Her bir haritada incelenen parametrenin çevresel değeri, çeşitli koyuluklarda belirtilir.Bu haritaların üst üste konmasıyla ortak birleşik değerlendirme mümkün olur.Yöntem bu şekliyle çok basit olmakla beraber, incelenecek parametre sayısı üst üste değerlendirilebilecek parametre sayısı ile sınırlıdır" (Uslu,1993,147).

"Bu yöntemle, on ikiden fazla çevresel parametrelerin değerlendirilmesi fiziksel olarak mümkün olmaktadır.Bu güçlüğü aşabilmek için iki çözüm geliştirilmiştir: Bunlardan birincisi, bir ön aşamada birbirleriyle yakın ilişkili olan parametrelerin birleşik etkilerinin tek bir haritada gösterilmesiyle, değerlendirilecek harita sayısının azaltılmasıdır.Örneğin, tarımsal önemi olan geçirgenlik, toprak yapısı ve nütriyet durumları, tek bir toprak kalitesi haritasında birleştirilebilir.İkinci yaklaşım örtmeler yönteminin bilgisayara uyarlanmasıdır.Böylece incelenecek bölge, yatay ve düşey çizgilerle çok sayıda karelere ayrılmakta ve günümüzdeki çok güçlü bilgisayar olanaklarıyla, pratik olarak sonsuz sayıda çevresel parametre ortaklaşa değerlendirilebilmektedir" (Uslu,1993,148).

"Örtmeler yöntemi, ön değerlendirme aşamasında da başarıyla kullanılabilir.Özellikle çevresel açıdan duyarlı alanların tespitinde bu yöntem ÇED çalışmasına değerli katkılar sağlar" (Uslu,1993,149).Bu yöntem, "özellikle göze hita eden nitelikleri nedeniyle, bir ÇED çalışmasının sonuçlarının uzman olmayan kişilerce de anlaşılabilmesi için çok kuvvetli bir sonuç aracıdır.Bu nedenle, ÇED çalışmasında başka metodolojiler

uygulanmış olsa bile, sunuş raporunda yöntemin bu çok güçlü görsel anlatım özelliğinden yararlanmak mümkündür" (Uslu,1993, 150).

D. Denetim Listesi Yöntemleri

Denetim listesi yöntemleri, çok sayıda parametrenin ve planlanan faaliyetin bu parametreler üzerindeki etkilerinin incelenmesine olanak sağlamaktadır.

Bu yöntem, "çok çeşitli parametreleri içeren yatırım projelerinin dolaşlı ve dolaysız etkilerinden oluşan listelerin değerlendirilmesine dayanmaktadır" (Keleş,1993,145)."Bu tür listeler, çok basit evet/hayır gibi değerlendirmelerden, önem sıralaması ve hatta ağırlık faktörleri kullanımıyla, belirli çevresel indekslerin hesaplanmasına olanak veren çok ayrıntılı yaklaşımlara kadar geniş bir spektrum oluşturmaktadır" (Uslu,1993,150).

"Uygulamada çeşitli faaliyetler için bu faaliyetlere özgü etkileri belirleyen özel kontrol listeleri kullanıldığı gibi, genel amaçlı kontrol listeleri de oluşturulmuştur.Yöntemin en önemli avantajı, bir ÇED çalışması kapsamında, iyi hazırlanmış listeler kullanmak koşuluyla, herhangi bir etkinin gözden kaçırılması olasılığının azaltılmasıdır" (Uslu,1993, 151).

Denetim listeleri, verdikleri bilgilere göre aşağıda açıklanan sınıflara ayrılırlar.

a. Basit Denetim Listeleri

Bu listelerde, "ÇED uygulanacak etkinliğin etkileye-

bileceği ortam, öge ve süreçlerin çeşitli özellikleri sıralanmaktadır" (MPM,1992,22)."Ancak, basit listeler yöntemi, etki değerlendirmesinin yapılması için gereken özel bilgilerin ve yapılacak ölçümlerin hangi yöntemle yapılması gerektiği ve hatta olası etkilerin neler olabileceği, bunların önemi ve kapsamı hakkında hiçbir bilgi vermemektedir" (Uslu,1993,151).

b. Ayrıntılı Denetim Listeleri

"Etkilenebilecek çevresel öğelerin ve özelliklerinin yanı sıra ölçüm teknikleri ve olası etkilerin nicelik ve düzeylerine ilişkin bilgiler de vermektedir.Çevresel öğelerin ayrıntılı olarak tanımlanması tekniğin ayırdedici özelliğidir" (MPM,1992,22)."Ancak, yöntem, çeşitli etkilerin bağlı özelliklerinin kıyaslanmasını mümkün kılmaz.Ayrıntılı kontrol listelerinin tutarlılığı, tüm diğer kontrol listesi yöntemlerinde olduğu gibi, bu listeleri hazırlayan kişi veya kişilerin bilgi düzeyleriyle ve deneyimleriyle sınırlıdır.Bir ÇED çalışmasında ayrıntılı kontrol listelerinin kullanımı hangi çevresel etkiler için kapsamlı analizler gerektiği konusunda da bilgiler verir" (Uslu,1993,151).

c. Derecelendirmeli ve Sıralamalı Denetim Listeleri

Bu listeleme yönteminde, "ÇED uygulanacak etkinliğin olası etkileri, düzeyi (ya da yoğunluğu) yönünden sayısal ya da alfabetik olarak derecelendirilmekte; bu yolla yapılmış tanımlar toplanmakta; sonucun (+) ya da (-) olmasından hareketle bir yargıya varılmaktadır.Örneğin, olası etkilerin düzeyi (ya da yoğunluğu) '+5' ile '-5' arasında bir değer verilerek ta-

nımlanmakta; her öge ile ilgili tanım cebirsel olarak toplanmaktadır" (MPM,1992,22).

Bu yöntemin en önemli noktası, kullanılan derecelendirme ölçülerinin tutarlı biçimde tanımlanmasıdır.Çeşitli çevresel parametreler için verilen ölçülerin aynı referans sisteminde belirlenmiş olması, bunların birbirleriyle toplanabilmesi açısından önemlidir (Uslu,1993,154).

Başlı başına bir ÇED tekniği sayılamayacak olan sıralamalı kontrol listesinde, çevresel etki düzeyi herhangi bir biçimde belirlenmiş etkinlik seçenekleri, çevresel etki düzeyine göre "en iyiden en kötüye doğru" sıralanmaktadır (MPM,1992,23).

d. Ağırlıklı-Derecelendirmeli Denetim Listeleri

"Derecelendirmeli kontrol çizelgesi tekniğinde olduğu gibi derecelendirilmiş etkiler, etkilenen çevresel öğenin görece öneme göre bir değer ile çarpılarak ağırlıklandırılmaktadır.'Battelle Çevresel Değerlendirme Sistemi' olarak da anılan bu teknik, çevresel öğelerin görece öneminin nasıl ağırlıklandırılacağı sorusuna nesnel bir yanıt verememekte, değerlendiricinin öznel değerlendirmelerine yol açabilmektedir" (MPM,1992,23).

E. Etkileşim Matrisleri

"Etkileşim matrisleri, kontrol listeleri yöntemine bir boyut daha ilave ederek daha ayrıntılı değerlendirmeleri mümkün kılmaktadır.Bu yöntemle bir proje veya faaliyetin bileşenlerinin çeşitli çevresel parametrelerle olan ilişkileri

iki boyutlu olarak incelenebilmektedir.Etkileşim matrisleri yönteminde, matrisin bir ekseninde projenin faaliyetleri diğ er ekseninde ise çevresel faktörler sıralanmaktadır.Herhangi bir faaliyet çevresel bir faktörü etkilediği zaman bu olay iki eksenin kesiştiği göze bir işaret konarak belirtilmektedir. Matriste, istenildiği takdirde, etkinin büyüklüğü ve önemi de gösterilebilmektedir" (Uslu,1993,159).

Uygulamada kullanılan bazı matris türleri vardır.

a. Leopold Matrisi

"Bu matris yardımıyla projelerin çevresel etkilerinin neler olduğunu, miktarlarını ve önem derecelerini göreceli olarak önceden belirlemek mümkün olmaktadır.Yöntem olarak projenin etkinliklerini çevresel bileşenlerle değerlendirmeye dayanır.Buna göre, proje etkinlikleri hazırlanan matrisin yatay sıralarına, beklenen çevresel etkiler ise sütunlarına yerleştirilir.Böylece oluşan her bir kare içinde çizilen köşegenin üst kısmına o karede incelenen etkinin ölçüsü, alt kısmına o etkiye verilen önem derecesi yazılır.Bu iki değerlendirme, matrisi hazırlayanın görüşüne bağlı olarak 1-10 arası puan verilerek yapılır" (Müezzinoğlu,1982).

"Bu yöntem, 1971 yılından beri kullanılmaktadır.Yöneltilen eleştiriler şunlardır: Bunların başında, bu yöntemin sadece birincil etkileri belirleyebilmesi yer alır.Ayrıca, proje alternatifleri arasında kesin karar verilmesi için gerekli alternatifin tümüyle ilgili değerlendirmenin, pozitif ve negatif olduğunu Leopold Matrisi'nden ilk bakışta anlamak zordur" (Mü-

ezzinoğlu, 1982).

b. Çapraz Etki Matrisi

Bu yöntem de Leopold Matrisi gibidir. Leopold Matrisi'nden farkı, çapraz matriste bir proje için önemli olabileceği öngörülen bütün çevresel bileşenler hem sütunlarda hem de satırlarda birer kez yazılır. Bundan sonra, projenin bunları etkileme derecelerine, önem sırasına göre 0-3 arası değerler verilir. Bu yöntemde ikinci ve daha üst dereceden ilişkileri işlemek mümkün olmakla birlikte kullanımı güçtür (Müezzinoğlu, 1982).

c. Kanada Çevre Matrisi (ECM)

ECM (Environment Canada Matriks), Leopold Matrisi'nin eksikliklerinin giderilmesi amacıyla geliştirilmiş olan bir yöntemdir. Bu yöntemle, dolaylı etkiler ve kapsama alınan değişkenlerin birbirleri üzerindeki olası etkileri de değerlendirilebilmektedir (MPM, 1992, 25).

"Matris yöntemleri genel olarak değerlendirilirse, bunların uygulaması ve anlaşılması kolay metodolojiler oldukları görülür. Bu yöntemlerle ilk aşamada çok sayıda faaliyet bileşeni ile çevresel bileşenin arasındaki etkileşimlerin belirlenmesi mümkündür. Genişletilmiş matris yöntemleriyle etkilerin zaman içindeki davranışlar ve bazı durumlarda olasılık yapıları basit bir biçimde de olsa değerlendirme kapsamına alınabilir. Öte yandan, matris yöntemleriyle her defasında tek bir faaliyet alternatifi değerlendirilebilmekte, alternatifler arası kıyaslamalar yapılamamaktadır. Sayısal ve kombine matris-

lerde etkilerin şiddet ve kapsamı nicelikselleştirilmeye çalışılmakla beraber, puanlamalarda subjektif unsurların değerlendirilmeyi saptırması mümkündür. Bu özellikleriyle matris yöntemlerinin bir ÇED çalışması kapsamında, daha çok ön değerlendirme ve sunuş (ÇED Raporu) aşamalarında tutarlı bir biçimde kullanılabilirliklerini, çevresel etkilerin niceliksel kestirimi ve tümcel değerlendirilmesi için daha objektif yöntemlerden yararlanılmasının uygun olacağını söylemek mümkündür" (Uslu, 1993, 162).

F. Şebeke Yöntemi

"Şebeke ve akış diyagramları kullanarak matris yönteminin en önemli kusuru olan proje etkinliği-çevre ilişkisinin subjektif olarak değerlendirilmesi zorunluluğu ortadan kaldırılır. Buna göre proje alternatiflerine ait etkinlikler belirlenip, bunların oluşturması muhtemel çevresel etkiler saptandıktan sonra, etkinlik-çevresel etki ilişkileri akım şemaları halinde çizilir. Böylece proje alternatifinin bütünü için hazırlanacak bir tek şebeke yardımıyla bir başka istenilen sonuca varmak mümkün olabilmektedir. Birçok büyük projenin şebeke analizi bilgisayarla yapılabilmekte, böylece projenin belli bir aşamasında herhangi bir etkinliğin doğuracağı çevresel etkiyi çok hızlı bir şekilde öğrenmek mümkün olabilmektedir. Bu yolla bilgi işleme ve değerlendirme hızının ve kolaylığının arttığı ortadadır" (Müezzinoğlu, 1982).

G. K-SIM Yöntemi

Bu yöntem de projelerin etki ve çapraz (ikinci dere-

ce) etkilerini bulabilmek için kullanılır.Bu yöntemde, farklı olarak, çok daha az sayıda seçilmiş bazı değişkenlerle çalışılır.Eu amaçla, önce, proje alternatifi için önemli etkinlik-çevresel etki ilişkisi çapraz matrislerde saptanır.Matrislerde saptanan ilişkilerin, doğrusal olmayan, sigmoid biçiminde büyüme fonksiyonları gösterdiği varsayılır.Hazırlanan matris bilgisayar yardımıyla şebekelere çevrilip, büyüme fonksiyonu yardımıyla zaman içinde proje etkilerinin neler olabileceği izlenir (Müezzinoğlu,1982).

H. Çevresel Etki Tahmin Yöntemi

"Leopold ve çapraz etki matrisleri, şebekeler ve K-SIM metodlarının tümünde, belli bir proje etkinliğinin çevresel değerlendirmeleri için analizcinin hayal gücüne ihtiyaç duyulmaktaydı.Bu etkilerin belirlenmesinde uzmanların mutabakatına dayanan bir metod Delphi metodu olarak bilinmektedir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için belli bir çevre konusunun üst düzeydeki uzmanları birer anket formu doldurularak belirlenir. Böylece oluşan uzmanlar grubuna kendi uzmanlık dalındaki çevresel etki değerlendirme görevi verilerek bu değerlendirmeyi oy birliği ile yapmaları sağlanır" (Müezzinoğlu,1982).

"Diğer bir etki tahmin yöntemi de güvenilir istatistik bilgilerin mevcut olması halinde uygulanan istatistik ilgi analiz tekniğidir.Bu yöntemle çeşitli etkinlik ve çevresel etki arasında niceliksel ilişkiler kurulur.Ancak bu en güvenilir yöntemin uygulanması, istatistik geçerliliği olan verilerin noksanlığı nedeniyle çok sınırlıdır.Öncelikle yeni kurulacak

tesislerde kullanımı mümkün değildir" (Müezzinoğlu,1982).

I. Ağ/Dizge Çizimleri (Diyagramları)

ÇED çalışmalarında kullanılan denetim listeleri ve etkileşim matrislerinin eksikliklerini gidermek amacıyla geliştirilen ağ/dizge çizimlerinde, "çevreye yayılan etkiler arasındaki ilişkiler doğrudan doğruya ilişkiler halinde gösterilmektedir" (Keleş,1993,145)."Ağ diyagramı yönteminin en önemli yararı, ikincil ve dolaylı etkilerin bu yöntemle değerlendirilebilmesinin mümkün olmasıdır.Bu şekilde 'etkilerin etkileri' belirlenebilmektedir.Ancak yukarıda tartışılan diğer yöntemlerde olduğu gibi, ağ yöntemleriyle de etkilerin nicikselleştirilmesinde güçlükler ortaya çıkmaktadır.Yöntemin etkin bir biçimde kullanılabilmesi için, çevresel etkilerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin çok iyi bilinmesi ve her uygulama için ağ diyagramının yeniden oluşturulması gerekir.Ağ diyagramları da ÇED sonuçlarının sunulmasında ve anlaşılmasının sağlanmasında üstün bir güce sahiptir" (Uslu,1993,162).

"ÇED uygulamalarında 1970'li yılların sonlarında görülmeye başlayan bir diğer yöntem, sistem diyagramlarıdır.Bu yöntem, Odum tarafından geliştirilen, ekolojik sistemlerin enerji akımları kavramları kavramı üzerine kurulmuştur.Sisteme dışarıdan etki yapan herhangi bir faaliyet veya değişim, sistemdeki enerji alışverişini ve bilançolarını zorunlu olarak etkileyecektir.Bu gerekçeyle, çevresel etki değerlendirmesi kapsamında söz konusu sistemdeki enerji akımlarının incelenmesinin yeterli olacağı öne sürülebilmektedir.Böylece çeşitli

etkilerin nicelikselleştirilebilmesi için ortak bir baz da bulunmuş olur.Sistem diyagramları yöntemi çevresel-ekolojik sistemlerin karmaşıklığını yansıtmaya potansiyeline sahiptir" (Uslu,1993,165).

Kuramsal açıdan çekici gelen bu yaklaşımın da bazı eksiklikleri vardır.Bu yöntem, gelişme aşamasındadır ve bir ÇED çalışması için bu diyagramların oluşturulması, yoğun bir uzmanlık ve bilgi birikimi gerektirmektedir.Planlanan faaliyetin dışındaki pek çok unsur da çevresel sistemdeki enerji akışlarını etkileyebileceğinden, ÇED çalışması kapsamında tüm bu dış etkileri de dikkate almak gerekecektir.Ayrıca, sistem diyagramlarıyla kültürel ve sosyo-ekonomik öğeleri incelemek mümkün değildir (Uslu,1993,165).

J. Uyarlamalı (Adaptif) Çevresel Değerlendirme

Uyarlamalı çevresel değerlendirme yöntemi, 1980'li yılların başında ortaya çıkmış olan yeni bir yaklaşımdır.Yöntem, değerlendirmede yoğun matematiksel model kullanımına dayanmaktadır.Bu yöntemin uygulanmasında, çevresel konularda uzmanlaşmış kişiler ve bilgisayar ve matematik modelleme uzmanları birlikte çalışırlar (Uslu,1993,165).

"Günümüzde mevcut olan ve gelecekte daha da gelişmesi beklenen bilgisayar sistemlerinin sağladıkları olanaklar çerçevesinde, adaptif çevresel değerlendirme yaklaşımının ÇED çalışmaları için en uygun yöntemi oluşturduğu söylenebilir.Bu yaklaşımda kullanılan modeller ile incelenen çevresel ortam için yüksek kalitede niteliksel sonuçlar üretmek ve olayların

değişik alternatifleri için çok kısa zaman sürelerinde bilgi sahibi olmak mümkündür. Bu amaçla çevresel sistemlerin parametre kestiriminden başlayarak toprak kaynakları modelleri, su kalite ve kontrolü modelleri, ekosistem modelleri, ısı kirlenme modelleri, havza modelleri, çevre kontrolü modelleri ve tüm bu modellerin ekonomik değerlendirmesini yapabilecek ekonomik modeller yaygın bir şekilde kullanılmaktadır" (Uslu, 1993,167).

K. Ekolojik Riziko Çözümlemesi

Ekolojik riziko çözümlemesi yönteminin en belirgin olumlu yönü, alan içinde varolan ve oluşacak yeni durumun etkilerinin ekolojik ilişkiler içinde dikkate alınarak değerlendirilmesidir (Altan,1990,76).

"Ekolojik planlamada, alan kullanım biçimleri arasındaki ilişkilerin analizi ve değerlendirilmesinde ekolojik riziko analizi en çok kullanılan bir yöntemdir. Ekolojik riziko analizinin temelini bir alanda çok karmaşık bir yapı gösteren alan kullanımlarının kendi arasında ve doğal potansiyel ile ekolojik etkileşimlerinin analizi oluşturmaktadır. Bu etkileşim, alanda herhangi bir şekilde zarar oluşturan kullanımlar, bunların oluşturdukları etkiler ve bundan zarar görenler ilişkisinin karmaşık yapısındadır" (Altan,1990,81).

Altan (1990,83-85) Bachfischer'in belirlediği ekolojik riziko çözümleme yönteminin birbirini tamamlayan dört aşamasını şöyle sunmuştur:

"a. İnsan ve çevresi arasındaki çok yönlü etkileşim

sisteminin, alt sistemler düzeyinde incelenmesi. Bu alt sistemleri bir taraftan su, hava gibi doğal faktörler, diğer taraftan doğal kaynakların kullanım kalitesi (örn. rekreasyona uygunluk gibi) oluşturmaktadır.

Doğal kaynakları olumsuz yönde etkileyen alan kullanım biçimleri ve bunlardan etkilenen kullanımlar birlikte etkileşim sistemini oluşturur ve 'Çelişki Alanları' olarak tanımlanır.

b. Her çelişki alanı için, alan kullanımlarından kaynaklanan 'olumsuz etkilerin potansiyel yoğunluğunun' saptanması.

c. Her çelişki alanı için bu alanın kullanım uygunluğunu belirleyen indikatörlerin bulunması ve olumsuz etkilerle doğal kaynaklar arasındaki karşılıklı etkilerin 'olumsuz etkilere karşı duyarlılık' bazında incelenmesi.

d. 'Olumsuz etkilerin potansiyel yoğunluğu' ve 'olumsuz etkilere karşı duyarlılık'; birlikte incelenip (değerlendirilerek) 'olumsuz etkinin rizikosu'nun çıkarılması".

Ekolojik riziko çözümlenmesi yönteminin akım şeması Çizim-3'de sunulmuştur.

3. ÇED'de Uyulacak İlkeler ve ÇED Formunun İçermesi Gereken Öğeler

ÇED çalışması yapılırken gözönünde tutulması gereken bazı ilkeler vardır. Bu ilkelere uyulup uyulmaması, ÇED raporunun niteliğini etkileyeceği gibi, etkin olarak yaşama geçirilip geçirilmemesinde de etkili olacaktır.

Yine ÇED çalışmasının sağlıklı olması açısından ÇED formu da bazı temel öğelere sahip olmalıdır. Bunlar aşağıda sunulmuştur.

A. ÇED Çalışmasının Temel İlkeleri

Kılıçer (1985,2), ÇED çalışmasında bazı temel ilkelere uyulmasını önermiş ve bunları şöyle sıralamıştır:

a. ÇED incelenen konuyla ilgili teknik, ekonomik, sosyo-politik bütün işlemlerin bir genel planlaması niteliğini taşımalıdır.

b. ÇED çalışmasında, çevre sorunlarına egemen olan bütün ulusal ilkeler ve politikalar ön planda olmalıdır.

c. ÇED çalışmasının bütün aşamaları kamuya açık olmalıdır. İşlemlerin başından sonuna kadar (karar organları, uzmanlar, her düzeydeki sorumlular, halk, bazen uluslararası kuruluşlar) söz sahibi olmalı ve katkıda bulunmalıdır.

ÇED tekniklerinin kullanımı sırasında da uyulması gereken bazı ilkeler vardır. Bu ilkeler şöyle sıralanabilir.

"a. Nesnel olmalıdır: Değerlendirmeye konu etkinliğin çevre üzerindeki olası etkileri ne olursu olsun, değerlendirmeler nesnel olmalı; etkileyecek ve etkilenecek olan taraflardan biri kayırılmamalıdır.

b. Eksiklikleri olmamalıdır: Etkileme kaynakları ve etki eme biçim, yoğunluk ve yaygınlıkları tüm boyutlarıyla değerlendirilmeye katılabilmelidir.

c. Kolay anlaşılabilir olmalıdır: Uzmanlık düzeyinde bilgi ve tartışmaları içerse de vargılar, herkesçe kolay anlaşılabilir olmalıdır.

şılabilir olmalıdır.

d. Ulaşılabilir ve elda edilebilir olmalıdır: Başta, etkilenen ortamdakiler olmak üzere, ilgilenenler, çalışmalarını aksatmamak koşuluyla değerlendirme süreçlerine gözlemci olarak katılabilmeli; vargıları edinebilmelidir" (MPM,1992,10-11).

B. ÇED Formunun İçermesi Gereken Öğeler

ÇED çalışmasının amacına ulaşabilmesi için, ÇED formunun içermesi gereken bazı öğeler vardır. Kılıçer (1985,2-3) ÇED formunun içermesi gereken bu öğeleri aşağıdaki gibi sıralamıştır.

a. Önerilen çözüm yolu ve alternatiflerin (karşı seçeneklerin) tanıtılması,

b. Doğanın ve o yöredeki çevresel öğelerin olumlu ve olumsuz bütün yönlerinin tanıtılması,

c. İnsan varlığının ve ilişkilerinin tanıtılması,

d. Tahmin edilen (olası görülen) etkilerin ayrıntılı listelerinin sunulması,

e. Öne sürülen alternatifler (karşı seçenekler) arasından seçilecek birinin gerekçeli olarak tanıtımı,

f. Denetleme işlemlerinin gösterilmesi ve açıklanması.

ÇED formu, "ÇED konusuyula ilgili bütün fizik, biyolojik, ekonomik ve sosyal faktörleri kapsamalıdır. Her aşamadaki tespitler, rakamlara ve uzmanlarca yapılacak analizlere dayanmalıdır. Alternatiflerin etkilerini de kapsamalıdır. ÇED etkilerinin orta ve uzun dönemlerdeki analizlerini de içermelidir. Ayrıca, doğanın bugünkü ve gelecekteki gelişimlerini de dikkate

almalıdır" (Kılıçer,1985,3).

Kılıçer'e ek olarak, Müezzinoğlu (1982) şu noktayı vurgulamaktadır: "...elde edilen verilerin dökümünü yaptıktan sonra, karar verme durumundaki yöneticileri etkileyecek şekilde bir sonuç bölümü yer almalıdır".

VI. ÇED YÖNETMELİĞİ'NDEKİ ÇED UYGULAMA YÖNTEMİ, AŞAMALARI VE GÖREVLENDİRİLEN KURULUŞLAR

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği,2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10. maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.7 Şubat 1993 tarih ve 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Yönetmelik'in tam metni, EK-1 olarak Tez'in sonuna eklenmiştir).

Bu Yönetmelik'in amacı şöyle belirlenmiştir: "Bu Yönetmelik'in amacı; gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kamu veya özel sektöre ait kurum, kuruluş ve işletmelerin yatırım kararlarınının çevre üzerinde yapabilecekleri tüm etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi ve alternatiflerin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik esasların düzenlenmesidir" (Md.1).

Bu bölümde, ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü ÇED uygulama yöntemi, aşamaları ve ÇED uygulamasında görevlendirilen kuruluşlar ele alınmıştır.Bu bölümde kullanılan dil konusuna, burada açıklık getirmek gerekmektedir.Yönetmelik yoğun biçimde yabancı (özellikle Batı dillerinden) sözcüklerle doludur.

Bu nedenle Yönetmelik'e sadık kalınarak bu yabancı sözcükler içimize sinmese de, aynen kullanılmıştır.

1. ÇED Yönetmeliği'nin Öngördüğü ÇED Yöntemi

ÇED Yönetmeliği'yle öngörülen ÇED yöntemi, temel olarak denetim listesi yöntemine dayanmaktadır. Derinlemesine incelemenin yapılamadığı bir yöntemdir.

Bu Yönetmelik, denetim listesi yöntemine dayanan bir ÇED formatı sunmaktadır. Bu formatın, her türlü faaliyete aynı etkililikte uygulanabilmesi olanağı yoktur. Yönetmelik'te bu format üzerinde, gerekli görülen durumlarda değişiklikler yapılabileceği belirtilmektedir (Md.28). Ancak, bu gerekliliğin ölçütleri ve değişikliklerin nasıl yapılacağı belirtilmemiştir. Yani, hem dar kapsamlı bir yöntem öngörülmüş, hem de bu yöntem subjektif değerlendirmelere (yorumlara) açık bırakılmıştır.

2. ÇED Yönetmeliği'nin Öngördüğü ÇED Uygulama Aşamaları

ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü ÇED uygulama süreci, oldukça karmaşık ve işlevsel yararının ne olduğu anlaşılamayan aşamalardan oluşan karmaşık bir yapıya sahiptir. Yönetmelik'in kapsamının dar olmasının yanında, öngördüğü sürecin karmaşıklığı da ÇED'den beklenen yararı azaltacaktır.

ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü ÇED uygulama aşamaları aşağıda özetlenmiş ve incelenmiştir.

A. ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunun Hazırlanması

ÇED ön araştırmasına tabi faaliyetler için, EK-IV'de sunulan ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu doldurulur (Md.10).

Bu işlemler faaliyet sahibinin sorumluluğunda gerçekleştirilir. Faaliyet sahibi, Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nu ye Yeterlilik belgesi almış bir kuruluşa doldurtur ya da kendi olanaklarıyla doldurur (Md.10).

ÇED çalışmasından önce, ÖNÇED niteliğinde bir çalışma yapılması uygun bir yaklaşımdır. Emek, zaman ve parasal açıdan maliyeti yüksek olabilen ÇED'in gerekip gerekmediği önceden anlaşılırsa, yalnız gereken faaliyetler için ÇED yapılır. Böylece, emek, zaman ve paradan kazanımlar sağlanır. Ancak, elde edilecek sonucun sağlıklı olması, ÖNÇED'in faaliyeti ve gerçekleştireceği ortamı yeterli düzeyde değerlendirebilmesine bağlıdır. Oysa, ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu bu yeterliliğe sahip değildir. Sosyal ve kültürel etkiler gözardı edilmiş, faaliyet yalnızca teknik yanlarıyla ele alınmıştır.

Yönetmelik, ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nun doldurulmasını faaliyet sahibinin sorumluluğuna bırakmıştır. Her faaliyet sahibinin çevresel açıdan duyarlı, bilinçli ve iyi niyetli olmayacağı olasılığı düşünülürse, bu Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nun -gerekse bile- ÇED'le sonuçlanmama olasılığı yüksek olacaktır.

Ayrıca, Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu, faaliyetin ve faaliyet yerinin fiziksel yönlerini, çok genel, olarak irdelemekte, toplumsal, psikolojik ve kültürel yönlerini bu irdelemenin dışında tutmaktadır.

B. ÇED Ön Araştırmasına Tabi Faaliyetler İçin
Başvuru

Faaliyet sahibi tarafından, bu Yönetmelik'in 9. maddesi uyarınca ve 10. maddesindeki esaslar çerçevesinde, ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu doldurulur. Bir dilekçeyle Çevre Bakanlığı'nın taşra teşkilatına başvurularak Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nun incelenmesi isteminde bulunulur. Dilekçeye, ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi, Değerlendirme Tablosu ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından, planlanan faaliyetle ilgili düşünülen yer hakkında ilgili mevzuat gereğince bir engel bulunmadığını belirten belgeler eklenir (Md.11).

Yönetmelik, faaliyetin planlanan yeriyle ilgili olarak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının ilgili mevzuat gereğince bir engel bulunmadığını bildirmesini yeterli görmektedir. Ancak, ilgili kamu kurum ve kuruluşu ve ilgili mevzuattan ne kastettiğini açıkça belirtmemiştir. Bu durumun uygulamada karışıklıklara yol açacağı açıktır. 'İlgili mevzuat'ın, faaliyetin bulunduğu yerin ve konusunun hangi kamu kurum ve kuruluşunun ilgi alanına girdiğine göre değişebileceği de azıktır. Bunun belirlenmesi de ayrı bir sorundur.

Ayrıca, her mevzuat, planlanan yeri farklı açılardan

değerlendirir. Bizim mevzuatımızda, çevrenin yeterli düzeyde değerlendirilmediği düşünülürse, bu değerlendirmenin duruma göre değişen ve çevresel açıdan yetersiz olan bu mevzuatlara bırakılması büyük bir sakıncadır.

C. ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nun İncelenmesi ve Değerlendirilmesi Aşaması

ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nun incelenmesi ve değerlendirilmesi, Çevre Bakanlığı'nın taşra teşkilatı tarafından yapılır. Taşra teşkilatı, en fazla üç hafta içinde, söz konusu faaliyetin çevresel etkileriyle ilgili, gerekçeli bir rapor düzenler. Taşra teşkilatı, bu raporun hazırlanması sırasında, gerekli gördüğü durumlarda, ilgili diğer bakanlıkların taşra teşkilatları, yerel yönetimler, gerçek ve tüzel kişiler, üniversite, araştırma kuruluşları ve meslek odaları temsilcilerinden (443 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 36. maddesi gereğince) İhtisas Komisyonu oluşturur. Bu Komisyon, Ön İnceleme-Değerlendirme Komisyonu olarak çalışır (Md.12).

Taşra teşkilatı, faaliyetin çevresel etkileri hakkında yapılan inceleme-değerlendirme sonucunda hazırlanan gerekçeli raporu, Mahalli Çevre Kurulu'na sunar. Mahalli Çevre Kurulu, ilk toplantısında bu raporu ele alır. Sonuç olarak, faaliyetin çevresel etkileri hakkında "Önemlidir" ya da "Önemsizdir" kararı verir (Md.12).

Söz konusu faaliyet için "Çevresel Etkileri Önemsiz-

dir" kararı verilmişse, bu karar bir hafta askıda ilan edilir. Bu süre içinde, karara yönelik olarak yapılan itirazlar, Valilik tarafından değerlendirilir. Valilik, gerekli gördüğü durumda, ilk toplantısında karara bağlanmak üzere ve en geç bir hafta içinde konuyu Mahalli Çevre Kurulu'na geri gönderir (Md. 12).

Valilik değerlendirmesi ya da Mahalli Çevre Kurulu değerlendirmesinde kararın değişmemesi durumunda, bu karar faaliyet sahibine, Çevre Bakanlığı'na, ilgili kurum ve kuruluşlara bir yazıyla bildirilir. Bu durumda, faaliyet sahibinin ÇED raporu hazırlama sorumluluğu yoktur (Md.12).

Faaliyet için "Çevresel Etkileri Önemlidir" kararı verilmişse, ÇED raporunun hazırlanması gerektiği, taşra teşkilatı tarafından, karar tarihinden itibaren en fazla bir hafta içinde, faaliyet sahibine, Çevre Bakanlığı'na ve ilgili kuruluşlara yazılı olarak bildirilir (Md.12).

Yukarıda da görüldüğü gibi, Yönetmelik'e göre, Çevre Bakanlığı taşra teşkilatı gerekli gördüğü durumlarda, Ön İnceleme-Değerlendirme Komisyonu oluşturmakta ve faaliyetin çevresel etkileri hakkında inceleme ve değerlendirme istemektedir. Oysa, faaliyet sahibi tarafından taşra teşkilatına sunulan Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'ndaki bilgiler, inceleme ve değerlendirmenin gerekip gerekmediğini gösterecek nitelikte ve yeterlilikte değildir.

Mahalli Çevre Kurulu da İnceleme-Değerlendirme Komisyonu'nun raporuna göre "Çevresel Etkileri Önemlidir" ya da "Çevresel Etkileri Önemsizdir" kararı vermektedir. Ancak, Ma-

halli Çevre Kurulu'nun karar verirken hangi ölçütleri kullanacağı belirtilmemiştir.

Mahalli Çevre Kurulu'nun "Çevresel Etkileri Önemsizdir" kararına yapılan itirazların Valilik tarafından değerlendirilmesi de ilginç bir konudur.ÇED çalışmasının bütün aşamalarının teknik bir nitelik taşıması nedeniyle, bu süreçte görev alan tüm kişi ve kurumların da bu niteliğe uygun olması gerekir.İtirazların, yine Mahalli Çevre Kurulu ya da bir üst kurul tarafından değerlendirilmesi Yönetmelik'in kendi iç mantığına daha uygun düşerdi.

D. Faaliyet İçin Çevre Bakanlığı'na Başvuru Aşaması

Faaliyet sahibi, Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Faaliyet Listesi'nde belirtilen ya da Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırması Uygulanacak Faaliyetler Listesi'nde belirtilip, Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulanacak Hassas Yörelere arasında yer alan yerlerde planlanan faaliyetler için, dilekçe ve buna ek olarak proje özetiyle Çevre Bakanlığı'na başvurur.Çevre Bakanlığı, faaliyet sahibine ÇED Raporu Genel Formatı'nı verir.Faaliyet sahibi, bu formata dayalı olarak gerekli işlemleri yapmaya başlar (Md.13).

Faaliyet sahibi, Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırması Uygulanacak Faaliyetler Listesi'nde yer alan ve "Çevresel Etkileri Önemlidir" kararı verilen faaliyetlerle ilgili olarak şu belgelerle Çevre Bakanlığı'na başvurur; Taşra teşkilatına sunduğu ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu, ilgili kurum ve kuruluşlardan alınan belge-

ler, taşra teşkilatının gerekçeli raporu ve Mahalli Çevre Kurulu tarafından verilen "Çevresel Etkileri Önemlidir" karar yazısı.Çevre Bakanlığı, faaliyet sahibine ÇED Genel Formatı'nı ya da gerektiğinde faaliyetin türüne göre, 28. maddeye dayanarak değişiklikler yapmak yoluyla hazırladığı ÇED Raporu Formatı'nı verir.Faaliyet sahibi, bu formata dayalı olarak gerekli işlemleri yapmaya başlar (Md.13).

Görüldüğü gibi, bu aşama tümüyle bürokratik işleyişle ilgilidir.

Ayrıca, Çevre Bakanlığı'nın ÇED Raporu Genel Formatı üzerinde, faaliyetin türüne göre gerekli değişiklikleri yapacağı belirtilmiştir.Ancak, bu değişikliğin hangi esaslara göre yapılacağı belirtilmemiştir.

E. ÇED Raporu Duyurusu

Çevre Bakanlığı, faaliyet sahibinin sunduğu ÇED raporunu, ÇED Raporu Genel Formatı'na ve diğer esaslara (ilkelere) uygunluğu açısından inceler.Çevre Bakanlığı bu incelemeyi, faaliyet sahibinin ÇED raporunu sunduğu tarihten itibaren, en fazla iki hafta içinde yapar.ÇED raporu uygun bulunmazsa faaliyet sahibine geri verilir ve başvurusu geçersiz sayılır.Uygun bulunursa, ilk toplantı tarihini belirten yazıyla birlikte İnceleme-Değerlendirme Komisyonu üyelerine gönderilir (Md. 14).

Çevre Bakanlığı'nın bu aşamada yaptığı çalışma, yine Mahalli Çevre Kurulu tarafından yapılabilirdi.Bu, hem zaman kaybını önler ve hem de daha etkili bir değerlendirmenin ya-

pılması sağlandı.

F. Halkın ÇED Sürecine Katılımı Aşaması

ÇED raporunun faaliyet sahibi tarafından Çevre Bakanlığı'na sunulmasından sonra, halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, görüş ve önerilerini almak amacıyla bir toplantı düzenlenir. Faaliyet sahibi, bu toplantı için, faaliyetin konusu, yeri ve Çevre Bakanlığı'yla sağlayacağı görüş birliği çerçevesinde, toplantı yeri, günü ve saati hakkında bilgiler içeren bir ilanı o yörede yayımlanan yöresel bir gazetede ve Türkiye genelinde yayımlanan tirajı en yüksek beş gazeteden birinde, bir hafta içinde en az iki defa yayımlatır. Bu toplantı, mahallin en büyük mülki idare amiri ya da atayacağı bir yetkilinin yönetiminde yapılır. Toplantıda oluşan halkın görüşleri, Çevre Bakanlığı'nın taşra teşkilatı tarafından bir tutanakla belirlenerek Çevre Bakanlığı'na bildirilir (Md.15).

İsteyenler, inceleme-değerlendirme süresi içinde Çevre Bakanlığı veya taşra teşkilatında ÇED raporunu inceleyerek içeriği hakkında Çevre Bakanlığı'na görüş bildirebilirler. Bildirilen görüşler, İnceleme-Değerlendirme Komisyonu'nda dikkate alınır. İnceleme-değerlendirme süresinden sonra yapılan başvurular dikkate alınmaz (Md.15).

ÇED sürecine halkın katılımının sağlanması olumlu bir yaklaşımdır. Ancak, halkın görüşlerinin alınması amacıyla düzenlenen bu toplantıya mahallin en büyük mülki idare amiri veya görevlendireceği kişinin başkanlık etmesi, bu demokratik girişimle çelişki yaratır. Böyle bir toplantıyı, ÇED proje koor-

dinatörü ya da ÇED sürecinde doğrudan görev alan, çalışmanın içinde olan bir kişinin yürütmesi daha yararlı olurdu.Çünkü, gelen görüş ve eleştirilerin değerlendirilmesi, hem çevre hem de söz konusu faaliyetle ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olmayı gerektirir.Bu konularda bilgi sahibi olmayan bir kişi, halkın bildireceği görüş ve önerileri kayda değer bile bulmayabilir.

ÇED sürecinin, faaliyet devam ettiği sürece devam etmesi gerekir.Dolayısıyla halk katılımı da bu süre boyunca devam etmelidir.Oysa, ÇED Yönetmeliği, halk katılımını inceleme-değerlendirme süresiyle sınırlamıştır.

Bireyler (halk) tarafından yaratılan hukuki etkileme olanakları arttırılıp, risk üretenler için bir ölçüde korkutucu, caydırıcı bir etki doğurucu konuma gelebilirse, bu şekilde vatandaş katılımıyla teknik ilerlemeye de katkıda bulunmanın sağlanabilirliği düşünülebilir (Toprak,1993,36)."Yönetimler toplumsal katılımı sağlayacak görüşü benimsemelidir.Yerel yönetimlere kadar en geniş katılımı sağlayacak sistemi kurmalıdırlar.Çünkü, yönetimlerin doğanın korunmasına ilişkin kararları halk tarafından benimsenip desteklenmezse uygulamada etkinliği kalmamaktadır" (Gürseler,1988,42).

G. ÇED Raporunun İncelenmesi-Değerlendirilmesi Süreci

ÇED raporunun inceleme-değerlendirme süresi, raporun Çevre Bakanlığı'na sunulduğu tarihten başlayarak on iki haftadır (Md.17).

Çevre Bakanlığı, raporun kapsamına göre uygun gördüğü tarihte inceleme-Değerlendirme Komisyonu üyelerini ilk toplan-

tıya çağırır (Md.17).

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu üyeleri, inceleme-değerlendirme süresi içinde gerektiği kadar toplanır (Md.17).

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu üyeleri, ÇED raporu üzerindeki değerlendirmelerini aşağıda belirtilen konularda yaparlar (Md.18).

a. Raporun, ÇED Raporu Formatı'na uygun olarak hazırlanıp hazırlanmadığı,

b. Yapılan incelemelerin, hesaplamaların ve değerlendirmelerin yeterli miktarda ve ayrıntı düzeyinde olup olmadığı, doğru veri, bilgi ve belgelere dayandırılıp dayandırılmadığı,

c. Eklerin yeterli ve uygun olup olmadığı,

d. Söz konusu faaliyetin çevreye olabilecek etkilerinin tam ve doğru olarak açıklanıp açıklanmadığı ve bu açıklamalarda tereddüte neden olabilecek noktaların bulunup bulunmadığı,

e. Yer ve teknoloji seçeneklerine ilişkin incelemelerin tam ve doğru olarak açıklanıp açıklanmadığı.

Komisyon üyelerinin, yukarıdaki konular üzerinde kesin karara ulaşması durumunda inceleme-değerlendirme süresi sona erdirilir.Söz konusu ÇED raporu, Nihai (Son,Kesin) ÇED Raporu olarak kabul edilir.Komisyon üyelerinin Nihai ÇED Raporu'nun değerlendirilmesiyle ilgili görüşleri son toplantıda tutanakla belirlenir ve Komisyon üyeleri tarafından imzalanır. Çevre Bakanlığı tarafından, bu tutanağa dayanılarak "ÇED Olumlu" ya da "ÇED Olumsuz" belgeleri verilir.Komisyon üyelerinin

inceleme-değerlendirme süresi içinde ve Çevre Bakanlığı tarafından verilecek ek süreler içinde ÇED raporu hakkında kesin görüş bildirmediikleri durumda, Komisyon'un o ana kadar yapmış olduğu değerlendirmeler ve ÇED raporu hakkındaki bilgi ve belgeler dikkate alınarak Çevre Bakanlığı tarafından karar verilir.

İnceleme-değerlendirme çalışmasında esas alınan konulara bakıldığında görülen şudur: İnceleme-Değerlendirme Komisyonu, formalitelerin (usule ilişkin işlemlerin) yerine getirilip getirilmediğini ve ÇED raporunda verilen bilgilerin doğru olup olmadığını inceleyen bir komisyondur. İşlevsel olmamakla birlikte, bu inceleme-değerlendirmeyi yapmış olmasına karşın kararı veren bu Komisyon değil Çevre Bakanlığı'dır. ÇED raporunun hazırlanması çalışmalarını görmeyen, planlanan faaliyetin yerini, bu yerin çevresel, toplumsal ekonomik özelliklerini bilmeyen, yerinde inceleme yapmamış bir komisyon, kendisini verilen bilgilerin doğruluğunu nasıl kanıtlayabilir? Sonuçta, yapılan inceleme ve değerlendirme bürokratik aşamalardan biri durumuna gelecektir. İnceleme-Değerlendirme Komisyonu'nun tanınan süre içinde kesin karar vermediği durumlarda da Çevre Bakanlığı'nın karar verebildiği düşünülürse, buraya kadar yapılanların hepsinin usulen yapılan işlemler olduğu görülür.

Ayrıca, inceleme-değerlendirme süresi de çok uzundur. Komisyon, yerinde inceleme-değerlendirme yapmadığına ve çoğunlukla kağıt üzerinde çalıştığına göre bu on iki hafta içinde ne yapacağı da ilginç bir konudur.

H. Revize (Yenilenmiş) ÇED Raporları

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu tarafından şu durumlarda Revize (gözden geçirilmiş, yenilenmiş) ÇED Raporunun hazırlanmasına karar verilir: ÇED raporunda, bu Yönetmelik'in (a), (b), (c), (d), (e) bentlerinde belirtilen noktalardan en az birine uyulmadığının ve bu nedenle söz konusu raporun ilgili bölümlerinin yeniden hazırlanmasına ya da en az birinde bazı eksikliklerin bulunduğu ve bu nedenle ek bir raporun hazırlanması gerektiğinin görülmesi. Bu karardan sonra da İnceleme-Değerlendirme Komisyonu'nun görevleri devam eder. İnceleme-değerlendirme süresi doldurulur. Kalan süre, Revize ÇED Raporu'nun incelenmesi için Komisyon'a verilen süreye eklenir (Md.20).

Revize ÇED Raporu, faaliyet sahibi tarafından hazırlanır ya da hazırlattırılır. Revize ÇED Raporu'nun Çevre Bakanlığı'na sunulduğu tarihten başlayarak bir hafta içinde, bu Rapor'un bir örneği, Bakanlık tarafından İnceleme-Değerlendirme Komisyonu üyelerine iletilir. Bu tarihten başlayarak en çok iki hafta içinde, İnceleme-Değerlendirme Komisyonu üyeleri Çevre Bakanlığı tarafından, Revize ÇED Raporu'nun incelenip değerlendirilmesi için toplantıya çağrılır (Md.20).

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu'nun Revize ÇED Raporu'nu inceleyip değerlendirme süresi, Rapor'un Komisyon üyelerine ulaştığı tarihten başlayarak en fazla dört haftadır. İnceleme-değerlendirme süresinden artan süre de bu süreye eklenir (Md.20).

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu, bu süre içinde gerektiği kadar toplanır (Md.20).

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu, Revize ÇED Raporu üzerinde, 18. maddenin (a), (b), (c), (d), (e) bentlerinde belirtilen hususlar çerçevesinde inceleme ve değerlendirme yapar. İnceleme- değerlendirme süresi ve Komisyon'un görevleri, Revize ÇED Raporu üzerinde, 18. maddede belirtilen esasların tamamlandığı konusunda kesin karara ulaşılması durumunda sona erdirilir (Md.20).

I. Nihai ÇED Raporu'nun Hazırlanması ve Sunulması

ÇED raporu, inceleme-değerlendirme sürecinin sona erdirilmesinden sonra, yapılan revizelerle birlikte Nihai ÇED Raporu olarak kabul edilir. Nihai ÇED Raporu, İnceleme-Değerlendirme Komisyonu tarafından bir tutanakla belirlenir. Çevre Bakanlığı, bu Rapor'u faaliyet sahibine verir. Nihai ÇED Raporu'nu alan faaliyet sahibi de şunları yapar: Nihai ÇED Raporu ve eklerinin taahhüdü altında olduğunu, Nihai ÇED Raporu ve eklerinde belirtilen tüm hususlara uyulacağını gösteren imza ve mühürlü beyanı, üst yazı ve imza sirküleriyle birlikte Çevre Bakanlığı'na sunmak (Md.21).

Bu aşama da, tümüyle kağıt üzerinde gerçekleşen, arka arkaya sıralanan işlem sıralarını içermektedir.

J. "ÇED Olumlu" ya da "ÇED Olumsuz Belgesi"nin Verilmesi

Faaliyet sahibi tarafından, Nihai ÇED Raporu'nun Çevre Bakanlığı'na sunulduğu tarihten başlayarak en fazla iki hafta içinde, Bakanlık "ÇED Olumlu" ya da "ÇED Olumsuz Belgesi" düzenler. Bu belge, faaliyet sahibine, ilgili merkezi ve yerel

kurum ve kuruluşlara gönderilir (Md.22).

"ÇED Olumlu Belgesi", bu Yönetmelik'in 18. maddesinin (a), (b), (c), (d), (e) bentlerindeki hususlara uyulduğu ve söz konusu faaliyetin çevreye olumsuz etkilerinin bulunmadığı veya olumsuz etkilerin ilgili mevzuata ve/veya bilimsel esaslara göre kabul edilebilir olarak belirlenen düzeylerde olacağı konusunda görüş birliğine varılması durumunda verilir. Aksi durumda "ÇED Olumsuz Belgesi" düzenlenir."ÇED Olumsuz Belgesi"nde, faaliyetin olumsuz bulunmasında gözönünde tutulan hususlar açıklanır (Md.22).

"ÇED Olumlu Belgesi" alan faaliyetin sahibi, faaliyetle ilgili olarak, diğer mevzuat uyarınca ilgili kurum ve kuruluşlardan gerekli izinleri alarak, en çok iki yıl içinde planlanan biçimde yatırıma başlamak zorundadır.Başlamadığı takdirde "ÇED Olumlu Belgesi" geçersiz sayılır (Md.22).

K. Faaliyetin İzlenmesi ve Denetlenmesi

Çevre Bakanlığı, söz konusu faaliyet için düzenlenen "ÇED Olumlu Belgesi"ni, bu Yönetmelik'in 8. maddesine göre faaliyet sahibince verilecek olan taahhütnamenin bir suretini ve ilgili diğer belgeleri, kendi görev ve yetkileri çerçevesinde faaliyeti izlemeleri ve denetlemeleri için ilgili kurum ve kuruluşlara gönderir (Md.23).

Çevre Bakanlığı, "ÇED Olumlu Belgesi" verilen ve "Çevresel Etkileri Önemsizdir" kararı verilen faaliyetlerin sahiplerinin taahhüt ettikleri hususları yerine getirip getirmediğini izleme ve denetleme yetkisine sahiptir.Bakanlık, izleme

ve denetleme işini yaparken gerekli gördüğü takdirde kamu ve özel kuruluşlar, ilgili meslek odaları, merkezi ve yerel yönetimlerle işbirliği yapar (Md.23).

Bu madde gereğince faaliyet sahibinin yükümlülükleri de şunlardır: Faaliyetin hazırlık, inşaat, işletme sırasında ve faaliyetin sona ermesinden sonra faaliyetin türüne göre belirlenecek süre içinde, Çevre Bakanlığı tarafından uygun görülen zaman aralıklarında ilgili ölçümleri yapmak veya yaptırmak, bunları Bakanlık'a bildirmek ve yürürlükteki mevzuat gereğince gerekli önlemleri almak (Md.23).

Yukarıda belirtilmiş olduğu gibi, faaliyetin izlenmesi ve denetlenmesi yetkisi Çevre Bakanlığı'na aittir, Bakanlık, bu yetkiyi, gerekli gördüğü durumlarda diğer kurum ve kuruluşlarla paylaşmaktadır. Yerel yönetimler, faaliyeti sürekli ve en yakından izleyebilecek ve denetleyebilecek birimler olduğu halde, gerekli görüldüğü takdirde işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşlar arasında sayılmıştır.

Ayrıca, izleme ve denetleme uzman bir organ tarafından yapılması gereken bir iştir. "Asgari içeriği yasalarla açık ve kesin bir biçimde belirlenmesi gereken ÇED'in denetimi bilimsel uzmanlığı olan bağımsız bir organca yapılmalıdır" (Kab-oğlu,1992,134). İzleme ve denetleme bağımsız ve uzman bir organca yapılırken halk da bu sürece katılabilmelidir. Oysa, ÇED Yönetmeliği, izleme-denetleme sürecinde halk katılımına hiç yer vermemiştir.

3. ÇED Yönetmeliği'yle Görevlendirilen Kuruluşlar

ÇED Yönetmeliği, ÇED sürecinde birden fazla kuruluşu ve faaliyet sahibini görevlendirmiştir.

ÇED Yönetmeliği, yetki paylaşımını şöyle yapmıştır: "ÇED'e tabi faaliyetler hakkında ÇED Olumlu ya da Olumsuz Belgesini verme yetkisi Bakanlığa; ÇED Ön Araştırmasına tübi olan faaliyetler hakkında Çevresel Etkileri Önemlidir ya da Ö-nemsizdir kararını verme yetkisi ise Mahalli Çevre Kuruluna aittir" (Md.5).

ÇED sürecinde görevlendirilen kişi ve kuruluşlar şunlardır: Çevre Bakanlığı, Mahalli Çevre Kurulu, İnceleme-Değerlendirme Komisyonu, mülki idare amirleri, faaliyet sahibi ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlar.

Aşağıda, bu kişi ve kuruluşlar incelenmiştir.

A. Çevre Bakanlığı

"Türkiye'de bugün çevre ile ilgili faaliyetlerin genel koordinatörlüğünü yapan ve çevre politikasını saptayan kuruluş Çevre Bakanlığı'dır. İlk olarak 1978 yılında Başbakanlık Çevre Örgütü olarak kurulmuş, isimde ve örgütsel yapıda sık sık değişiklik geçirerek müsteşarlık, müdürlük, müsteşarlık ve bakanlık olarak 'mehter yürüyüşünü anımsatan' bir süreç geçirmiştir. Çevreyi koruma ve kollama sorumluluğunun bakanlık düzeyinde örgütlenmesi 21 Ağustos 1991 tarihli ve 20967 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sağlanmıştır. Bakanlık geniş bir

alanı kapsayan görevler üstlenmiştir" (Toprak ,1992(a),123).

Çevre Bakanlığı'nın görevleri de her bakanlık için olması gerektiği gibi, genel nitelikte kararlar almak, düzenlemeler yapmak, politikalar belirlemek ve bu politikaların yaşama geçirilmesini sağlamaktır.

Çevre Bakanlığı'nın görevleri incelendiğinde bunların çok geniş bir alana yayılmış olduğu görülür. Bunca geniş alana yayılan görevleri, Çevre Bakanlığı'nın doğrudan doğruya kendisinin üstlenmesi hem yönetsel açıdan, hem de amaca ulaşmada etkinlik açısından doğru değildir.

Çevre Bakanlığı'nın ÇED konusundaki görevlerinin sınırları da oldukça geniştir. Çevre Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 2. maddesinin (i) bendinde (TÇV,1992,274) Bakanlık'ın ÇED'le ilgili görevleri şöyle belirtilmiştir; "Çevreye olumsuz etki yapabilecek her türlü plan ve projenin fayda ve maliyetleriyle çevresel olguların ortak bir çerçeve içinde değerlendirilmesini gerçekleştirecek çevresel etki değerlendirmesi çalışmasının yapılmasını sağlamak, bu çalışmaları denetlemek ve izlemek". Yani, Çevre Bakanlığı'nın ÇED'le ilgili asıl görevi, çevreye olumsuz etki yapabilecek her türlü plan ve projeye ÇED yapılacak sistemin kurulmasını ve bu sistemin işleyişini sağlamak biçiminde yorumlanabilir. Doğru olan da budur.

Çevre Bakanlığı bünyesinde, Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü vardır. Çevre Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 11. maddesinde (TÇV,1992,276) bu Genel Müdürlük'ün görev-

leri şöyle sıralanmıştır.

" a. Çevresel etki değerlendirmesi ile ilgili çalışmalarını yapmak ve yaptırmak,

b. Ülkenin çevre önceliklerini tespit etmek,

c. Kırsal ve kentsel alanda ilgili Bakanlığın koordinasyonu ile arazi kullanım kararlarına uygun olarak tespit edilen alanlarda uygulanacak koruma ve kullanma esaslarını belirlemek,

d. Çevre düzeni planlarını yapmak veya yaptırmak ve bu planların uygulanmasını sağlamak,

e. Çevre envanterini ve çevre durum raporlarını hazırlamak,

f. Bakanlıkça verilecek diğer görevleri yapmak".

B. Mahalli Çevre Kurulu

Mahalli Çevre Kurulu da ÇED sürecinde görevlendirilmiştir.ÇED Ön Araştırması'na tabi faaliyetler hakkında "Çevresel Etkileri Önemlidir" ya da "Çevresel Etkileri Önemsizdir" kararını verme yetkisine sahip bir kuruldur.

"Mahalli Çevre Kurul'ları her ilde valinin başkanlığında, bakanlıkların il temsilcileri, büyükşehir belediye başkanı, belediye başkanı, sanayi odası, ziraat odaları başkanları ve Çevre Bakanlığı temsilcisinden oluşur" (TÇV,1992, 281).

Görüldüğü gibi, Mahalli Çevre Kurulu, ne tümüyle demokratik bir oluşuma sahiptir, ne de çevre konusunda uzmanları içermektedir.Eu nitelikteki bir kurulun ÇED gerekliliğine

karar verme yetkisine sahip olması, çevresel açıdan önemli bir tehlikedir.

Çevre Bakanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 31. maddesinde (TÇV,1992,281) Mahalli Çevre Kurulu'nun görevleri şöyle sıralanmıştır.

"a. Bakanlığın kararları çerçevesinde kirliliğin önlenmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için gerekli kararları almak ve bu konu ile ilgili uygulama programlarını il düzeyinde hazırlamak ve uygulanmasını sağlamak,

b. Çeşitli bakanlık ve kuruluşların il düzeyindeki faaliyetlerini izlemek, yönlendirmek ve bu konuda gerekli koordinasyonu sağlamak,

c. İlde kurulan tesis ve işletmelerin çevre kirliliği açısından yapılan denetimlerine ait raporları incelemek, değerlendirmek ve gerekli önlemleri almak,

d. Çevre kirliliğini önleyici tedbirleri ihtiva eden eğitici faaliyetler düzenlemek,

e. Yüksek Çevre Kurulunca çevre kirliliğine yol açan ve faaliyet kolları itibarıyla gruplandırılan işletmelerin derecelerini; işletmelerin kapasitelerini, arıtma tesislerinin bulunup bulunmadığını, çevreye verdiği zararın ölçüsünü, cirolarını ve tesisin bulunduğu yerin ekolojik, ekonomik, teknik, teknolojik ve benzeri özelliklerini dikkate alarak belirlemek,

f. İl düzeyinde çevre sorunlarını belirleyip çözüm teklifleriyle birlikte Bakanlığa bildirmek".

C. İnceleme-Değerlendirme Komisyonu

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu, ÇED raporunun inceleme ve değerlendirme sürecinde görev almak üzere Çevre Bakanlığı tarafından oluşturulan bir komisyondur. Bu Komisyon, faaliyetin konusuyla ilgili belirlenen merkezi ve yerel kurum ve kuruluşların temsilcileri, faaliyet sahibi veya temsilcisi, ÇED raporunu hazırlayan kurum veya kuruluş temsilcisi, halkın katılımı toplantısı tutanak sekreteri ve Bakanlık temsilcilerinden oluşur (ÇED Yön., 1993, Md. 16).

Bu Komisyon, böyle bir komisyonun taşınması gereken özerkil niteliğine sahip değildir. Bu Komisyon'un çalışmalarında, bilim ve araştırma kurumlarının katkıları da istisna tutulmuştur. Yine, ÇED Yönetmeliği'nin 16. maddesine göre, Çevre Bakanlığı tarafından gereksinim duyulması durumunda, gerçek ve tüzel kişiler, üniversite, enstitü, araştırma ve uzmanlık kuruluşları ve meslek odaları temsilcileri Komisyon'a üye olarak çağrılabilirler.

D. Mülki İdare Amiri

ÇED sürecinde, faaliyetin bulunduğu yerin en büyük mülki idare amirine de önemli sayılacak görevler verilmiştir. Bunun gerekçesini anlamak güçtür. Ancak, görüldüğü kadarıyla bu, ÇED'in bürokratik bir aşama durumuna getirilmesine hizmet etmektedir.

ÇED Yönetmeliği'yle o yerin en büyük mülki idare amirine verilen yetkiler şunlardır: Bunlardan ilki, ÇED sürecinde büyük öneme sahiptir. Mahalli Çevre Kurulu'nun "Çevresel

Etkileri Önemsizdir" kararı verdiği faaliyetlere yapılan itirazlar Valilik tarafından değerlendirilir. Valilik tarafından gerekli görüldüğü halde, ilk toplantısında karara bağlamak üzere bir hafta içinde konu Mahalli Çevre Kurulu'na gönderilir (Md.12). Bir konuya yapılan itirazları değerlendirebilmek için, o konuyu ayrıntılarıyla biliyor olmak gerekir. Bu aşamaya kadar konuya en yakın olanlar İnceleme-Değerlendirme Komisyonu ve Mahalli Çevre Kurulu olduğu halde, itirazların neden valilik tarafından değerlendirildiğine akılcı bir gerekçe gösterilmesi gerekir. Üstelik, Valiliğin, itirazları hangi ölçütlerle ve hangi düzeyde değerlendireceği ve Mahalli Çevre Kurulu'na gönderme gerekliliğinin ölçütleri de belirtilmemiştir.

ÇED Yönetmeliği'yle en büyük mülki idare amirine verilen ikinci önemli görevse şudur: Halkın katılımı toplantısı, mahallin en büyük mülki idare amiri ya da onun atayacağı bir yetkili yönetiminde toplanır (Md.15). Böyle bir toplantı da yine konunun doğrudan içinde olan bir kişi tarafından yönetilmeliydi. Çünkü, konuyu yakından bilmeyen bir toplantı yöneticisi, aslında önemli olan konuların geçirtilmesine, yeterince tartışılmamasına, gözden kaçmasına neden olabilir. Bu tür toplantılarda, toplantı yöneticisinin, toplantıyı yönlendirme ve konu akışını düzenleme görevini çok iyi yapması gerekir. Bundan dolayı, halk katılımı toplantısı, ÇED uygulayan ekibin koordinatörü ya da doğrudan doğruya ÇED sürecinin içinde olan bir kişi tarafından yönetilmelidir.

ÇED Yönetmeliği'nin 25. maddesiyle düzenlenen göre-

vin neden belediyeye değil de en büyük mülki idare amirine verildiği de ilginç bir konudur. Bu maddeyle düzenlenen görev şöyledir: "Bu Yönetmelik kapsamındaki faaliyetlerin, 'ÇED Olumlu Belgesi' veya 'Çevresel Etkileri Önemsizdir' kararını belirten belgeyi almadan başladığı tespit edildiğinde, faaliyet mahallin en büyük mülki idare amirince durdurulur. Yönetmelik hükümlerine göre gerekli işlemler tamamlanmadan durdurma kararı kaldırılmaz".

Bu maddenin devam eden kısmı daha da ayrıntılı bir izlemi gerektirmektedir: "ÇED Olumlu Belgesi' olarak faaliyete başlamış olan tesisler için 8. maddede belirtilen, faaliyet sahibinin Nihai ÇED Raporu ve Ekleri hakkındaki beyanına ve taahhütnameye uyulmadığının tespiti halinde, mahallin en büyük mülki idare amiri tespit edilecek süre içerisinde beyan ve taahhütname ile ilgili yükümlülük ve taahhütlerini yerine getirmesini faaliyet sahibinden ister. Verilen süre sonunda da yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde faaliyetin yürütülmesi, ilgili en büyük mülki idare amirince durdurulur. Faaliyet hakkında bu yükümlülükler yerine getirilmedikçe durdurma kararı kaldırılmaz. Cezai hükümler saklıdır". Böyle bir işlev ancak, yakın izleme ve denetlemeyle yerine getirilebilir. Bunu da, doğrudan toplumsal yaşamın içinde olan, toplumsal yaşamı etkileyen her faaliyeti izleyen ve denetleyen belediyeler yapabilirler.

E. Diğer İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları

ÇED Yönetmeliği'ne göre, değerlendirilen faaliyetle

ilgili olan kamu kurum ve kuruluşları da ÇED sürecinde etkili olabilmektedir. Ancak, bu kurum ve kuruluşların belirlenmesi oldukça güçtür. Çünkü, bu kurumların ve kuruluşların faaliyetle hangi yönlerden ve ne düzeyde ilgili olmaları gerektiği belirtilmemiştir. Örneğin, ÇED Ön Araştırması'na tabi faaliyetler için başvuruda bulunan faaliyet sahibi tarafından dilekçeye, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından, planlanan faaliyetle ilgili düşünülen yer hakkında ilgili mevzuat gereğince bir engel bulunmadığını belirten belgeler eklenir" (Md.11). Buna göre, her faaliyet için öncelikle ilgili kurum ve kuruluşların belirlenmesi sorunu vardır. Ayrıca, her ilgili kurum ve kuruluşun faaliyetin yerini kendi ilgili olduğu mevzuat gereğince değerlendirmesi uygulamada güçlük yaratacaktır.

F. Faaliyet Sahibi

ÇED Yönetmeliği'ne göre faaliyet sahibi, ÇED sürecinde önemli bir yere sahiptir. ÇED sürecinin birçok aşamasında, doğrudan faaliyet sahibine verilmiş görevler vardır. Bunlardan ilki şudur: "Faaliyet sahibi, Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nu Yeterlik Belgesi almış bir kuruluşa doldurabileceği gibi kendi imkanlarıyla da doldurabilir" (Md. 10). Yani, bir yandan, Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu doldurabilmek için Yeterlik Belgesi gerekli görülürken, diğer yandan faaliyet sahibi Yeterlik Belgesi almış kuruluşla aynı düzeyde tutulmaktadır.

Faaliyet sahibinin ikinci görevi de, ÇED Ön Araştır-

ma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu'nun incelenmesi için Çevre Bakanlığı taşra teşkilatına başvuracaktır. Bu başvuru için, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından, planlanan faaliyetin yeri hakkında ilgili mevzuata göre bir engel bulunmadığını belirten belgeleri sağlaması gerekmektedir (Md. 11). Yani, faaliyet sahibi, bu kurum ve kuruluşları bir yolla öğrenip, tek tek dolaşıp bu belgeleri edinmek durumundadır.

Faaliyet sahibinin önemli bir görevi de ÇED raporunu hazırlamak ya da hazırlatmaktır. Bu 4. maddedeki "faaliyet sahibi" tanımlamasında görülebilir: Faaliyet sahibi; "Bu Yönetmelik hükümlerine tabi olan faaliyetleri gerçekleştirmeyi planlayan ve bu faaliyetlerle ilgili ÇED raporunu hazırlamakla veya hazırlatmakla yükümlü olan kurum, kuruluş ve kişileri" ifade eder. 13. maddeye göre de, Çevre Bakanlığı'nın vereceği ÇED Genel Formatı'nı ya da faaliyetin türüne göre üzerinde değişiklik yapılmış olan ÇED Raporu Formatı'nı esas alarak gerekli işlemleri yapmaya başlar. Yönetmelik, ÇED raporu hazırlayabilmenin ölçütlerini koymamıştır. Hem bu nedenle, hem de yukarıda belirtilen maddeler nedeniyle, faaliyet sahibi, ÇED raporu hazırlama yeterliliğine sahip görülmektedir.

Faaliyet sahibinin, bunun dışındaki görevleri, tamamen bürokratik niteliktedir.

4. ÇED Yönetmeliği'yle İlgili Genel Değerlendirme

ÇED Yönetmeliği'nin ÇED uygulayıcı amaçladığı alan çok dardır. Daha çok ekonomik nitelik taşıyan faaliyetlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çelik (1991,187) ÇED Yönetmeliği'ne ilişkin önemli bulgular saptamıştır:

- ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü ÇED raporu 'dar anlamı' çevre kavramına göre düzenlenmiştir.

- ÇED, çevresel değerlerin 'ekonomik özellikleri'ne ağırlık vermektedir, yani tek boyutlu bir çerçevedir.

- Öngörülen ÇED, insan yaşamının 'toplumsal boyutu'-nu yeterince incelememekte, yani, dolaylı olarak insanı ihmal etmektedir.

- ÇED, insan yaşamında büyük önemi olan toplumsal-kültürel ve tinsel değerlerin de çevresel etkilere maruz kaldıklarını-kalabileceklerini kabul etmemektedir.

- ÇED, çevresel etkilerin doğuşuna neden olan bilimsel, teknolojik, siyasal kısaca düşünsel kirliliklerin önlenmesine yönelik herhangi bir önlem almamıştır.

Çelik'in bulgularına ek olarak şu bulgular sunulabilir:

ÇED Yönetmeliği, yalnızca yatırımları kapsamaktadır. Plan, program ve politikalar ÇED kapsamının dışında tutulmuştur.

"Yönetmelik'in tümü, ÇED raporları için 'olumlu' ya da 'olumsuz' belgesini verme felsefesine dayanmaktadır (örneğin Madde.5). Ancak bu etkiler siyah beyaz gibi birbirinden kesin çizgilerle ayrılabilen mefhumlar değildir. Olumlu ya da olumsuz şeklindeki bir rapor yerine faaliyetin olumlu ve olumsuz etkilerini sıralayan bir rapor çok daha yararlıdır" (Kocasoy,1993,28).

"Madde 7'de önerilen faaliyet için hazırlanacak ÇED raporlarında faaliyetin çeşitli aşamalarında çevreye olan etkilerinin incelenmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak aynı raporda önerilen faaliyetin gerçekleştirilmemesi halinde de çevrede oluşacak etkilerin incelenmesi gerekmektedir" (Kocasoğlu, 1993, 28). ÇED Yönetmeliği, gerçekleştirilmeyen faaliyetin neden olacağı çevresel etkileri kapsam dışı bırakmıştır.

"Madde 18'de İnceleme-Değerlendirme Komisyonu'nun ÇED raporu hakkında sadece görüş bildireceği, ÇED raporunun 'olumlu' veya 'olumsuz' olduğuna Bakanlık'ın karar vereceği belirtilmektedir" (Kocasoğlu, 1993, 28). İnceleme-Değerlendirme Komisyonu, faaliyetle ilgili çalışmayı yaptığı halde, karar verme durumunda değildir.

ÇED Yönetmeliği, 'Amaç' kısmında belirtildiği gibi yalnızca kamu ve özel sektöre ait kurum, kuruluş ve işletmelerin yatırım kararlarını kapsamaktadır. Kişilerin faaliyetleri kapsam dışında tutulmuştur. Bu, Çevre Kanunu'nda yapılan ÇED tanımıyla başlamaktadır. "...; 2872 sayılı Çevre Kanunu'nda verilen tanım oldukça dar kapsamlıdır ve sadece belirli 'kurum, kuruluş ve işletmelerin' çok spesifik faaliyetleri sonucunda ortaya çıkabilecek ve 'çevre kirlenmesine neden olabilecek atık ve artıkların' yönetimi konusunda bir ruhsatlama prosedürünü içermektedir" (Uslu, 1990, 29).

ÇED Yönetmeliği hazırlanırken, ÇED mantığına aykırı davranılmıştır. Yasa koyucu, ÇED uygulamasını yürütme görevini Çevre Bakanlığı'na vermeden önce bir 'Çevresel Etki Değerlendirmesi Etki Değerlendirmesi (ÇEDED)' yapmalıydı. Bu çalışma

yapılmış olsaydı, Çevre Bakanlığı eliyle yaptırılan ÇED'in etkili olmayacağı, öngörülen ÇED kapsamının çok dar olduğu görülebilirdi.ÇED'i en etkili biçimde uygulayabilecek kurumun da belediyeler olduğu anlaşılabilirdi.

ÇED Yönetmeliği'ne göre Çevre Bakanlığı'nın yürüteceği ÇED'den olumlu ya da yeterli bir sonuç beklenemez.Bunun ötesinde, ÇED'in bu biçimiyle yaşama geçirilmesi de güçtür.

ÜÇÜNCÜ KESİM

TOPLUMSAL YAŞAMI VE DOĞAYI ETKİLEYEN

HER FAALİYET İÇİN ÇED YAPTIRAN BELEDİYE

Belediye, yerel halkın somut gereksinimleriyle doğrudan ilgili bir örgüttür. Aynı zamanda, toplumsal yaşamı ve doğayı koruma konusunda birinci derecede sorumlu kurumsal yapıdır. Özellikle çevrenin korunmasında, belediyeden daha fazla sorumluluk sahibi olması gereken kurumlar olduğu ileri sürülebilir. Çevreyi korumak amacıyla kurulmuş örgütler ya da merkezi yönetimin taşra örgütleri gibi. Ancak, bu örgütlerin hiçbirinin belediyeler kadar, toplumsal yaşama yakın olduğu ileri sürülemez.

Toplumsal yaşama en yakın örgüt olması, toplumsal yaşamı düzenleyebilirlik, toplumsal özellikleri ve istemleri kendi yapısında toplama niteliğine sahip olan belediyeler günümüz toplumsal yaşamının gerekleri yeni sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumlulukların genel çerçevesini çizmek ve somut içeriğini belirlemek üzere bu kesimde önce günümüz belediyesinin taşınması gereken nitelikler tartışılmış ve sonra da ÇED'in belediyeler tarafından yapıldığı sistemin ve ÇED'ci belediyenin genel özellikleri ele alınmıştır. İşlenen konular sırasıyla şöyledir: Bu kesimin birinci ve çalışmanın yedinci bölümü "GÜNÜMÜZ TOPLUMSAL YAŞAMININ GEREKLİ KILDIĞI BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ" adını taşımaktadır. Bu bölümde sunulan ko-

nular şunlardır: (1) Eğitici Belediye, (2) Yaratıcı Belediye, (3) Üretici Belediye, (4) Demokrasiyi Özümsemiş Belediye, (5) Uygulayıcı Belediye, (6) Koruyucu Belediye, (7) Seven Belediye, (8) Özdenetimci Belediye, (9) Katılımcı ve Katılıma Açık Belediye, (10) Değişebilen ve Gelişen Belediye, (11) Sanatsever Belediye, (12) Güçlü Belediye, (13) Eşgüdümleyici Belediye, (14) Bilime ve Araştırmaya Önem Veren Belediye, (15) "Özerklik" Simgesi ve Özerkliğin "Tam Yeri" Olan Belediye, (16) ÇED'li ve ÇED Yapan (Yaptıran) Belediye.

"YAŞAMA UYUM VE YÖNETİM ARACI OLARAK ÇED VE BELEDİYE" adını taşıyan sekizinci bölüm şu konuları içermektedir: (1) Belediye Sınırları İçinde Çevreyi Etkileyen Birimlerin Sınıflandırılması, (2) Aile Birimlerinin Toplumsal Yaşama Etkisi ve Ailenin Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri, (3) Hizmet Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi ve Bu Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri, (4) Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi ve Bu Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri, (5) Ayrıntılı Teknik Çalışmaların Yapılması Zorunluluğu.

"BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED UYGULAMALARININ TEKNİK VE ÖRGÜTSEL ALTYAPISI" adı verilen dokuzuncu bölüm de şu konulardan oluşmaktadır: (1) Belediye Çevre Politikası, (2) ÇED'in belediyeler tarafından uygulandığı sistemin Genel Özellikleri, (3) ÇED'ci Belediyenin Teknik ve Örgütsel Altyapısı.

Çalışmanın onuncu, bu kesiminse son bölümü olan "BE-

LEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED SÜRECİ" adlı bölüm şu konuları içermektedir: (1) ÇED Uygulamasına İlişkin İzlenimin Belirlenmesi, (2) ÇED Uygulamasının Aşamaları.

VII. GÜNÜMÜZ TOPLUMSAL YAŞAMININ GEREKLİ KILDIĞI BELEDİYELERİN ÖZELLİKLERİ

Günümüz toplumsal yaşamının yarattığı gereksinimler çok çeşitlenmiştir. Zorunlu yaşam gereksinimleri arttığı gibi, bunların karşılanması güçleşmiş ve yaşamın sürdürülmesi yanında yaşam kalitesinin de giderek artırılması gereksinimi kendini daha çok hissettirmeye başlamıştır. Tüm bu gereksinimler, belediyelere yeni görevler ve nitelikler yüklemiştir. Bugün, belediyelerin taşıması gereken temel özellik "Toplumsal Yaşam Örgütü" olma özelliğidir. İşte, bu bölümde, "ortak mallar ve hizmetler" üretmek, ürettirmek, sunmak ve da sundurmak zorunda olan bir Toplumsal Yaşam Örgütü'nün taşıması gereken özellikler ele alınmıştır.

1. Eğitici Belediye

Eğitimin kişi ve toplum yaşamındaki yeri yadsınamaz. Eğitim, kişinin kendini ve çevresini tanıması, yaşamayı ve toplum içinde yaşamayı öğrenmesi ve yaşamını geliştirmesini içeren çok geniş bir çerçeveye sahiptir. Bir Toplumsal Yaşam Örgütü olarak belediyenin temel işlevlerinden biri eğitim olmalıdır. Belediyenin eğitim görevi şu amaçlar doğrultusunda gerçekleşmelidir:

- a. Toplumun kendini tanımasını sağlamak.
- b. Topluma yaşadığı doğal çevreyi tanıtmak.

c. Topluma, toplumsal, ekonomik ve kültürel çevresini tanıtmak.

d. Topluma, başka toplumları ve onların doğal, toplumsal, ekonomik ve kültürel özelliklerini tanıtmak.

e. Topluma dünyayı, genel olarak doğayı, doğal dengeyi, çevre sorunlarını, çevre sorunlarının ortaya çıkış nedenlerini ve çözüm yollarını tanıtmak.

f. Topluma, geleceğe yönelik öngörülerde bulunma ve geleceğini tasarımına yeteneği kazandırmak.

"Çevre dengesini sağlamada önemli kamusal araçların başında toplumun desteği gelmektedir. Yerel yönetimler gerek moral değerler açısından, gerekse halkın katılımı yoluyla hizmet etkinliğinin sağlanması açısından eğitime önem vermek durumundadır" (Toprak, 1992(b), 145).

Yerel toplumların, düşünsel çerçevesinin ve çevresinin genişlemesi, çevrenin korunmasında ve geliştirilmesinde çok büyük önem taşımaktadır. Bu, ancak, yerel toplumları, eğitim yoluyla, dünyayla, dünya üzerinde yaşayan diğer insan toplumları ve canlılarla tanışık hale getirmekle olanaklıdır.

Yaşadığı çevrenin, diğer toplumların da ortak malı olduğu konusunda bilinçlenmemiş ve eğitilmemiş bir toplum, yaşadığı dünyayı kendinden sonra başkalarının da kullanacağını düşünemez (Nazlıoğlu, 1990, 254). Belediyenin eğitim hedefleri saptanırken bu noktadan hareket edilmelidir.

2. Yaratıcı Belediye

Değişen zamana ve koşullara uyum sağlayabilmek yara-

tıcılıkla olanaklıdır.

Belediye, parçası olduğu toplumun düşünce merkezidir. Toplum için yeni çözümler ve olanaklar bu ortak düşünce merkezi tarafından yaratılır.

Özdemir'in (1988,4) Özer Ozankaya'dan aktardığı şu toplum tanımlaması, toplumsal gelişim sürecinde yaratıcılığın yerini göstermektedir: "Toplum bir yandan, kendisini oluşturan öğelerden ayrı nitelikte bir gerçekliği olan ve bu nedenle de bir bütün olarak incelenmesi gereken bir olgu, diğer yandan da durağan olmayan bu bütünün tarih içinde sürekli olarak değişime uğrayan ve değişiminde anlaşılabilir bir düzenlilik bulunan bir gerçeği ifade eder". İşte, toplumun belirli bir düzen içindeki değişimi, toplum içindeki yaratıcı öğelerin katkısıyla gerçekleşmektedir. Bu noktada, belediyeler, yaratıcılığı temel yapılarıyla özdeşleştirmiş birimler olmalıdır.

"Bir yönetim sisteminin en olumlu özelliği yaratıcılığıdır. Bir yönetim sistemi, yaratıcılığı kendi yapısal özelliği haline getirebildiyse, bu sistemin iyiliğinden söz edebiliriz. Oysa bir yönetim merkezileştikçe, üreteceği kararlar benzeşecek, yeknesaklık kazanacaktır. Bunun anlamı her özel koşul için uygun olmayan çözümlerin uygulanması demektir. Uzun dönemde yerelliği ortadan kaldıracak, herkesi bir anlamda birbirinin benzeri yerlerde yaşamaya mahkum edecektir" (Teke- li, 1983, 13). Yönetim sisteminin yapılanmasında, yaratıcılığı kısırlaştıracak olan merkezileşmeden ve merkezi yönetime bağımlılıktan kaçınılmalıdır.

3. Üretici Belediye

Yaratıcılık, üreticilikten ayrı tutulamaz.Yaratıcılığı kendisiyle özdeşleştirmiş bir yönetim birimi aynı zamanda üretkendir de.

Toplumsal yaşamın, çeşitlenerek artan gereksinimlerini karşılayabilmek için, belediye, üretici olmak durumundadır.Burada sözü edilen üreticilik, belediyenin kendi olanakları, tasarımları ve kararlarıyla yapacağı üretimdir.Bu süreç içinde merkezi yönetim, diğer kurum ve kuruluşlar, diğer belediyelerle de işbirliği yapması ve yardım alması söz konusudur.Ancak, bunlar, belediyeyi, yardım aldığı kurum ve kuruluşlara ve merkezi yönetime bağımlı kılacak nitelikte olmamalıdır.

Üretici belediyenin üretim alanları şu dört kümede toplanabilir:

- a. Düşünce-kuram üretimi.
- b. Hizmet üretimi.
- c. Toplumsal yaşamın gerektirdiği kaynakların üretimi.
- d. Çevre kaynakları üretimi.

4. Demokrasiyi Özümsemiş Belediye

Yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin temel özelliği demokratik biçimde oluşmalarıdır.Tersi durumda, merkezi yönetimin bir uzantısı olurlardı.

Ancak, yasalarla demokratik biçimde oluşma olanağı sağlanan belediyelerin, bunun ötesinde demokrasiyi özümseye-

bilmeleri gerekir.

Belediyeler, halkın yönetime katılımının ilk aşamasıdır. Demokrasinin yaşam biçimi haline gelebilmesi, belediyelerin demokrasiyi tam olarak yaşama geçirebilmeleriyle ilişkilidir. Belediye organları demokratik bir seçim sonunda oluşmaktadır. Bu seçim sonrasında iş başına gelen organların da, belediyenin işleyişinde demokrasiyi ilke olarak benimsemeleri gerekmektedir.

Demokratik sistemin sürekliliği bireyin/toplumun isteklerinin dikkate alındığı bir sistemde yaşadığının bilincinde olmasına sıkı sıkıya bağlıdır (Toprak, 1988(a), 2).

Yalçındağ'a göre, belediyenin, yöresinde demokrasiyi yaşama geçirmesi için şunları yapması gerekmektedir:

a. Kent halkına karşı, insan ögesini ön plana çıkaran, sorumlu, duyarlı ve saygılı bir yönetim biçimini benimsemeli.

b. Kent halkının belediye kararlarını etkilemesine ve denetlemesine olanak sağlayan katılım yol ve yöntemlerine açık olmalı.

c. Kent halkının bilgi edinme hakkına saygılı bir yönetim anlayışıyla belediyede saydamlığı gerçekleştirmeli.

d. Kentlilerle belediyenin arasında güven, destek ve işbirliği bağlarının yaratılmasına, belediyenin kurum olarak benimsenmesine ve kentliler arasında toplumsal barışın sağlanmasına katkıda bulunacak halkla ilişkiler yöntemlerinin uygulamaya konulmasına özen göstermelidir.

Demokrasiyi özümsemiş bir belediyenin üzerinde önem-

le durması gereken bir konu da, "belediyesini sorgulayan, denetleyen ama gerektiğinde de destek veren, işbirliği yapan, kentli olmanın yüklerinin ve sorumluluklarının bilincinde olan, kısası belediyesine sahip çıkan kentlinin oluşturulması için çaba harcamaktır" (Yalçındağ,1992,12).

Belediyenin demokrasiye olan katkıları, başarılarının da ölçütüdür.W. Howen ve A. Elshout gibi yazarlar, "yerel yönetim kurumunun yararlarını salt, bunlara verilen sağlık, eğitim, tarım ve benzeri hizmet alanlarında gerçekleştirebilecekleri etkinlik ve verimlilik oranlarıyla ölçmenin yanlışlığını belirtmekteler ve yerel topluluklara karşı duyarlı bir yönetim kurumunun toplumdaki demokratik değerlere olan katkılarıyla birlikte değerlendirilmesi gerektiğini açıklamaktadırlar" (Güven,1982,47).

5. Uygulayıcı Belediye

Yerel toplumun karar merkezi belediyedir.Bunun yanında uygulama (yürütme) merkezi de belediyedir.

Belediye, yerel hizmetleri ya doğrudan doğruya kendisi yerine getirir ya da başka kişi ve kurumlar tarafından yerine getirilmesini sağlar.

Belediye, kent halkının da uygulama sürecine katılımını sağlamalıdır.Buradaki temel yaklaşım, köydeki 'imece'nin kente taşınmasıdır.Bu, şu yararları sağlar:

a. İnsanlar kendilerini belediyeye daha yakın hissederler.

b. Kent halkı arasında dayanışma ve bütünlük yaratır.

c. Hemşehrilik bilincini geliştirir.

d. İnsanlar, kente ve kent yaşamına sahip çıkarlar ve korurlar.

6. Koruyucu Belediye

Belediye, her yönüyle kent yaşamının korunmasıyla yükümlüdür.

Belediye, kendi yarattığı kent varlıklarını, toplumsal düzeni ve toplumsal değerleri, doğal varlıkları koruma sorumluluğunu taşımalıdır. Belediyenin 'koruma' sorumluluğunu iki alanda toplamak olanaklıdır: (A) Toplu yaşam düzenini koruma, (B) Çevreyi koruma.

A. Toplu Yaşam Düzenini Koruyan Belediye

Daha önce de belirtildiği gibi, belediye "ortak mal ve hizmetleri" üreten, ürettiren, sunun veya sunduran bir "Toplumsal Yaşam Örgütü"dür. Temel işlevi de, toplu yaşam düzenini kurmak ve devamını sağlamaktır. Toplu yaşam düzeninin kurulması; toplumsal yaşamın gereksindiği nesnel gereksinimleri karşılayarak, toplumsal kümeler, örgütler, kurumlar arasında eşgüdüm sağlayarak, kent düzeyinde yaşam kuralları koyarak sağlanır. Bu düzenin korunması, düzenin devamını sağlayan gereksinimlerin karşılanmasına ve dışarıdan gelecek olumsuz etkilerin önlenmesine bağlıdır (plansız göç, yerleşim gibi).

B. Çevreyi Koruyan Belediye

Belediye, yürüttüğü hizmetlerin birçoğunda, doğrudan ya da dolaylı olarak, çevre kaynaklarını kullanmaktadır.

Kent halkı da hem doğrudan doğruya hem dolaylı olarak çevre kaynaklarını kullanmaktadır.Kısacası, insan yaşamı doğaya bağımlıdır."İnsan doğada yaşar, yani doğa onun bedenidir ve o ölmek istemiyorsa eğer, doğayla sürekli bir diyalog kurmak zorundadır". Mellor'ın (1993,241) Karl Marx'tan aktardığı bu sözler, belediyenin çevre koruma izlencesinin temeli olmalıdır.

7. Seven Belediye

Belediye, örgütsel yapısının yanında, bu yapıya tinsel bir kişilik de kazandırabilmelidir."Görevlendirilmiş" değil, "gönüllü" bir örgüt gibi çalışabilmelidir.Sevgi soyut bir kavramdır.Ama, somut tutum ve davranışlarla ortaya konabilir.İşte, yapısında taşıdığı sevgiyi sunan belediyenin tutum ve davranışları şu iki kümede toplanabilir.

A. İnsanı Seven Belediye

İnsanı seven belediye, halka (yöresinde yaşayan insanlara) etkin ve zamanında hizmet sunan, onların beklentilerini anlamaya çalışan, halkla ilişkilerinde sevgi ve saygı ölçütünü kullanan belediyedir.

B. Doğayı Seven Belediye

Seven belediye, doğayı koruyan ve geliştiren belediyedir.İnsan doğanın parçası olduğuna göre, doğayı sevmek ve korumakla insanı sevmek birbirinden ayrılamaz.

8. Özdenetimci Belediye

Belediye, özdenetim sistemine sahip olmalıdır.Bu,

belediyenin demokrasiyi özümsemişliği ve gönüllülüğüyle doğrudan ilgilidir.

Belediyeler, merkezi yönetimin vesayet denetimi altındadır. Bu tür denetim belediyelerin özerkliğiyle bağdaşmaktadır. Belediyelerin, bir yandan demokrasi sembolü olması, diğer yandan özerk kurumlar olmaları, kendi denetim sistemlerini kendilerinin oluşturmasını gerektirmektedir.

Belediyenin özdenetimi iki düzeyde düşünülebilir: Birincisi, örgütsel düzeyde özdenetimdir. Örgütsel düzeydeki özdenetim, örgütsel yapılanmanın ve işleyişin demokratik ilkeler doğrultusunda biçimlendirilmesiyle sağlanabilir.

İkincisiyse, belediye ve yerel halk bütünlüğü içindeki özdenetimdir. Bu ikinci düzeydeki özdenetim sisteminde de demokratik ilkeler temel alınmalıdır. Bu noktada, sivil toplum örgütleri özel bir öneme sahiptir.

Özdenetim, demokrasiyle olanaklıdır. Çünkü, demokratik süreç, özdenetimi, doğal olarak, yapısında taşımaktadır.

9. Katılımcı ve Katılıma Açık Belediye

Belediyenin, "yerel halkın örgütü" olması, katılımcı ve katılıma açık olmasına bağlıdır. Yerel toplumun, gerçek bir özyönetime sahip olabilmesi, gereksinimlerin belirlenmesi ve kararların alınması süreçlerine yerel halkın katılımının sağlanmasıyla olanaklıdır.

Günümüz belediyesi, toplumun bir parçası olabilmek, toplumsal yaşamın doğal akışının bir ögesi olabilmek için katılımcı ve katılıma açık olmalıdır.

Halkın yönetime katılımlarında sivil toplum örgütleri bir önem taşıtmaktadır.Etkin katılımların sağlanabilmesi için, belediye, sivil toplum örgütleriyle iletişim ve işbirliği içinde olmalıdır."Bu örgütlerin, toplumun bilinçlendirilmesi ve katılımların sağlanması alanında öncelikli rolleri vardır. Çünkü, sivil toplum örgütleri, yaygın politik süreçlerin üzerine çıkma, toplumla daha kolay iletişim kurma, daha çabuk kabul edilme ve güven kazanma gibi avantajlara sahip olmalarını sağlayacak yapıya sahiptirler" (Demirayak,1994,7).

"Ekolojizme göre; belediyelerin teknik olanakları bu bölgede yaşayan insanların bilgilenmelerini, yönetim aygıtına ve kendilerini ilgilendiren kararların alınmasına katılma olanağı sağlar.Belediye işçilerinin ve belediye olanaklarından yararlanan halkın oluşturduğu meclisler aracılığıyla belediye çalışmalarının tümü denetlenebilir.Temsilciler ile komisyon yeleri arasında herhangi bir anlaşmazlık çıktığında, halkın %10'unun isteğiyle referandum yapılmasına olanak verecek halk girişimleri gibi uygulamalar gerçekleştirilebilir" (Simonnet,1990,81).

Simonnet'in örneklediği gibi, belediyeler doğrudan demokrasi uygulamalarını yaşama geçirme olanağına sahiptir. Katılımların sağlanmasında bu çok önemlidir.Belediyeler, özellikle yerel halkın tümünü ilgilendiren kararların alınması sürecinde referanduma başvurmalıdır.Bu, halkın demokrasiyi özümsemesini, kendi gücün hissetmesini, belediye ve hizmetlerini sahiplenmesini sağlar.Referandum yalnızca yetişkinler için düşünülmemelidir.çocukları ve öğrencileri ilgilendiren

kararların alınması söz konusuysa, karar çocukların ve öğrencilerin oylarıyla alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki belediye bir demokrasi okuludur.

Günümüzün ve geleceğin belediyesi katılıma açık olduğu kadar katılımcı da olmalıdır. Belediye bir toplumsal kişilik olarak, yerel halkın bütün ortak yaşam süreçlerine katılmalıdır.

10. Değişebilen ve Gelişen Belediye

Durağan bir yapıya sahip belediye, günümüz toplumsal yaşamının gereksinimlerini karşılayamaz. Çünkü, toplum ve toplumun gereksinimleri sürekli bir değişim içindedir. Belediye, bu değişimi izleyebilmeli, bu değişimin yarattığı yeni duruma ayak uydurabilmelidir.

Toplum, çok karmaşık bileşenleri içermekle birlikte kendi düzenini kendi yaratan, yeniden düzenleyen, üretken bir sisteme sahiptir. Düzensizlikler bile yeni düzenlerin kurulmasına araç olmaktadır. "Aralıksız olarak giderilen, boşaltılan, dışa atılan, teşhis edilen, değiştirilen düzensizlik, aralıksız olarak yeniden doğmakta ve toplumsal düzende kendi cephesinde aralıksız olarak yeniden doğmaktadır" (Morin, 1985, 28).

Belediye, toplumsal gerçeklere göre yapılanmalıdır. Ancak, toplumsal değişim, her zaman olumlu yönde olmayabilir. Bugün, kentlerimizde, kent kültürünün yerine kasaba kültürünün yerleşmekte olduğu gibi. Böyle durumlarda, belediye, değişimi yönlendirici etkiye de sahip olmalıdır. Bu, belediyenin doğal gücünü kullanabilmesiyle ilgilidir.

11. Sanatsever Belediye

Sanat toplumun ortak dilidir.Toplumun, dűşünsel ve duygusal paylaşım noktasıdır.Bir kültürel bütünleşme noktasıdır.

Belediye için sanat, aynı zamanda, toplumsal yaşamın içine girebilmenin bir yoludur.Belediye, toplumla bütünleşebilmek ve toplumun yaşam kalitesini yükseltebilmek için bu yolu çok iyi kullanmalıdır.

Bugünün ve geleceğin belediyesi, hem yerel toplumla hem de diğer toplumlarla ortak bir paylaşım noktası bulabilmek için sanatsever olmalıdır.Belediye, hem bir toplumsal kişilik olarak sanatla ilgilenmeli ve hem de toplum için sanat üretimine katkıda bulunmalıdır.Kısacası, belediye, sanatçı bir kimliğe ve kültürel bir kimliğe sahip olmalıdır.

12. Güçlü Belediye

Belediye, taşıdığı sorumlulukları yerine getirebilmek için güçlü olmak durumundadır.

Belediyeleri güçlü kılan etkenlerden biri, yasaların kendilerine verdiği yetkilerdir."Belediyelerin kendilerine verilen görevleri yapabilmek için birtakım hak ve yetkilere sahip olmaları doğal ve zorunludur.Belde halkının sağlığını ve düzenini sağlamak amacıyla kanunların verdiği yetkilere dayanarak emirler vermek, yasaklar koymak, bunları uygulamak, aykırı hareket edenleri cezalandırmak belediyelere verilmiş yetkilerdendir" (Versan,1990,219).

Günümüzün belediyesi, bir yandan gücünü yasal yet-

kilerden alırken, diğer yandan da halkından almalıdır. Belediye, edindiği bu güçle, kent halkı için gerekli olan hizmetleri, özgürce yürütme yetkisine sahip temel yönetim birimi olmalıdır.

13. Eşgüdümleyici Belediye

Toplumsal yaşam çok çeşitli yönleri sahiptir. Yaşamın her bir yönünde farklı ve yoğun ilişkiler, çok çeşitli birlikler ve örgütler vardır.

Toplumsal yaşamın çeşitliliği ve karmaşıklığı içinde, belediyelere düşen temel sorumluluklardan biri eşgüdümleyiciliktir. Eşgüdümlemenin sağlanmaması, çatışmalara, kaynak ve kadro israflarına, amaçlara ulaşmada yetersizliklere yol açar. Hatta, toplumsal yaşamın bütünü düşünüldüğünde, eşgüdümsüzlük, toplumsal mutsuzluklara da yol açar. Bunların önlenmesi için belediyelere, "uygulamaya rahatlık getirecek bir eşgüdümlü, bir iletişimi sağlama görevi de düşmektedir" (Oğuz, 1986,14).

Günümüzün belediyesi, aynı yaşam ortamındaki, farklı yaşam birliklerini temsil eden toplumsal kümeler arasında da eşgüdümlü sağlama görevini yüklenmelidir. Böylece, farklı beklentilere sahip kümeler arasında ortak bağlar kurulabilir ve toplumsal düzen, dolaylı olarak da toplumsal mutluluk sağlanabilir.

14. Bilime ve Araştırmaya Önem Veren Belediye

İnsan nüfusu hızla artmaktadır. Bununla doğrusal ilişki içinde olan gereksinimler de artmakta ve çeşitlenmekte-

dir.Bilim ve teknoloji, sürekli bir değişme ve yenilenme içindedir.Toplumlar, yeni duruma alışabilmek için uyum düzeyleri geliştirmeye çalışmaktadır.İnsan yaşamının doğal dengede ortaya çıkardığı değişiklikler, geri dönüp insan yaşamına zarar vermiştir ve insanlık artık doğayla uyumlu biçimde yaşamının yollarını aramaktadır.Bu arayışta, bilim, kullanılacak olan önemli bir araçtır."Bilim ve sanatın gelişmesi, insanın çevresini geliştirebilmesi süreci, doğaya egemenliğin değil, doğanın gizlerini kavraması ve ona üst planda uyabilmesi sürecidir" (Gürsel,1992(a),76).

Bir "Toplumsal Yaşam Örgütü" olarak belediye, toplumun, doğanın yeni durumuna uyumunu ve doğanın ve yaşam olanaklarının gelişmesini, bilime ve araştırmaya açık bir yapı oluşturarak sağlamalıdır.Belediye, bunu, bilim ve araştırma kuruluşlarıyla iletişim ve işbirliği kurarak yapabileceği gibi, kendi yapısı içinde bilim adamı ve araştırmacılara yer vererek, araştırma ve bilim merkezleri kurarak da yapabilir.

Ülkemizde bilim dar bir çerçevede kalmıştır.Universiteler, bilimi halkla buluşturmada yeterince başarılı olamamıştır.Bilimin toplumsal yaşamla bütünleştirilmesinde belediyeler daha etkili olacaktır.

15. "Özerklik" Simgesi ve Özerkliğin "Tam Yeri"

Olan Belediye

Özerk olmayan bir belediye düşünülemez.Daha kesin bir anlatımla, belediyenin 'belediye' olabilmesi özerkliğine bağlıdır.Çünkü, özerk olmayan bir belediye, merkezi yönetimin

taşra örgütü olur. Merkezi yönetimin idari vesayetine olmasına karşın, belediye yerel halkın örgütüdür.

Yerel halkın özyönetimi anlamına gelen 'özerk yerel yönetim' demokrasiyi benimsemiş olan ülkelerde ortak bir değerdir. (Keleş, 1992, 58).

Keleş ve Yavuz'un (1989, 20) aktardığı gibi, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Konferansı da bir kararında bu konuyu şöyle vurgulamıştır: "Belediyeden bölgeye kadar her topluluk, kendi kurumlarına sahip olabilmeli, kendisini ilgilendiren işlerde karar alabilme özgürlüğüne sahip bulunabilmelidir".

Yerel yönetimler açısından özerklik şöyle tanımlanabilir: Yasalarla belirlenen çerçeve içinde, yönetimlerin kendi uygulamalarına egemen olacak kuralları, kendi seçilmiş organları eliyle koyabilme hakkına ve yetkisine sahip olabilmeleridir. Tortop'a (1991, 3) göre özerklik, " merkezden yönetimin ve bürokratik çalışmanın sakıncalarını gidermek ve azaltmak için düşünülen bir yönetim biçimidir".

"Türkiye'de ne anakent yönetimleri, ne de öteki yerel yönetim birimleri tam anlamıyla özerk sayılmazlar. Yönetim bakımından siyasal ve akçal yönlerden özeysel yönetime bağımlı durumdadırlar" (Keleş, 1985, 81).

Yerel yönetimlerin, idari vesayetle denetlenmesi zorunludur. Ancak, bu yoldaki denetimin yerel yönetimlerin özerkliğini kısıtlamayacak ve hizmetleri etkin biçimde yürütmelerine engel oluşturmayacak biçimde düzenlenmesi de bir başka zorunluluktur (Nadaroğlu, 1989, 375).

Belediyeler, toplumsal yaşamın doğurduğu örgütlerdir. Yerel toplumlar için yaşamsal önem taşımaktadırlar. Her yerel toplum farklı özellikler taşıdığından, her belediye de bulunduğu yerin ve toplumun özellikleriyle biçimlenmektedir. Böyle kendine özgü nitelikler taşıyan bir örgüt için özerkliğin dışında bir yönetim biçimi düşünülemez.

Günümüz belediyesi, sahip olduğu özgün niteliklerin ve özerkliğin "tam yeri" olduğunun bilinciyle hareket etmektedir.

16. ÇED'li ve ÇED Yapan (Yaptıran) Belediye

İnsan toplumları, yaşamlarını doğa üzerinde ve doğanın sunduğu kaynakları kullanarak sürdürmektedir. Her türlü yaşam etkinliği doğal dengeyi etkilemektedir. İnsan nüfusu arttıkça, doğanın taşıma gücü üzerindeki baskı da artmaktadır. Artık, her faaliyete ÇED uygulanması bir yaşamsal zorunluluk durumuna gelmiştir.

Toplumsal yaşamın düzenleyicisi ve yaşam olanaklarının üreticisi olarak belediye, ÇED yapmak ve yaptırmak zorundadır. Belediye, öncelikle kendi faaliyetlerine ÇED uygulamalı ve hizmet sınırları içindeki tüm faaliyetlere ÇED uygulanmasını sağlamalıdır.

Bu konu, izleyen iki bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

VIII. YAŞAMA UYUM VE YÖNETİM ARACI OLARAK ÇED VE BELEDİYE

ÇED, kişilerin, toplumsal kümelerin ve örgütlerin yaşama uyumlarını sağlayacak bir araçtır. Daha doğrusu, doğal dengeyi ve sağlıklı toplumsal yaşamı sağlayacak bir araçtır. Belediye de (başka bir açıdan) yaşama uyum aracıdır.

Belediye, toplumun yaşam biçimini doğayla uyumlu olacak biçimde düzenlemeyi amaçlayan bir örgüttür. Bu amaca ulaşmak için kullanacağı araç ise ÇED'dir.

Belediye sınırları içinde çevreyi etkileyen çeşitli birimler vardır. İşte belediye, her bir etki biriminin çevreye uyumunu sağlayacak ÇED'i geliştirir ve uygular.

Bu bölümde, belediye sınırları içinde çevreyi etkileyen birimler sınıflandırılmış, bu birimlerin toplumsal yaşama etkisi ve bu birimlerin çevresel uyumunu sağlayacak ÇED'in özellikleri ele alınmıştır.

1. Belediye Sınırları İçinde Çevreyi Etkileyen Birimlerin Sınıflandırılması

Belediye sınırları içinde, çevreyi etkileyen, birbirinden farklı birimler vardır. Bu birimlerin belirlenmesi ve tanımlanması, bu birimlere uygulanacak ÇED'in geliştirilmesine ve dolayısıyla çevrenin korunmasına yardım eder.

Belediyeler, yörede yaşayan kişi sayısı belirli bir düzeye ulaştıktan sonra kurulur. Türkiye'de bu sayı 2000'dir. İnsanın bütün yaşam etkinlikleri doğa üzerinde gerçekleşir. İnsanın toplu yaşamı, yaşam etkinliklerinin doğa üzerindeki

etkilerini daha da artırır.İnsan toplumlarının büyük bölümü belediye sınırları içinde yaşar.Belediye sınırları dışında yaşayanlar köy ve mezralarda yaşayanlardır.Bunların çoğu da en yakın oldukları belediyenin sunduğu hizmetten yararlanırlar.Böyle düşünüldüğünde, insanların yaşadığı her yer belediyelerin hizmet ve etki alanları içinde yer almaktadır.

Belediye sınırları içinde çevreyi etkileyen birimler şöyle sıralanabilir:

- Aile;
- Hizmet üreten kurum ve kuruluşlar;
- Mal üreten kurum ve kuruluşlar;
- Hem hizmet, hem mal üreten kurum ve kuruluşlar.

Şimdi, bu birimleri ayrı ayrı ele alarak incelemek ve özelliklerini konumuz bakımından özet olarak sergilemek yerinde olacaktır.

2. Aile Biriminin Toplumsal Yaşama Etkisi ve Ailenin Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri

"Aile", aynı çatı altında yaşayan, anna, baba, çocuklar ve diğer yakınları içeren bir toplumsal birimdir."Hanehalkı" ise istatistiksel bir kavramdır.Bu kavramla, aynı çatı altında yaşayan kişilerin toplamı ifade edilir.Bu kişiler arasındaki yakınlık derecesi gözönünde tutulmaz.Bu çalışmada her iki kavramı da kucaklayacak biçimde "aile" kavramı kullanılmıştır.

Aile, en küçük toplumsal küme olarak değerlendirilebilir.İnsanın toplumsal yaşam içindeki yeri ve çevreye etki-

sinin biçimi ailede belirlenmektedir.

İnsanın, toplumsal yaşama ve çevreye uyumunun sağlanmasında aile ilk birim olarak ele alınmalı, çevreye uyumlu yaşamının temeli ailede atılmalıdır.

A. Aile Biriminin Toplumsal Yaşama Etkisi

Toplum, alt sistemlerin oluşturduğu bir bütün olarak düşünülürse, aile bu sistemin en küçük alt istemidir. Sistemler, kendilerini oluşturan öğelerin özelliklerine ve bu öğelerin birbirleri arasındaki ilişkilere göre oluşurlar (biçimlenirler).

Aile, kendi özelliklerini ve yaşam biçimini, bulunduğu topluma taşır. Köy kültürüyle yaşayan aile de, yoğun tüketimde bulunarak iyi yaşadığını düşünen aile de, kent kültürünü özümsemiş aile de bu özelliklerini buldukları topluma taşırlar.

Ailenin toplumsal yaşama etkileri genellemeyle aşağıdaki beş noktada toplanabilir:

1. Bunlardan belki de en önemlisi, ailenin "eğitim işlevinin etkileri"dir. Aile, toplumu geleceğe taşıyacak insanların (yeni kuşakların) doğduğu ve yetiştirildiği yerdir. İnsan, ilk eğitimini ailede alır. Yaşamı boyunca kullanacağı, "yaşam ilkeleri"nin temeli ailede atılır. Kişi, bu yaşam ilkelerini, ileri yaşlarında, toplumsal ilişkilerine de taşır.

2. Ailenin "tüketim biçimi ve yoğunluğu" da toplumsal yaşamı etkiler. Ailenin belirlediği gereksinimler doğrultusunda yarattığı istemler toplumun üretim düzeneklerinin

(mekanizmalarının) biçimlenmesine katkıda bulunur.

3. Ailenin "gelir elde etme biçimi" toplumsal yaşamın biçimlenmesinde önemli bir öğedir. Aile, gelirini toprağı işleyerek ya da toprağı bağı alanlardan elde ediyorsa, çoğunlukla küçük toplumsal ilişkiler içinde kalır. Bu ailelerin oluşturduğu toplumsal kümeler, kendi yaşam kurallarını kendileri oluştururlar. Gelirini hizmet ya da endüstri kesimlerinden elde eden aileler, çoğunlukla yaşamlarını kentlerde sürdürürler. Kendilerini, bu kent toplumunun parçası olarak hissederek, bununla birlikte, yaşamları büyük ölçüde, kent yönetim birimlerinin koyduğu kurallar ve düzenlemeler doğrultusunda biçimlenir.

4. Ailenin toplumsal yaşamı etkileyen diğeri bir yönü "yerleşim biçimi"dir. Kırsal alanlarda yerleşme alışkanlığı bağımsız (müstakil) konutlar yönündedir. Bu yerleşim biçimi, toplumu oluşturan ailelerin, bir ölçüde, birbirinden bağımsız yaşam biçimleri kurmasına neden olur. Ama bu tür yerlerde, gelir elde etme biçimi benzeştiğinden (tarımsal gelir) birbirinden bağımsız olmasına karşın, yaşam biçimleri yine de benzeşir. Ayrıca, doğal bir iletişim söz konusudur. Kentlerdeyse hem bağımsız konutlarda yaşayan aileler, hem de apartman dairelerinde yaşayan aileler vardır. Apartman dairelerinde yaşayan aileler arasında, sıklıkla, biçimsel bir iletişim vardır. Aileler, birbirlerine çok yakın ortamlarda yaşamalarına karşın ilişkiler aynı derecede yoğun değildir. Öte yandan, bu aileler bazı gereksinimlerinin karşılanması için işbirliği yapmak ve ortak tutum belirlemek durumundadırlar. Çöplerin u-

zaklaştırılması, ortak kullanım alanlarının bakımı ve onarımı, kapıcı tutulması gibi.Kentlerde her iki yerleşim biçiminin de yaygın olması, buralardaki toplumsal yapıyı karmaşık duruma getirmektedir.Kente köy yaşam biçimini taşıyan gecekondu semtleri bu karmaşıklığı daha da artırmaktadır.

5. Ailenin toplumsal yaşamı etkileme yollarından biri de, toplumun diğer öğeleriyle olan "iletişim ve ilişki yoğunluğu" ile ilgilidir.Bu, daha çok, ailenin kendini toplumun bir parçası olarak hissedip hissetmemesiyle ilgilidir.Eğer, aile kendini toplumun bir parçası olarak hissediyorsa, diğer aileler, toplumsal kümeler ve kurumlarla yoğun bir iletişim ve ilişki içindedir.Bu durumda, aile toplumdaki etkilendiği ve toplumsal yaşamla uyum içinde olduğu gibi, bu uyumu bozmadan kendi özelliklerini de toplumsal yapıya aktarır.Ama, aile kendini toplumun bir parçası olarak hissetmiyor, bulunduğu toplumu yadsıyorsa, tersi durum söz konusudur.

B. Aile Biriminin Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri

Hangi kültürel ve toplumsal özellikleri taşırsa taşısın, her aile çevreyle uyumlu biçimde, benimsediği yaşam biçimini sürdürebilir.Bu, ailenin "yaşam kılavuzu" olarak kullanacağı ÇED'le olanaklıdır.Ailenin çevresel uyumunu sağlayacak bu ÇED, şu özellikleri taşımalıdır:

1. Farklı kültürlere sahip ailelerin yaşam biçimleri doğal bir parçası olabilmelidir.

2. Ailenin tüm bireylerinin olası sürekli tutumları-

nı gözönünde tutmalıdır.

3. Bütün aile tipleri için uygulanabilir nitelikte ve esneklikte olmalıdır.

4. Ailenin yaşam süreci içinde, uzun vadeli yararlarının yanında, ailenin yaşamını kolaylaştırıcı pratik sonuçlar da doğurmalıdır.

5. Ailenin bir külfet olarak görmeyeceği nitelikte olmalıdır. Ailenin yaşam akışı içinde doğal bir yer edinebilmelidir.

6. Ailenin gönüllü olarak uygulamasını sağlayacak nitelikte olmalıdır. Uygulaması kolay olmalı ve özendiriciler içermelidir.

7. Aile üyelerinin kolayca anlayabileceği bir mantıksal bütünlük taşınmalıdır. Bu yolla aileye çevre eğitimi de vermelidir.

8. Yukarıdakilere daha başka özellikler de eklenebilir.

3. Hizmet Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi ve Bu Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak CED'in Özellikleri

Kurum ve kuruluşlar toplu yaşamın kaçınılmaz sonuçlarıdır. Hizmet üreten kurum ve kuruluşlar da, çeşitli yaşamsal gereksinimlerin toplu halde karşılanması gereğinden doğmuşlardır. Bu kurum ve kuruluşlar, bir yandan toplumun gereksinim duyduğu hizmetleri sunarken, diğer yandan toplumsal yaşamı etkilemektedirler.

A. Hizmet Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi

Hizmet üreten kurum ve kuruluşlar, toplumsal yaşamın doğal parçalarıdır. Toplumun hizmet gereksinimlerini karşılayarak, toplumsal devamına katkıda bulunurlar. Bu kurum ve kuruluşların toplumsal yaşama etkileri şöyle sıralanabilir:

1. Toplu halde karşılanması gereken hizmetleri üreterek, toplumsal düzenin devamını sağlarlar.

2. Toplumun bireylerine iş olanağı yaratarak, dolaylı olarak, toplumsal mutluluğa ve barışa hizmet ederler.

3. Hizmeti sunma biçimleri, toplumsal yaşamın kalitesini olumlu ya da olumsuz biçimde etkiler.

4. Sundukları hizmetin bedeli, toplumun sınıflara ayrılmasında belirleyici olabilir. Hizmet bedeli yüksekse, bu hizmetlerden ancak alım gücü yüksek olan kesimler yararlanabilir.

5. Çevre üzerindeki hareketlerinin doğayla uyumlu olup olmaması da toplumsal yaşamın kalitesinin olumlu ya da olumsuz yönde etkiler. Çünkü, toplum çevre üzerinde ve çevre kaynaklarını kullanarak yaşamını sürdürmektedir. Çevre kaynaklarının kalitesi, toplum yaşamının kalitesini doğrudan etkiler.

6. Bu kurum ve kuruluşların kullandıkları pazarlama ve tüketime yönlendirme teknikleri, toplumsal yaşamın kalitesi üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler yaratırlar.

7. Bu kurum ve kuruluşlar araştırma ve geliştirmeye

verdikleri önem ve sundukları hizmetlerdeki iyileştirmelerle de toplumsal yaşam kalitesi üzerinde etkili olurlar.

8. Yerine, yöresine, işletme türüne ve büyüklüğüne göre buraya daha çok madde eklenebilir.

B. Hizmet Üreten Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri

Hizmet üreten kurum ve kuruluşların uygulayacağı ÇED şu özellikleri taşımalıdır:

1. Bu kurum ve kuruluşlar kar güdüsüyle hareket etmektedirler. Bundan dolayı, önerilecek ÇED'in uygulama oranını artırmak için, hem şimdiki kardan çok kaybettirmeyecek hem de gelecekteki kar düzeylerine olumlu katkıda bulunacak özelliklere sahip olmalıdır. Yani, ÇED'i karlı bir yatırım aracı durumuna getirmek gerekir.

2. Bu kurum ve kuruluşlar, çoğunlukla, çevre üzerinde, doğal kaynakların sunduğu hizmeti pazarlarlar (rekreasyon alanları gibi). ÇED, doğal kaynakları koruyarak daha iyi kullanma yollarını gösterici nitelikte olmalıdır.

3. ÇED, halkın bu kurum ve kuruluşlarla ilgili beklenti ve düşüncelerine yer vermelidir.

4. ÇED, bu kurum ve kuruluşların yalnızca çevresel etkilerini değil, toplumun kültürel düzeyi üzerindeki etkilerini de gözönünde tutmalıdır. Çünkü, toplumun kültürel düzeyi yükseldikçe, çevreyle ilgili olarak verilen mesajları algılama oranı da yükselir.

5. ÇED, bu kurum ve kuruluşların yalnızca varolan

durumunu değil, geleceğe yönelik tasarımlarını ve araştırma ve geliştirme faaliyetlerini de irdelemelidir.

6. ÇED, diğer işlevlerini yaparken, çevreyle ilgili eğitim verme işlevini de yerine getirebilecek nitelikte olmalıdır. Böylece, bu kurum ve kuruluşlar ÇED'i kullanarak çevreyi korumaya çalışırken çevreyi de tanımalıdır.

7. Bu kurum ve kuruluşların yerine, yöresine, türüne ve büyüklüğüne göre buraya daha pek çok madde eklenebilir.

4. Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi ve Bu Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri

Mal üreten kurum ve kuruluşlar da hem toplumsal yaşamı, hem de çevreyi etkilerler. Bu kurum ve kuruluşlar sanayi kesimini oluştururlar. Çoğunlukla temel kuralları " çok üret çok kazan" dır. Tabii, çok üretirken, çok doğal kaynak kullanıp çok artık ca atık yaratırlar. Sonuçta, elde ettikleri kar tartışmaya açıktır. Uçar'ın (1991,52) A.J. Toynbee'den aktardığı şu cümle bunu çok iyi vurgulamaktadır: "İnsanla tabiat arasında erişilmiş olan dengenin bozulmasından beri, insanların sanayileşme yoluyla eline geçenler, zenginlik ve çevrenin bozulmasıdır".

A. Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi

Bu kurum ve kuruluşlar, besin maddelerinden, giyinme ve barınmaya kadar, toplumun gereksinim duyduğu her türlü malı üretirler. Böylece toplum yaşamının belirli bir düzen için-

de devamına katkıda bulunurlar. Bunun yanında toplumsal yaşamı başka açılardan da etkilerler.

Bu etkileri, özet olarak, aşağıdaki 8 noktada toplamak olanaklıdır:

1. Endüstri kesimini oluşturan mal üreten kurum ve kuruluşlar, işçi istihdamıyla, toplumsal yaşama olumlu bir katkıda bulunurlar.

2. Doğal kaynaklar, endüstrinin de temel girdilerini oluştururlar. Mal üreten kurum ve kuruluşların bu doğal kaynakları, doğal dengeyi bozacak biçimde kullanması, uzun vadede toplumsal yaşamın kalitesini düşürür.

3. Mal üreten kurum ve kuruluşlar, mal üretirken, doğaya zarar veren atık ve artıklar da üretirler. Bu durum, doğal dengeye ve toplum sağlığına zarar verir. Yarattığı çirkin görünüm de toplum psikolojisini olumsuz etkiler.

4. Bu kurum ve kuruluşların reklam yoluyla tüketimi teşvik etmeleri çevre kirliliğine ve doğal kaynakların israfına yol açar. Yoğun tüketim, kısa vadede "mutlu yaşam" tablosu çizerken, uzun vadede toplumsal yaşamın kalitesini düşürür.

5. Bu kurum ve kuruluşlar, yoğun işçi istihdamı yarattıkları için köyden kente göçe neden olurlar. Bu da, plansız kentleşme ve bunun getirdiği olumsuz toplumsal olgulara yol açar.

6. Bu kurum ve kuruluşların pazarlama ve tüketime yönlendirme teknikleri, yoğun tüketime yol açar. Tüketimse kirlilik demektir.

7. Mal üreten kurum ve kuruluşlar da, araştırma ve

geliştirmeye verdikleri önem ve üretimlerindeki iyileştirmelerle toplumsal yaşam kalitesinin artmasına katkıda bulunurlar.

8. Bu kurum ve kuruluşların yerine, yöresine, türüne ve büyüklüğüne göre, buraya daha pek çok madde eklenebilir.

B. Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Çevre el Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri

Mal üreten kurum ve kuruluşlar için hazırlanacak ÇED temel olarak şu özellikleri taşımalıdır:

1. Daha önce, ÇED'in bir eğitim aracı olarak da kullanılması önerilmişti. Mal üreten kurum ve kuruluşlara uygulanacak ÇED de bu kurum ve kuruluşlara, varlıklarının ve karlarının devamının doğal kaynaklara bağlı olduğu iletisini yoğun biçimde vermelidir.

2. Bu ÇED, kalkınmayı ve doğayı korumayı birlikte ele almalıdır.

3. ÇED, "Yeşil sanayi" anlayışını benimsemelidir. Sanayi ekosistemini yaratmayı amaçlamalıdır.

4. ÇED, bu kurum ve kuruluşların, yalnızca varolan durumlarını değil, geleceğe yönelik tasarımlarını ve araştırma ve geliştirme faaliyetlerini de irdelemelidir.

5. Mal üreten kurum ve kuruluşlar kar güdüsüyle hareket etmektedirler. Bundan dolayı, bu kurum ve kuruluşlara önerilecek ÇED'in uygulama oranını artırmak için, hem şimdiki kardan çok kaybettirmeyecek, hem de gelecekteki kar düzeyine olumlu katkıda bulunacak özelliklere sahip olmalıdır.

Yani, ÇED karlı bir yatırım aracı durumuna getirilmelidir.

6. ÇED, halkın bu kurum ve kuruluşlarla ilgili beklenti ve düşüncelerine yer vermelidir.

7. Bu kurum ve kuruluşların yerine, yöresine, türüne ve büyüklüğüne göre buraya daha pek çok madde eklenebilir.

5. Hem Hizmet, Hem Mal Üreten Kurum ve Kuruluşların Toplumsal Yaşama Etkisi ve Bu Kurum ve Kuruluşların Çevresel Uyumunu Sağlayacak ÇED'in Özellikleri

Aynı zamanda hem mal ve hem de hizmet üreten kurum ve kuruluşlar da vardır. Belediyeler ve kendi ürettiği malı kullanıma sunan işletmeler gibi. Bu kurum ve kuruluşların toplumsal yaşama etkisi ve bunların çevresel uyumunu sağlayacak ÇED'in özellikleri, mal üreten ya da hizmet üreten kurum ve kuruluşlarla ortak yanlar taşımaktadır. Bundan dolayı, bunlar, gereksiz tekrarları önlemek için, yeniden sıralanmamıştır.

6. Ayrıntılı Teknik Çalışmaların Yapılması Zorunluluğu

Bu bölümde, toplumsal yaşamı ve çevreyi etkileyen birimler sınıflandırılmaya ve bunların çevresel uyumların sağlayacak ÇED'lerin temel özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak, her etki biriminin çevresel uyumunu sağlayacak ÇED'in hazırlanması ayrıntılı teknik çalışmaları gerektirmektedir. Böyle bir teknik çalışma, bu çalışmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Burada yapılan, yalnızca "düşünmeyi başlatmak" için "etkiler" ve "ÇED'in özellikleri" için bir öndenemedir.

Uzman kişiler tarafından, belirlenen her birimin çevresel uyumunu sağlayacak ÇED formatları geliştirilmelidir.

IX. BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK ÇED UYGULAMALARININ TEKNİK VE ÖRGÜTSEL ALTYAPISI

ÇED uygulamalarının belediyelerin sorumluluk alanına girmesi, belediyelerin bu amaçla bazı teknik ve örgütsel düzenlemeler yapmasını gerektirmektedir.Çünkü bu, ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü sistemden tümüyle farklı bir sistemdir. ÇED uygulamasının belediyeler tarafından yürütülmesi, ülke düzeyinde bir sistem kurulmasını, teknik ve örgütsel altyapı oluşturulmasını gerektirmektedir.

Bugün, yalnızca büyük belediyelerde çevre korumayla sorumlu birimler vardır.Diğer belediyelerde çevre sorunları ve çevrenin korunmasıyla ilgili birimler yoktur.Çevre korumayla ilgili birimlerin olmaması, bu belediyelerin bulunduğu yerlerde çevre sorunlarının olmadığı anlamına gelmez.Bu belediyelerin örgütsel yapısı içinde çevre koruma birimlerinin olmayışının çeşitli nedenleri vardır.İlk akla gelen şudur; Bu belediyelerin bulunduğu yerlerde, çevre sorunları gözle görülebilen ya da yaşamı etkileyen boyutlara ulaşmamıştır. Bundan dolayı da geleceğe yönelik endişeler oluşmamış ve çevre koruma birimine gerek duyulmamıştır,

İkinci neden olarak; oyörede, çevre sorunları, yaşamı etkileyen boyutlara ulaymışsa bile, belediye yöneticilerinde ve yerel halkta çevre bilinci yoktur.Bu yüzden de çevre koruma birimi oluşturulmamıştır.

Üçüncü olarak; çevre sorunları geniş ölçüde yaşanmaktadır. Ancak, belediye ve yerel halk, bu sorunların çözümü için merkezi yönetime ve çevre örgütlerine güvenmektedir. Çevreyi korumanın belediyenin ve o çevrede yaşayanların görevi olduğunu düşünmemektedirler ya da düşünmemektedirler.

Son neden olarak; bugün çok küçük bir olasılık da olsa, o yörede çevre sorunları yoktur. Oysa, bugün çevre sorunlarının olmaması, gelecekte de olmayacağı anlamına gelmez. Bundan dolayı, çevre sorunlarını yaşayan ve yaşamayan bütün belediyeler bir çevre politikası geliştirmeli ve bir çevre koruma birimine sahip olmalıdırlar.

Bu bölümde, ÇED uygulayacak belediyenin ve ÇED'in belediyeler tarafından uygulandığı sistemin teknik ve örgütsel altyapısı, genel olarak, sunulmuştur.

1. Belediye Çevre Politikası

"Çevre politikası, bir toplumsal sistemin işleyişine, çevreyle ilgili sorunların çözülebilmesi amacıyla karışma gereksinmesi karşısında kalındığında, kamuca alınan önlemlerin tümü olarak tanımlanabilir" (Yavuz, 1983, 256).

Hangi düzeyde olursa olsun, bir amaç belirlenmişse, bu amaca ulaşmak için bir politika oluşturulması gerekir. Çevrenin ve dolayısıyla toplumsal yaşamın korunması amaçlanmışsa, bu amaca ancak iyi belirlenmiş bir politikayla ulaşılabılır.

Belediyeler, yerel ve hemen çözüm bekleyen sorunları çözmekle uğraşırken, bu uğraşlarının daha geniş çaplı et-

kenlerden etkilenebileceğini unutmamalıdır. Yerel odaklı bir çevre sorununun çözmeye çalışırken, bu sorunun yalnızca kendi bölgesiyle sınırlı olmadığını gözönünde tutmalıdır. Yani, sorunu yalnızca kendi alanında çözmesi yeterli değildir. Çünkü, söz konusu sorun, diğer bölgelerde var olmaya devam edeceğinden, ilgili belediyenin alanını da etkilemeye devam edecektir. Bu doğanın bütünlüğü ilkesinin kaçınılmaz sonucudur. Bu nedenle, diğer belediyeler ve kuruluşlarla işbirliği iletişim içinde hareket edilmelidir. Belediye, kendi sınırları içinde çevre korumaya yönelik önlemler alırken, dışarıdan gelecek etkileri önlemeye yönelik önlemleri de düşünmelidir. Bu, belirlenecek politikalarla sağlanabilir. Sözü edilen politikalar iki düzeyde olmalıdır: (A) İç çevre düzeyinde, (B) Dış çevre düzeyinde.

A. Belediye İç Çevre Politikası

Belediyenin iç çevre politikası, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik olarak, belediyenin kendi sınırları içerisinde izleyeceği yoldur.

Varolan sorunların çözülebilmesi, yeni gelişen koşulların ve dışarıdan gelen etkilerin çevreyle uyumlu biçimde düzerlenebilmesi için bir çevre politikasının oluşturulması zorunludur. Eğer, iyi uygulanan bir politika varsa, sisteme sonradan gelen güçler bu politikanın gereklerine uydurulabilir. Ayrıca, bu politika sayesinde, belediyenin yeni durumlar karşısında kararsız tutumlar alarak, çevre sorunlarının önlenmesinde etkisiz kalması, hatta çevre sorunlarına yol açması

da önlenabilir. Bir iç çevre politikasına sahip olmanın diğer bir yararı da, hem çevresel gelişme ve hem de kentsel gelişmenin iyi planlanabilmesi ve altyapıyla ilgili faaliyetlerin önceden yapılabilmesidir.

Belediyenin ÇED uygulamasını yürütebilmesi de iyi işleyen bir politikayla olanaklıdır. Kararsız bir ortamda ÇED'in etkin olması beklenemez.

B. Belediye Dış Çevre Politikası

Belediye, kendi sınırları içinde uygulayacağı çevre politikasının yanında, diğer belediyeler, kurum ve kuruluşlar, merkezi yönetim ve uluslararası ilişkileri içeren bir çevre politikası da belirlemelidir.

Belediye, bir dış çevre politikası belirlemekle, dışarıdan gelecek etkileri kabul edip etmeme ya da kendi belirlediği koşullara uygun biçimde kabul etme gücüne sahip olur.

2. ÇED'in Belediyeler Tarafından Uygulandığı Sistemin Genel Özellikleri

ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü sistemde, belediyelere hemen hemen hiç yer verilmemiştir. Bu Yönetmelik, birçok kurum ve kuruluşu, gerekli görülen durumlarda görevlendirmiştir. Belediyeler de, bu gerekli görülen durumlarda görevlendirilen kurumlar arasındadır. Kısacası, ÇED Yönetmeliği'nin belirlediği sistemin sınırları içinde belediyelerin ÇED uygulamasını yürütmesi olanaklı değildir. ÇED uygulama sorumluluğunun belediyelere verildiği yeni bir sistemin düzenlenmesi gerekmektedir. Bu sistemin genel hatları aşağıda çizilmeye çalış-

şalmıştır.

A. Çevre Bakanlığı'nın İşlevleri

Çevre Bakanlığı, ülke düzeyinde eşgüdümü sağlayan bir üst örgüt konumunda kalmalıdır. Genel düzenlemelerin yapılması, kuralların koyulması, ülke düzeyinde çevre standartlarının belirlenmesi, çevreyle ilgili belgeliklerin (arşivlerin) oluşturulması, uluslararası ilişkilerin kurulması, ulusal çevre politikasının belirlenmesi işleri Çevre Bakanlığı tarafından yerine getirilmelidir.

Özdek'in (1993,143) Zeynep Arat'tan aktardığı gibi, "çevre ile ilgili kurumsal yapıda üst birimin herşeyden önce eşgüdüm organı olması gerektiği açıktır. Zira, çevre, merkezi ya da yerel düzeyde birçok kuruluş ilgilendirmekte, örneğin Tarım, Sanayi, Orman Bakanlıkları gibi bakanlıklar da çevre ile ilgili faaliyet yürütebilmektedirler. Bu nedenle Çevre Bakanlığı'nın kurulduğu ülkelerde bile Çevre Bakanlığı'nın eşgüdüm organı olması zorunluluğu doğmaktadır.

"Çevre örgütünün görev ve sorumlulukları, çevre alanında gerekli kuralları belirlemek ve bu konuda uygulama yetkisine sahip bakanlıkların görevlerini bu kurallar çerçevesinde yerine getirmeleri için eşgüdüm ve denetim yapmaktır" (Erim,1992,277).

Çevre Bakanlığı, ÇED konusunda da eşgüdümü sağlama görevini üstlenmeli, ÇED uygulamasını belediyelere bırakmalıdır. ÇED'in belediyeler tarafından uygulanabilmesi için gerekli ulusal politikayı oluşturmalıdır.

B. Belediye Çevre Müdürlüğü'nün İşlevleri

Belediye örgütü içinde bir "Çevre Müdürlüğü" kurulmalıdır. Bu Müdürlük, belde düzeyinde çevre envanterlerinin (çevre dökümlerinin) çıkarılması, yerel standartların belirlenmesi, düzenlemelerin yapılması, kuralların koyulması, çevre belgeliklerinin (arşivlerinin) oluşturulması; diğer belediyeler, kurum ve kuruluşlar ve merkezi yönetimle ilişkilerin kurulması görevlerini üstlenmelidir. Ayrıca, belediyenin iç ve dış çevre politikası bu Müdürlük tarafından belirlenmeli ve uygulanması gözetilmelidir.

ÇED İşletmesi ve belediye arasındaki ilişki Çevre Müdürlüğü tarafından yürütülmelidir.

C. Belediye ÇED İşletmesi'nin İşlevleri

Her belediyeye bağlı bir "ÇED İşletmesi"nin kurulması, ÇED'in belediyeler tarafından uygulandığı sistemin temel noktalarından biridir.

Bu işletme, belediyelerde, diğer hizmet alanlarında yapılan şirketleşmeye benzer biçimde kurulmalıdır. Köksal'ın (1993,57) Bilal Eryılmaz'dan aktardığına göre, belediyelerde şirketleşmenin genel özellikleri şöyledir: "Şirketleşme ile, belediyeye ait taşınır ve taşınmaz değerler, özel kesime aktarılmamakta, yalnız belediye kamu tüzel kişiliğinden alınarak, Türk Ticaret Kanunu'na göre (yani özel hukuk hükümlerine göre) çalışan bir başka tüzel kişiliğe geçmektedir. Şirket tüzel kişiliğine geçen taşınır ve taşınmaz değerler, yine belediye ile bir yönetim ve mülkiyet ilişkisi içinde kalmakta-

dır.Çünkü kurulan şirketlerde genellikle belediyelerin payı yüzde 50'nin üzerindedir.Çoğunda da hisselerin tamamı belediyelere aittir.Bu nedenle, belediyeler, şirketlerin yönetimini ellerinde tutmaktadırlar.Şirketler, özel hukuk hükümlerine tabi oldukları için diğer özel şirketlerle eşit şartlara sahiptirler ve piyasa araçlarından yararlanmada aralarında bir farklılık yoktur".

Yukarıdaki gibi oluşan Belediye ÇED İşletmesi, işlevlerini kendi mali olanaklarıyla sürdürdüğü gibi, belediyeye de mali katkıda bulunur.Belediye ÇED İşletmesi, ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü sistemin yarattığı bürokratik işlem zincirini ortadan kaldırır, etkinliği sağlar ve zaman kaybını önler.Ayrıca, uygulamanın kolaylaşması, ÇED uygulama sıklığını ve gönüllü ÇED uygulaması istemlerini artırır.

D. Belediye ÇED İşletmeleri Birliği'nin İşlevleri

Ülke düzeyinde, "Belediye ÇED İşletmeleri" arasında eşgüdümü sağlayacak, meslek ilkeleri koyacak ve bu ilkelere uyulmasını sağlayacak, ÇED işletmelerini temsil edecek özerk bir üst örgütün bulunması gerekir.İşte bu amaçla, "Türkiye Belediyeler ÇED İşletmeleri Birliği (TÜB-ÇEDİB)" kurulmalıdır.

TÜB-ÇEDİB , ÇED işletmelerinin kuruluş ve işleyişini denetlemeli, ÇED uygulamasıyla ilgili ilkeleri belirlemeli ve uygulamada birliği sağlamalı, meslek bilincinin ve ahlakının oluşturulması yönünde çalışmalı, mesleki ilkelere ve meslek ahlakına ters düşen tutum, davranış ve uygulamalara karşı

mesleki yaptırımlar uygulamalıdır. Bu birlik, ayrıca, toplumsal baskı grubu olarak da hareket etmelidir. Böyle bir örgütün varlığı, ÇED'in demokratik koşullarda uygulanabilmesi açısından çok önemlidir.

E. ÇED'in Belediyeler Tarafından Gerçekleştirildiği Sistemin İşleyişi

Belediyelerin ÇED uygulamasını üstlenmesi, ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü sisteme oranla büyük kolaylık ve etkinlik sağlayacaktır. Herşeyden önce faaliyet sahibi, kurumlar arasında evrak götürüp-getirme durumunda kalmayacaktır. Daha da önemlisi, faaliyet yeri ve projesi uzmanlar tarafından yerinde incelenebilecek ve faaliyetin her aşaması, toplumsal yaşama en yakın örgüt olan belediyenin izlemi altında olacaktır.

Bu çalışmanın yazarı tarafından, söz konusu sistemin ana hatları belirlenmiştir. Bu konuda ayrıntılı teknik çalışmaların yapılması gereği vardır. Bununla birlikte, aşağıda, çalışmanın yazarı tarafından belirlenen ana hatlar doğrultusunda, sistemin işleyişi genel olarak sunulmuştur.

Belediye ÇED işletmesi, yerel toplumun ve toplumsal yaşamın özelliklerini ve çevrenin özelliklerini gözönünde tutarak ÇED uygulanacak faaliyetleri belirler. Belirlenen bu faaliyetler, Çevre Müdürlüğü'yle işbirliği içinde beldede yaşayan halka ve tüm kurum ve kuruluşlara duyurulur. ÇED gerektiren faaliyetlerin halk tarafından bilinmesi, faaliyet sahiplerinin ÇED uygulanması gereken faaliyetlerini bildirmeleri

ve halkın ÇED sürecine katılımı açısından önem taşımaktadır.

ÇED uygulama süreci, faaliyet sahibinin, -ÇED gerektirebilecek- bir faaliyeti gerçekleştirmek istediğini Belediye ÇED İşletmesi'ne bildirmesiyle başlar. Bu bildirim her zaman faaliyet sahibi tarafından yapılmayabilir. Faaliyet sahibi ÇED'den kaçınıyor olabilir. Faaliyet sahibinin bildirmediği faaliyetler, halktan alınan bilgiler ve Çevre Denetçileri'nin yaptığı incelemeler sonucu belirlenir ve faaliyet sahibiyle iletişim kurularak ÇED süreci başlatılır.

ÇED uygulamasının bundan sonraki tüm aşamaları Belediye ÇED İşletmesi tarafından gerçekleştirilir. Bu işler, sistemli ve örgütlü bir biçimde yerine getirilir.

Belediye ÇED İşletmesi, yapılan ÇED uygulamasının sonucunu faaliyet sahibine ve Belediye Çevre Müdürlüğü'ne yazılı olarak bildirir. ÇED sonucunda, faaliyetin gerçekleştirilmemesi gerektiğine karar verilmişse, bu durum Belediye Çevre Müdürlüğü tarafından yazılı ilanlarla halka da duyurulur. Bu faaliyetin gerçekleşmesi, belediyenin alacağı önlemler ve halkın da katılımıyla önlenir. ÇED uygulaması olumlu sonuç vermişse, bu sonuç da Belediye Çevre Müdürlüğü tarafından yazılı ilanlarla, faaliyet yerinde ve belirlenecek diğer yerlerde halka duyurulur. Bu faaliyet, Belediye Çevre Müdürlüğü'nün gözetimi altında gerçekleşir. Faaliyetin sürekli izlemi, Belediye Çevre Müdürlüğü'nün Çevre Denetçileri tarafından ve bu Müdürlük'ün sağlayacağı halkın gönüllü katılımıyla yapılır.

Belediye ÇED İşletmesi'nin uyguladığı ÇED'in bedeli

faaliyet sahibi tarafından bu İşletme'ye ödenir.ÇED uygulamasının bedeli, TUB-ÇEDİB'in belirlediği ölçütler doğrultusunda Belediye ÇED İşletmesi tarafından belirlenir.

Belediye ÇED İşletmesi, yaptığı çalışmaların sonuçlarını ve elde ettiği yerel nitelikteki bilgileri, belirli aralıklarla, TUB-ÇEDİB'e iletir.Bu bilgiler, TUB-ÇEDİB belgelerinde değerlendirilir.Aynı bilgiler, Belediye Çevre Müdürlüğü bünyesindeki belgelikte de değerlendirilir.

3. ÇED'ci Belediyenin Teknik ve Örgütsel Altyapısı

Hizmet alanı içerisinde, ÇED yapma ve yaptırma sorumluluğunu üstlenen belediye, bu amaçla, teknik ve örgütsel olarak bazı düzenlemeler yapmalıdır.Bunlar aşağıda özetlenmiştir.

A. ÇED'ci Belediyenin Örgütsel Altyapısı

ÇED'ci belediyenin örgütsel altyapısı, temel olarak şu aşamalarda ele alınabilir:

a. Belediye Örgütlenmesi İçinde Çevreden Sorumlu Birimin Kurulması

Belediye örgütsel yapısı içinde, çevreden, genel olarak sorumlu, bir Çevre Müdürlüğü kurulmalıdır.Bu Müdürlük, bilgi toplama, bilgi verme, eşgüdüm ve çevre gözcülüğü merkezi gibi çalışmalıdır.

Çevre Müdürlüğü, belediye sınırları içinde çevre gözcüsü olacağından ve ÇED sonrasında da faaliyetleri izleyeceğinden, bünyesinde yeterli sayıda Çevre Denetçisi bulundur-

malıdır.

b. Belediye ÇED İşletmesi'nin Kurulması

ÇED'ci belediye tarafından, hisselerinin %50'sinden fazlasının belediyeye ait olduğu, bir ÇED İşletmesi kurulmalıdır. Bu İşletme, diğer belediye işletmeleri gibi, özel hukuk alanında, ticari esaslara göre çalışmalıdır.

ÇED İşletmesi'nin tüm hisselerinin belediyenin elinde tutulması yoluna gidilmemelidir. Yerel halk da bu İşletme'de hisse sahibi olmalıdır ki, İşletme'nin çalışmalarını denetleme sorumluluğunu daha çok hissetsin.

Belediye ÇED İşletmesi, bünyesinde, ÇED uygulaması için gereken tüm uzmanları ve teknik olanakları bulundurmalıdır. Bu İşletme'nin özel hukuk esaslarına göre çalışıyor olması bu olanakları sağlamasını kolaylaştıracaktır.

Bu İşletme, hem belediyenin, hem de diğer hisse sahiplerinin ve yerel halkın demokratik denetimi altında çalışmalıdır. Ayrıca, bu üçlü denetimin dışında, ülke düzeyinde, özerk bir biçimde örgütlenmiş olan "Türkiye Belediyeler ÇED İşletmeleri Birliği (TÜB-ÇEDİB)"in mesleki ve etik denetimi altında olmalıdır.

B. ÇED'ci Belediyenin Teknik Altyapısı

ÇED'ci belediye, sınırları içindeki her faaliyet için ÇED yapmayı amaç edindiğinden, bu amaca teknik olarak da hazır olmalıdır. Belediyenin bu konuda yapacağı teknik altyapı hazırlıkları şunlardır:

a. Nitelikli Görevli Gereksiminin Karşılama Yöntemleri

"ÇED raporlarının hazırlanmasında ülkeyi ve ülkenin ekolojik özellikleri yanında sosyolojik yapısını, halkın gelenek ve göreneklerini de tanıyan ve değerlendirebilen uzmanların görev almasına özen gösterilmelidir" (Kantarıcı, 1991, 121). Ülkemiz yerel olarak da çok farklı özelliklere sahiptir. Bundan dolayı, ÇED uygulaması için seçilen uzmanların yöreyi tanıyor olması çok önemlidir.

Belediye, hem ÇED uygulaması için, hem de çevre koruma ve geliştirmenin diğer alanlarında çalışacak nitelikli görevli gereksinimini karşılamak için aşağıda açıklanan eğitim merkezlerini kurmalıdır.

i. Belediye Çevre Enstitüsü

Belediye tarafından, yüksek öğrenim düzeyinde eğitim verecek "Belediye Çevre Enstitüsü" kurulmalıdır. Küçük belediyeler, böyle bir enstitü kurmak için gerekli olanaklara sahip olmayabilir. Bu nedenle, bu enstitüler, büyük ve bulunduğu bölgede göreceli öneme sahip belediyeler tarafından kurulmalıdır.

Belediye Çevre Enstitüsü'nde, çevreyle ilgili bilim dallarında uzman yetiştirmenin yanında, genel ve yerel araştırmalar yapılmalıdır.

Böyle bir bilim merkezinin, belediye tarafından yaşama geçirilmesi, yerel halkın bilimle iç içe bir yaşama kavuşmasını da sağlayacaktır.

Bu konuda TÜB-ÇEDİB de katkıda bulunabilir.Üst düzeyde eğitim verebilir.

ii. Belediye Çevre Koruma ve Geliştirme Eğitim Merkezi

Belediye tarafından, "Belediye Çevre Koruma ve Geliştirme Eğitim Merkezi" kurulmalıdır.Bu Merkez, yaygın eğitim yöntemleriyle ve belirli programlar çerçevesinde örgün eğitim yöntemlerinden de yararlanarak yerel halka çevrenin korunması, geliştirilmesi konularında eğitim vermelidir.Yürütülen programlarda başarılı olanlar, özel bir eğitim programından da geçirilerek "Çevre Denetçisi" olarak görevlendirilebilir.

b. Araç-Gereç ve Laboratuvar Gereksiniminin Karşılama Yöntemleri

Belediye ÇED İşletmesi'nin kurulması, belediyeyi, ÇED uygulaması için gereken araç-gereç ve laboratuvarı sağlama konusundaki güçlüklerden kurtaracaktır.Bu İşletme, ticari esaslara göre çalışacağından, araç-gereç ve laboratuvarı kendi sağlayacağı mali olanaklarla elde edecektir.

Küçük belediyelerin yaşayabileceği güçlükler, belediyelerarası, daha doğrusu ÇED İşletmeleri arasındaki işbirliğiyle çözülebilir.TÜB-ÇEDİB'in olanaklarından da yararlanılabilir.

c. Belediye Çevre Sorunları ve Çevre Sorunlarını
Önleme Danışma Merkezi

Belediye örgütü bünyesinde "Belediye Çevre Sorunları ve Çevre Sorunlarını Önleme Danışma Merkezi" kurulmalıdır. Bu Merkez, bilgi toplama ve yerel halka danışmanlık hizmetleri vermeliştir.

Bu Merkez, 24 saat telefonla danışma hizmeti vermeli ve halktan gelen ihbarları (bildirimleri) değerlendirmelidir. Ayrıca, halkla yüz yüze görüşme olanakları da yaratılmalıdır.

Bu Merkez, ÇED yapılması gereken ama faaliyet sahibinin bildirmediği faaliyetlerin belirlenmesinde de yardımcı olabilir.

X. BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK
ÇED SÜRECİ

Belediyeler, ÇED sürecini, Belediye ÇED İşletmesi eliyle yaşama geçirecektir.

Belediyeler tarafından gerçekleştirilecek ÇED uygulaması süreci, ÇED Yönetmeliği'nin öngördüğü süreçten bazı değişiklikler gösterecektir. Herşeyden önce, daha geniş bir alanda, daha çok faaliyete ÇED uygulayacaklardır. Bunun yanında, inceleyecekleri madde sayısı da daha fazla olacaktır. Bütün bunlar, ÇED uygulama akışının kolay uygulanır ve anlaşılır nitelikte olmasını gerektirmektedir.

Bu bölümde, belediyeler tarafından uygulanması önerilen ve yukarıdaki nitelikleri taşıyan bir ÇED süreci geliş-

tirilmeye çalışılmıştır.Bu süreç Çizim-4'de gösterilmiştir.

1. ÇED Uygulamasına İlişkin İzlenenin Belirlenmesi

Belediyenin, çevre izlencesinin yanında bir ÇED uygulama izlencesinin de bulunması gerekir.Hangi faaliyetlere ÇED uygulanacağı, ÇED yöntemleri ve nitelikleri, ÇED uygulama sürecine yerel halkın ve sivil toplum örgütlerinin katılımının niteliği ve boyutları, ÇED raporu sonucunda izlenecek tutum, izleme-denetleme aşamasına ilişkin izlencenin belirlenmesi gerekir.Bu izlenec, yerel koşullar ve özellikler dikkate alınarak belirlenmelidir.

Ayrıca, bu izlenec ve ÇED uygulanacak faaliyetlere ilişkin ölçütler ve gerekçeler halka duyurulmalıdır.

2. ÇED Uygulamasının Aşamaları

ÇED uygulamasında izlenecek aşamalar -kesin sınırlarla ayrılmamakla beraber- birbirini izler niteliktedir.

Belediyeler tarafından gerçekleştirilecek ÇED uygulaması aşağıda sunulan aşamalarda gerçekleşecektir.

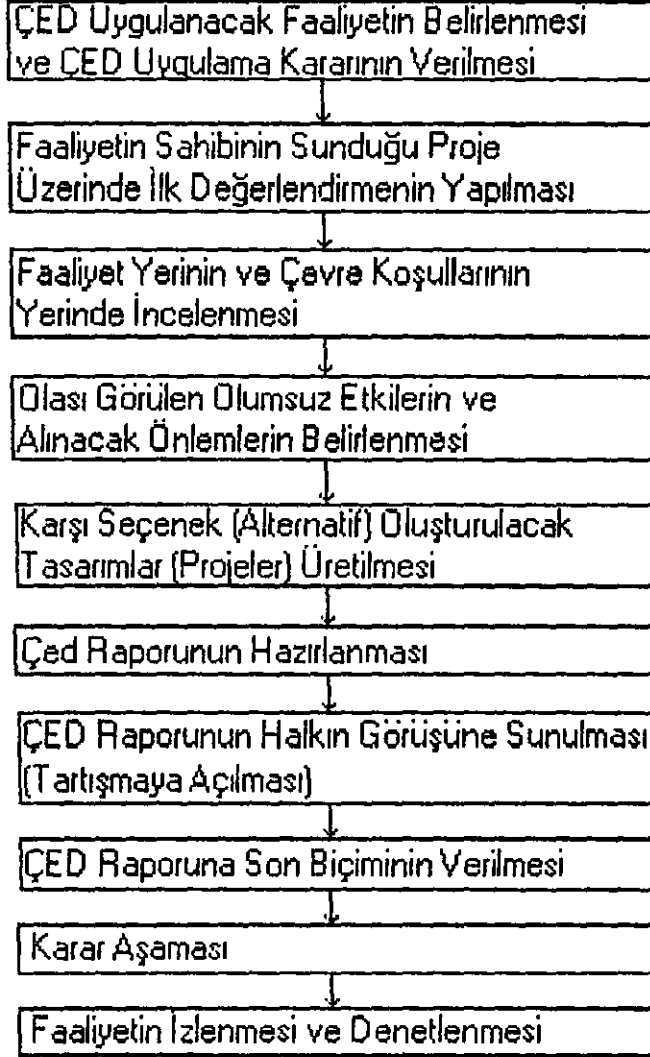
A. ÇED Uygulanacak Faaliyetin Belirlenmesi ve ÇED Uygulama Kararının Verilmesi

Belediye sınırları içinde, bir faaliyetin ÇED uygulaması gerektirip gerektirmediğine ilişkin incelenmeye alınması üç yolla olabilir:

Birincisi; Faaliyet sahibinin başvuruda bulunması yoluyla.

İkincisi; Belediye Çevre Sorunları ve Çevre Sorunla-

**BELEDİYELER TARAFINDAN GERÇEKLEŞTİRİLECEK
ÇED SÜRECİ**

rını Önleme Danışma Merkezi'ne gelen bildirimlerin değerlendirilmesi yoluyla.

Üçüncüsü; Belediye Çevre Müdürlüğü Çevre Denetçilerinin yaptığı denetlemeler yoluyla.

Bu üç yoldan biriyle belirlenen faaliyete (plan, program, yatırım), faaliyetin türüne göre önceden hazırlanmış olan Denetleme Listesi uygulanır. Denetleme Listesi doğrultusunda Değerlendirme Tablosu doldurulur. Değerlendirme Tablosu, Belediye ÇED İşletmesi'nde görevli, temel uzmanlık dallarından birer kişinin, Belediye Çevre Müdürlüğü temsilcisinin, çevre örgütleri temsilcilerinin ve diğer sivil toplum örgütleri temsilcilerinin katıldığı bir ÇED Ön Karar Kurulu tarafından değerlendirilir. Bu Kurul, yaptığı değerlendirme sonucunda üç türlü karar verebilir:

Birincisi; Faaliyet tümüyle çevreyle uyumludur. ÇED yapılmasına gerek yoktur.

İkincisi; Faaliyet bazı noktalar dışında çevreyle uyumludur. Belirlenen koşullara uyulması durumunda ÇED yapılmasına gerek yoktur.

Üçüncüsü; Faaliyet çevreyle uyumlu değildir. ÇED uygulanması gereği vardır.

ÇED uygulaması gerekmeyeceği yönünde karar verilmişse, durum faaliyet sahibine ve Belediye Çevre Müdürlüğü'ne yazılı olarak bildirilir. Faaliyet sahibi, faaliyeti gerçekleştirmeye başlayabilir. Belediye ÇED İşletmesi tarafından kendisine verilen, faaliyetin çevreyle uyumlu olduğuna ilişkin belgeyi, faaliyet yerine, halkın görebileceği bir biçimde asar.

Bazı koşulların yerine getirilmesi koşuluyla ÇED gerekmediği kararı verilmişse, faaliyet sahibi, söz konusu koşulları yerine getirir.Durumu, Belediye ÇED İşletmesine bildirir.Faaliyet ÇED Ön Karar Kurulu'nda yeniden görüşülür.

Faaliyetin çevreyle uyumlu olmadığı, ÇED gerektiği yolunda karar verilmişse, ÇED sürecinin diğer aşamalarına geçilir.

B. Faaliyet Sahibinin Sunduğu Proje Üzerinde İlk Değerlendirmenin Yapılması

ÇED uygulamasının gerekliliği doğrultusunda karar verilmişse, faaliyet sahibinden, faaliyetle ilgili ayrıntılı bir proje hazırlaması istenir.

ÇED ekibi, ilk değerlendirmesini bu proje üzerinde kuramsal olarak yapar.Projenin öngördüğu amaçlar ve etkinlikler doğrultusunda olası etkiler belirlenir.

C. Faaliyet Yerinin ve Çevre Koşullarının Yerinde İncelenmesi

Bu aşamada, ÇED ekibi faaliyet yerinde çalışır.Çevrenin varolan durumu belirlenir.Faaliyetin daha önceki aşamada olası görülen etkileri doğrultusunda incelemeler yapılır, sayısal ve nitel bilgiler toplanır, toplumsal ve psikolojik etkiler bekleniyorsa görüşmeler ve gözlemler yapılır.

Elde edilen bulgular, kullanılan ÇED yöntemine göre gerekli çizelgelere işlenir.

D. Olası Görülen Olumsuz Etkilerin ve Alınacak Önlemlerin Belirlenmesi

Yapılan incelemeler sonucu, ortaya çıkması olası görülen sorunlar belirlenebilir. Bu yönde çalışmalar yapılarak olası olumsuz etkiler ve sorunlar belirlenmelidir. Yapılacak diğer bir önemli iş de, belirlenen sorunları tamamen ortadan kaldıracak ya da olumsuz etkilerini enazlayacak önlemlerin belirlenmesidir.

E. Karşı Seçenek (Alternatif) Oluşturacak Tasarımlar (Projeler) Üretilmesi

Daha önceki aşamada, olası sorunlar belirlenmiş ve bu sorunları bütünüyle önlemeye ya da olumsuz etkilerini enazlamaya yönelik önlemler belirlenmişti.

Belirlenen önlemlere karşı sorunların önlenmesi ya da olumsuz etkilerinin azaltılması olanaklı görülüyorsa ya da daha az soruna yol açacağı veya hiç sorun yaratmayacağı tahmin edilen tasarımlar olduğu düşünülüyorsa, faaliyet sahibinin sunduğu tasarıma (projeye) karşı seçenek oluşturacak tasarımlar üretilir. Faaliyet sahibinin sunduğu tasarım ve karşı seçenek olarak üretilen tasarımlar karşılaştırılırlar. Bu tasarımlar arasından çevreyle en uyumlu olan, uygulama için önerilmek üzere seçilir. Daha sonraki aşamalarda, bu tasarım faaliyete sahibine verilir.

F. ÇED Raporunun Hazırlanması

Bu aşamaya kadar yapılan tüm çalışmaların sonuçları bir rapor biçiminde toplanır.

Henüz, halkın ve sivil toplum örgütlerinin görüşüne sunulmamış olan bu rapor, Uslu'nun (1993, 43-44) Canter'den aktardığı şu öğeleri içermelidir:

- Planlanan faaliyetin tanıtılması.
- Faaliyetin amaçlarının sunulması.
- Faaliyetin gerçekleşeceği çevresel ortamın tanıtılması.
- Toprak ve arazi kullanımı, imar planları, kalkınma planları ve bölge için geçerli olan standart ve yönetmeliklerle planlanan faaliyetin ilişkileri.
- Olası çevresel etkilerin belirlenmesi.
- Alternatif faaliyetlerin (tasarımların) belirlenmesi.
- Önlenme olanağı olmayacak çevresel etkilerin belirlenmesi.
- Etkilenen çevrenin şimdiki ve kısa vadedeki kullanımı; uzun vadeli kullanım planları ve etkilerin bu açıdan kısa ve uzun vadeli değerlendirilmesi.
- Geri dönüşü olanaksız etkilerin belirlenmesi.
- Planlanan faaliyetin neden olacağı diğer olumsuz etkiler ve çıkar çatışmalarının belirlenmesi.
- Alınması gerekli görülen önlemler ve bu önlemlerin yaklaşık maliyetlerinin kestirimi.

G. ÇED Raporunun Halkın Görüşüne Sunulması

ÇED çalışması, kim tarafından yapılırsa yapılsın, etkin olmasının tek yolu, halkın, yaşadığı yere -doğa parça-

sına- ve yapılan çalışmaya sahip çıkmasıdır.

İnsanlarda, emek verdikleri, katkıda buldukları varlıkları koruma eğilimi vardır. Bu nedenle, yapılacak en akıllıca iş, halkın yaşadığı yere emek vermesini sağlamaktır. Bunun en iyi örneği, "imece" uygulamasıyla köylerimizde yaşanmaktadır. Köylerde olduğu gibi kentlerde de ortak yaşam faaliyetlerinde imece yaklaşımı egemen kılınmalıdır.

İnsan kendi yaptığı yıkmaz.

Bu bulgulardan yola çıkarak, ÇED raporu halkın görüşüne (tartışmaya) sunulur. ÇED raporunun tartışılması üç düzeyde olabilir:

1. Örgütlenmemiş halkın görüşlerinin alınması.
2. Örgütlenmiş halkın (sivil toplum örgütlerinin) görüşlerinin alınması.
3. Kamu-özel kurum ve kuruluşlarının görüşlerinin alınması.

H. ÇED Raporuna Son Biçiminin Verilmesi

ÇED raporu tartışmaya açıldıktan sonra, elde edilen görüşler doğrultusunda yeniden değerlendirilir. Gerekirse yeniden düzenlenir. ÇED Karar Kurulu'na sunulmak üzere, son biçimi verilir.

I. Karar Aşaması

Son biçimi verilen ÇED raporu, ÇED Karar Kurulu'na sunulur.

ÇED Karar Kurulu, Çevre Bakanlığı taşra teşkilatı temsilcisi, Belediye Çevre Müdürlüğü temsilcisi, sivil toplum

örgütleri temsilcileri, faaliyetle ya da faaliyet yeriyle işlevsel açıdan ilgili olan kurum ve kuruluşların temsilcileri ve ÇED uygulayan ekibin koordinatörünün katılımıyla oluşur.

ÇED Karar Kurulu, ÇED raporu üzerinde yaptığı incelemede, çevresel ve toplumsal kazançları ve kayıpları, olanak varsa mali kazanç ve kayıpları gözönünde tutarak karar verir. Kurul, iki tür karar verebilir: Birincisi; "ÇED Olumlu". İkincisi; "ÇED Olumsuz".

"ÇED Olumlu" kararı verilmişse, iki durum söz konusudur. Ya ÇED raporu tamamen onaylanmıştır ya da bazı ek önlemlerin alınması koşusuyla onaylanmıştır. Söz konusu ek önlemlerin alınması, ÇED ekibi tarafından izlenir.

"ÇED Olumsuz" kararı verilmişse, raporun neden olumsuz bulunduğu gerekçelerle açıklanır.

J. Faaliyetin İzlenmesi ve Denetlenmesi

İzleme ve denetleme, ÇED sürecinin son ve sürekli aşamasıdır. ÇED çalışması yapılmış olan faaliyet, gerçekleşmeye başladıktan sonra da izlemeye ve denetlemeye devam edilir. Bu aşamada, öngörülen etkilerin gerçekleşip gerçekleşmediği, bu etkilerin öngörülen kapsamda olup olmadığı, gözden kaçan etkilerin olup olmadığı, faaliyetin etkilerinin yarattığı çevresel ve toplumsal tepkiler izlenir.

İzleme ve denetleme, temel olarak ÇED ekibi tarafından yapılır. Ama, izleme ve denetleme yalnızca ÇED ekibi tarafından yapılmamalıdır. Halkın, sivil toplum örgütlerinin ve kamu-özel kurum ve kuruluşlarının da katılımı sağlanmalıdır.

DÖRDÜNCÜ KESİM

GENEL DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu son kesimi bir bölümden oluşmaktadır. "ÖNERİLER VE SONUÇ" adı verilen bu bölümde, ÇED'in yaşama geçirilmesiyle ilgili öneriler ve son değerlendirme sunulmuştur.

XI. ÖNERİLER VE SONUÇ

Çevre sorunlarının büyük boyutlara ulaştığı günümüzde bile, birçok insan, çevrenin neden korunması gerektiğini anlayabilmiş değildir. Bu insanlardan bir kısmı, doğanın kendi başının çaresine bakacak kadar güçlü olduğunu, insanın yardımına gereksinim duymadığını düşünmektedir. Bir kısmı da, buncu savaş, ekonomik sorun ve benzeri kötü durumlar varken çevre korumanın ele alınamayacağını, bunun insana değer vermemek anlamına geldiğini ileri sürmektedirler. Oysa, "doğayı sevip korumak ile insanları korumak ayrı şeyler değildir. İnsan sevgisi doğa sevgisiyle başlar" (TÇSV, 1991, 1). "Ormanda ağaçların arasında dolaşırken onların yapraklarının hücreleri içindeki gelişen fotosentez olayını moleküler değişimlerine kadar hissedemeyen, yapraklarının gözeneklerinden oksijenin havaya oradan da ciğerlerimize ve vücudumuzun tüm hücrelerine nüfuz ettiğini akıl ve bilgi gücü ile izleyemeyen insana çevre sevgisi ve saygısı verilemez" (Ergun, 1993, 46). Doğadaki yaşamı (canlılığı) hissedemeyen, sevemeyen kişi, insan yaşamı-

nı da -bilinçli olarak- hissedemez ve insanı sevemez.

İnsana değer vermenin birçok yolu vardır. Bunların en önemlilerinden biri doğayı korumaktır. Yani, insanın yaşam kaynağını korumaktır. Temel işlevi insana hizmet etmek olan belediyeler de bunu amaç edinmeli ve bu yönde yapılanmalıdır. Ülke düzeyinde hizmet vermekte olan diğer kurum ve kuruluşlar da, insanın yaşama ortamının (çevrenin) korunması ve iyileştirilmesi yoluyla toplumsal refahın ve mutluluğun sağlanabileceğinin bilincinde olmalıdır.

Aşağıda, genel olarak ÇED'le ilgili öneriler ve bunun yanında, belediyeler ve çevreyi korumakla görevli merkezi örgütün (Çevre Bakanlığı'nın) ÇED uygulamasına ilişkin sorumluluklarıyla ilgili öneriler sunulmuştur.

1. Öneriler

ÇED, dünyada ve Türkiye'de, henüz, çok uzun bir geçmişe sahip değildir. Bu nedenle, her ülkede farklı ÇED uygulama sistemleri vardır. Bizim ülkemizde de ÇED uygulama sistemi yeni oluşturulmuştur. ÇED Yönetmeliği, 7 Şubat 1993'de yürürlüğe girmiştir. Ancak, uygulanmaya başlandığından bu yana, olumlu sonuçlar alınmamıştır. Bu, sistemin yeni olmasının yanında, etkin olarak düzenlenmemiş olmasından da kaynaklanmaktadır. Çevreyi etkileyen tüm insan faaliyetlerine ÇED uygulanabilmesi ve ÇED'in amacına uygun sonuçlar alınabilmesi için, ÇED uygulama sisteminde bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemelerle ilgili öneriler aşağıda sunulmuştur.

A. ÇED Uygulamasına İlişkin Öneriler

Genel olarak ÇED'e ilişkin belirlenen öneriler aşağıda sunulmuştur.

1. Çevre kirliliğini ve doğal dengedeki bozulmaları, o çevrede yaşayan insanlar yaratır. Bunun yanında, çevrenin korunması da içinde yaşayan insanların etkinliğiyle olanaklıdır. Özkanlı'nın (1994,156) önerdiği gibi, "bütün çevre değerlerinin korunması ve geliştirilmesinin, bugün yaşayan insanlarımız ve gelecek kuşaklara karşı bir toplum ve devlet görevi olduğu kabul edilmelidir". Toplum ve devlet, çevre değerlerini koruma ve geliştirmeyi görev olarak benimsediği gibi, çevre değerlerini korumak için en önemli aracın ÇED olduğunu ve ÇED'in insan yaşamının her alanında uygulanması gerektiğini de benimsemelidir.

2. ÇED sürecinin bütün adımları demokratik ilkeler doğrultusunda gerçekleşmelidir. ÇED'den beklenen yararların sağlanabilmesi buna bağlıdır. Demokratik bir ÇED uygulaması, çevre korumada sağlayacağı yararın yanında, yerel halkın yaşa arak demokrasi eğitimi almasını sağlar.

3. ÇED bir "yaşama uyum aracı"dır. Ama bunun yanında, varolan yaşam biçimiyle uyumlu olarak uygulanabilirlik özelliğine sahip olmalıdır.

4. ÇED uygulama alanı ve türleri genişletilmelidir. Çevreyi etkileyen insan etkinliklerinin yaygınlığı ölçüsünde ÇED de yaygın olmalıdır.

5. ÇED'in yararlı olabilmesi, ÇED raporunun karar vericiler ve halkın anlayabileceği bir dille yazılmış olma-

sıyla da ilgilidir.Bu nedenle, ÇED raporu, özellikle halkın anlayabileceği bir dille yazılmalıdır.

6. ÇED, ülkede ve yerel düzeyde geçerli kural ve ölçütlere dayanmalıdır.Ancak, varolan kural ve ölçütler çevreyle uyumlu olmayabilir.Bu konudaki ön koşul, kural ve ölçütlerin çevreyle uyumlu duruma getirilmesidir.

7. ÇED uygulamasında, gönüllülüğü özendirici önlemler alınmalıdır.Gönüllülüğü özendirici uygulamalar olmadığı sürece, ÇED bürokratik bir işlem, bir yasak savma niteliğine bürünür.ÇED uygulamasında gönüllülüğü sağlayacak uygulamalar şu kümelerde toplanabilir:

- A. ÇED uygulamasını kolaylaştırmak.
- B. ÇED uygulamasının maliyetini düşürmek.
- C. ÇED'in gerekliliğini ve önemini anlatmak.
- B. Belediyenin Çevreyi Koruma Sorumluluğu ve Belediyenin ÇED Uygulamasına İlişkin Öneriler

ÇED'in etkili olabilmesinin bazı koşulları vardır. Bunlardan en önemlisi, ÇED'in insan yaşamının her alanına girebilmesidir.Bundan dolayı, ÇED uygulaması, en yaygın yönetim birimi olan, belediyeler tarafından yürütülmelidir.ÇED uygulayacak belediyenin de taşıması gereken bazı nitelikler vardır.Bu nitelikler şunlardır:

1. Sınırları ve etki alanları içindeki tüm faaliyetlere ÇED uygulama sorumluluğunu üstlenen belediye, yapısında ve işleyişinde demokrasiyi yaşama geçirmelidir.İnsana hizmet veriyor olmak, insan yaşamının her yönüyle ilgili olmayı

gerektirir. İnsan yaşamının her yönüneysel ancak demokratik yol ve yöntemlerle girilebilir.

2. Belediyeler "özgün", "özerk" ve "özgür" bir yapıya sahip olmalıdır.

Belediye, hizmet ettiğı yerin toplumsal ve yapısal özelliklerine uygun bir ÇED politikası geliştirmeli ve yaşama geçirmelidir. Bunu yapabilmek için, belediye "özgün" bir yapıya sahip olmalıdır. İçinde bulunduğu toplumun ve çevrenin yerel özelliklerini yapısında taşıyabilmelidir.

Belediye, belirlediğı ÇED politikasını, merkezi yönetimin olumsuz karışması olmaksızın, yaşama geçirebilmek için "özerk" olmalıdır. ÇED'in özerk bir örgüt tarafından yapılması, olumsuz söylentileri ve güvensizlikleri önler.

Belediye "özgür" olmalıdır. Karar ve işlevlerinde, bu karar ve işlevleri etkilemeye çalışan çıkar çevrelerinden bağımsız olmalıdır.

3. ÇED uygulama sorumluluğunu alan belediye, bu çalışmada önerilen teknik ve örgütsel yapıyla ilgili düzenlemeleri yapmalıdır.

C. Çevre Bakanlığı'nın Çevre Koruma ve ÇED

Uygulamasındaki Sorumluluklarına İlişkin Öneriler

Çevre Bakanlığı bir merkezi yönetim örgütüdür. Ülkenin yerel yerleşim alanlarının özelliklerini yapısında taşıması olanaksızdır. Yani yerel gerçeklere ve olaylara uzaktır.

Bu nedenlerden dolayı, Çevre Bakanlığı, bir üst örgüt olarak kalmalı, fiilen uygulama alanına girmemelidir. Ön-

celikle de ÇED uygulamasını belediyelerin sorumluluğuna bırakmalıdır. Bu çerçevede, Çevre Bakanlığı'nın işlevleri şu üç noktada toplanabilir:

1. Çevre Bakanlığı, ülke düzeyinde çevre politikasını belirlemeli ve bu politikanın uygulama olanaklarını yaratmalıdır.

2. Çevre Bakanlığı, bu çalışmada önerilen, ÇED uygulama sorumluluğunun belediyelere verildiği sistemin oluşturulması ve işleyişinin sağlanması için gereken düzenlemeleri yapmalıdır. Eşgüdümleme sorumluluğunu üstlenmelidir.

3. ÇED ve diğer çevre koruma ve geliştirme yöntemleriyle ilgili bilimsel araştırmaları ve iyileştirme faaliyetlerini desteklemelidir.

2. Sonuç

İnsan düşünen, akıl sahibi bir varlıktır. Ama görülmektedir ki, akıl sahibi olmak, tek başına doğru kararlar vermeyi ve doğru davranışlarda bulunmayı sağlayamamaktadır. Akıllı, ortak ve doğru amaçlara yönlendirecek, yine insan aklının ürünü olan "kılavuz sistemler"e gereksinim vardır.

Çevrenin ve dolayısıyla tüm canlıların ve insanın geleceğinin korunmasında kullanılması gereken kılavuz sistem ÇED'dir.

Sunar'ın (1986, 146) Leszek Kolakowski'den yaptığı alıntılama insan-doğa ilişkisi açısından önemli bir noktayı vurgulamaktadır: "İnsan kendisini kendisinden önce kurulmuş ve farklılaştırılmış bir dünyada bulur; bu farklılaştırma do-

ğal bir sınıflandırmaya göre değil, insanın kendisini yönlendirebilmesi için gerekli pratik ihtiyaçlar açısından yapılmıştır. Dünyanın kategorilere ayrılması, geleneklerin veya bilinçle yapılmış bir toplumsal sözleşmenin değil, dünyayı denetim altına almak için gerekli, kendiliğinden bir çabanın sonucudur".

İnsanın doğayı denetim altına alma çabası, onun kendi yaşamını devam ettirebilme çabasıyla birlikte gelişir. Çünkü, insanın yaşarkalması, doğa üzerinde ve doğanın sunduğu kaynakların kullanılmasıyla olanaklıdır. İnsan, bu yaşarkalma faaliyetlerini topluluklar halinde yürütür. Söz konusu olan bu faaliyetlerin çoğunluğu da, yerel topluluklar adına belediyeler tarafından yürütülür. Kısaca belirtmek gerekirse, hızla kentleşen bir dünyada insanın yaşarkalmaya yönelik faaliyetlerinin tümü ya doğrudan doğruya belediyeler (kent yönetimleri) tarafından yürütülür ya da belediyelerin "fiili sınırları" (bir bölümü de "etki sınırları") içinde gerçekleşir. Dolayısıyla, doğal dengeyi koruyarak, insanın yaşarkalma faaliyetlerinin sürdürülmesi belediyelerin gözetim ve denetimi altında olmalıdır. Bu bağlamda, ÇED'in belediyenin dışında bir örgüt tarafından etkin olarak uygulanabileceği düşünemez.

ÇED uygulamasının, belediyeler (kent yönetimleri) gözardı edilerek, Çevre Bakanlığı'nın gözetim ve denetiminde yapılması, ÇED' asıl amaçlarından uzaklaştırır ve bürokratik bir işlem durumuna getirir. Nitekim, ÇED Yönetmeliği yürürlüğe girdiğinden bu yana yapılan uygulamalara bakıldığında bu görülebilir. Herşeyden önce ÇED, çevreyi etkileyen faaliyet-

ler kadar yaygın olamamıştır.Zaten Yönetmelik'in böyle bir amacı da yoktur.Ama, amaçladığı alanda bile ÇED yaygınlaşamamıştır.Görülen şudur ki, kamuoyundan tepki gelebileceği düşünülen projelere (tasarımlara), kamuoyunun tepkisini önlemek için ÇED uygulanmaktadır.

ÇED'in etkililiğinde önemli etkenlerden biri de, ÇED sürecine halkın katılım oranıdır."Çevre değerlerinin korunmasında kamu bilincinin buna göre de etkinliklerin denetiminde kamuoyunun çok güçlü ve zorlayıcı bir etken olduğu gerçektir" (Bayraktar,1991,83).Bu bakımdan, ÇED, halkın katılım oranının artırıldığı ve desteği kazanıldığı ölçüde başarılı olabilir. Oysa, ÇED'in Çevre Bakanlığı tarafından uygulanması halk katılımını iki açıdan enazlamaktadır: Birincisi, ÇED uygulanan faaliyet sayısı az olduğundan, halk çevre koruma sürecinin dışında kalmaktadır.İkincisi, halk ÇED sürecine, ancak, düzenlenen bir katılım toplantısı ölçüğünde katılabilmektedir. ÇED uygulaması belediyelerin sorumluluğuna geçtiğinde bu durum tam tersine dönebilir.Herşeyden önce, halkın çevreyi etkileyen tüm faaliyetleri ÇED kapsamına g.receğinden, halk, bir bakıma, doğrudan doğruya kendini ÇED sürecinin içinde bulacaktır.Yine ÇED belediyeler tarafından uygulandığında, ÇED sürecinin her aşamasında halkın katılımı söz konusu olacaktır.

ÇED sürecine, etkin halk katılımı ancak demokratik koşullarda olanaklıdır.ÇED'in belediyeler tarafından uygulanması bu açıdan çok önemlidir.Çünkü, belediyeler, demokratik yaşamın başlangıç noktası ve okuludurlar.ÇED gibi, demokratik işleyiş gerektiren bir uygulamanın belediyeler tarafından

yürütülmesi, hem ÇED'i etkin kılar, hem de yerel demokrasi-
nin gelişmesine katkıda bulunur.ÇED, demokratik ilkeler doğ-
rultusunda uygulanırsa amacına ulaşır.Demokratik işleyiş di-
lanırsa, ÇED bürokratik bir "anlamsız işlemler aşaması" ol-
maktan öteye gidemez.

Çevre sorunlarının ulaştığı boyutlar, köklü ve et-
kin çözümler gerektirmektedir.Yerel halkın ve kent yönetimle-
rinin doğrudan katıldığı çevre koruma ve geliştirme süreçle-
ri zaman geçirmeden yaşama geçirilmelidir.Unutulmamalıdır ki,
çevreyi en iyi biçimde koruyabilecek olanlar, o çevrede yaşa-
yan ve çevrenin sunduğu kaynakları kullanan insanlardır.Bu
bağlamda, çevreyi en iyi biçimde koruyacak olan belde halkıy-
la birlikte belediyelerdir.ÇED uygulama sisteminin ve ve ulu-
sal çevre politikasının başarısı, kent yönetimlerinin ve ye-
rel halkların katkısı ve desteğiyle olanaklıdır.

KAYNAKÇA

- ALTAN, Türker, (1990), "Ekolojik Riziko Analizi ve Turizm Planlaması", TÇSV, (1991), Turizm ve Çevre Konferansı, Ankara: TÇSV Yayını, s. 75-98.
- ARAT, Zeynep, (1980), "Ekonomi Açısından Çevre", Bilim ve Teknik, Ankara: TÜBİTAK, sayı: 147, s. 1-3.
- BASIM, H. Nejat, (1991), Çevresel Etki Değerlendirmesinin Gerekliliği ve Önkoşulları, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- BAŞ, İ. Melih, (1989), "Sanayi İşletmeleri ve Çevre Sorunları", T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü ve Çukurova Üniversitesi, (1989), Çevre'89, Beşinci Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, Adana, s. 35-44.
- BAŞOL, Koray, M. Faysal Gökalp, (1992), "Ekonomik Kalkınma ve Çevre Sorunları", Ekoloji Çevre Dergisi, İzmir: Çevre Koruma ve Araştırma Vakfı (ÇEKAV), sayı: 2, s. 33-36.
- BAYRAKTAR, Aysel, (1991), "Karayollarından Kaynaklanan Çevre Sorunları, İzmir-Ankara Karayolunda Bir Örnek Üzerine Sorunlara Yaklaşım", Orhan Uslu (Derleyen), (1991), Çevresel Etki Değerlendirmesi (CED), Uygulamadan Örnekler, Ankara: TÇSV Yayını, s. 45-85.
- Belediye Yasası, (1580-3.4.1930) (14.4.1930-1471).
- BERKES, Fikret, Mine Kısılacioğlu, (1990), Ekoloji ve Çevre Bilimleri, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- BİLGİNOĞLU, M. Ali, (1988), "Gelişmekte Olan Ülkelerde Çevre Sorunlarının Nedenleri", T.C. Başbakanlık Çevre Ge-

- nel Müdürlüğü ve Dokuz Eylül Üniversitesi, (1988), Çevre'88, Dördüncü Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, İzmir, cilt: 2, s. 1-14.
- EM Çevre Programı ve TÇV, (1993), "UNEP'in Yirmi Yılda Elde Ettiği Sonuçlar", UNEP Türkiye Komitesi Bülteni, Ankara: sayı: 2, s. 2-4.
- BOSTANOĞLU, Üzer, (1990), "Türk Belediyeciliğinde Güncel Tarihsellik", Anme İdaresi Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 23, sayı: 2, s. 75-93.
- BROWN, R. Lester, (Çeviren, Kemal Tosun), (1978), Yirmi Doku-zuncu Gün, Dünya Kaynakları Karşısında İnsan İhtiyaç-ları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İşletme İkti-sadı Enstitüsü Yayını, No: 43.
- BUMİN, Kürşat, (1990), Demokrasi Arayışında Kent, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CÜCELOĞLU, Doğan, (1993), İyi Düşün Doğru Karar Ver, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- ÇAĞLAR, Yücel, (1986), Köy, Köylülük ve Türkiye'de Köy Kalkın-ması Sorunu, Ankara: TZD (Türkiye Ziraatçılar Derne-ği) Yayınları.
- ÇELİK, İsmail, (1991), İşletmelerin Kuruluş Yeri Seçiminde Yeni Bir Boyut Olarak Çevre Sorunları ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), İnönü Üniversitesi, Sos-yal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda Ya-yınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.
- ÇEPER, Necmettin, (1992), Doğa, Çevre, Ekoloj ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları. İstanbul: Altın Kitaplar.

- Çevre Kanunu, (2872-9.8.1983) (11.8.1983-18132).
- Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, R.G. 7 Şubat 1993,
sayı: 21489.
- DEMİRAYAK, Filiz, (1994), "Yerel Yönetimler ve Kıyı Alanları",
Kelaynaktan Haberler, (1994), Doğal Hayatı Koruma
Derneği Yayını, sayı: 53, s. 6-8.
- DPT, (1993), Mahalli İdareler Sektör Raporu, Ankara: DPT Yayını.
nı.
- DURA, Cihan, (1985), "Çevre Sorunları ve Ekonomi", TÇSV,
(1991), Çevre Üzerine..., Ankara: TÇSV Yayını,
s. 68-90.
- DURA, Cihan, (1986), "2000 Yılına Doğru Türkiye", TÇSV, (1987),
2000 Yılına Doğru Türkiye, Ankara: TÇSV Yayını,
s. 9-48.
- BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu, (1987), Ortak Geleceğimiz, Ankara: TÇSV Yayını.
- ERGUN, Lalegül, (1993), "Ortaöğretimde Çevre İçin Eğitim",
TÇV, (1993), Çevre Eğitimi, Ankara: TÇV Yayını,
s. 35-52.
- ERİM, Refet, (1992), "Türkiye'de Yasama, Yürütme ve Yargı'nın
Çevre Yaklaşımları", Ruşen Keleş (Derleyen), (1992),
İnsan, Çevre Toplum, Ankara: İmge Kitabevi, s. 265-
282.
- ERUZ, Ertan, (1988), "Kentleşmenin Neden Olduğu Ekolojik De-
ğişmeler", T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü,
Dokuz Eylül Üniversitesi, (1988), Çevre'88, Dördüncü
Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, cilt: 2, s. 1-5.

- FİSUNOĞLU, Mahir, (1986), "2000 Yılına Doğru Türkiye", TÇSV, (1987), 2000 Yılına Doğru Türkiye, Ankara: TÇSV Yayını, s. 49-89.
- FİSUNOĞLU, Mahir, (1989), "Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi", TÇSV, (1990), Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇSV Yayını, s. 39-48.
- GERAY, Cevat, (1981), "Konut Gereksinmesi ve Karşılanması", Amme İdaresi Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 14, sayı: 2, s. 35-55.
- GÖZÜBÜYÜK, Şeref, (1989), Yönetim Hukuku, Ankara: S Yayınları.
- GÜRBÜZ, Hikmet, (1987), "Çevre Sorunlarına Çeşitli Yaklaşımlar", Çevre Koruma, Ankara: Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu Yayını, sayı:3, s. 21-22.
- GÜRSEL, Yücel, (1992), "Çevre, Anayasa ve Temel İnsan Hakları", Metropol Kent ve Çevre Haberleri Dergisi, İstanbul: sayı: 1, s. 76-77.
- GÜRSELER, Güneş, (1988), "Sosyal Demokrat Yerel Yönetimde Çevre Sorunları", Yeni Özgür İnsan, (1988), "Ayın Dosyası; Yerel Yönetimler", sayı: 4, s. 41-42.
- GÜVEN, H. Sami, (1982), "Değişen Yerel Hizmet Kavramı ve Yerel Yönetimlerde Ölçek Sorunu", Amme İdaresi Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 15, sayı: 4, s. 27-48.
- İSRİR, Eyüp, (1982), Kentleşme, Metropolitan Alan ve Yönetimi, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 185.
- KABOĞLU, İbrahim, (1992), Çevre Hakkı, İstanbul: Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları.

- KANTARCI, Doğan, (1991), "Türkiye'de Kara ve Su Ekosistemleri Üzerindeki Antropojen Etkiler ve Çevreye Etkinin Değerlendirilmesi (ÇED) Konusu", Orhan Uslu (Derleyen), (1991), Çevresel Etki Değerlendirmesi, Uygulamadan Örnekler, Ankara: TÇSV Yayını, s. 87-123.
- KARTAL, S. Kemal, (1992), Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Ankara: Adım Yayıncılık.
- KELEŞ, Ruşen, (1982), "Atatürk, Çağdaş Ankara ve Kentbilim", İnsan Hakları Yıllığı, Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Deleme Merkezi, yıl: 3-4, cilt: 3-4, s. 140-151.
- KELEŞ, Ruşen, (1985), "Türkiye'de Anakent Yönetimi", Amme İdaresi Dergisi, Ankara: TODAİE, cilt:18, sayı:2, s.69-82.
- KELEŞ, Ruşen, (1987), "Kentleşme, Nüfus ve Çevre", TÇSV, (1991), Çevre Üzerine..., Ankara: TÇSV Yayını, s. 180-199.
- KELEŞ, Ruşen, Fehmi Yavuz, (1989), Yerel Yönetimler, Ankara: Turhan Kitabevi.
- KELEŞ, Ruşen, (1990), Kentleşme Politikası, Ankara: İmge Kitabevi.
- KELEŞ, Ruşen, (1992), "Yerel Yönetimlerde Avrupalı Olmak", Metropol Kent ve Çevre Haberleri Dergisi, İstanbul: sayı: 1, s. 58-59.
- KELEŞ, Ruşen, Can Hamamcı, (1993), Çevrebilim, Ankara: İmge Kitabevi.
- KILIÇER, Turgut, (1985), "Çevresel Etki Değerlendirmesi ve İdari Yapı", Türk İdare Dergisi, Ankara: T.C. İçişle-

ri Bakanlığı Yayını, sayı: 369, s. 1-18.

- KIŞLALIOğLU, Mine, Fikret Berkes, (1989), Çevre ve Ekoloji, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KOCAHANOğLU, Osman Selim, (1994), Gerekçeli Türk Belediyecilik Mevzuatı, cilt: 1, İstanbul: Temel Yayınları.
- KOCASOY, Günay, (1993), "Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliği Hakkında Düşünceler", Kelaynaktan Haberler, İstanbul: Doğal Hayatı Koruma Derneği Yayını, sayı: 51, s. 28.
- KONGAR, Emre, (1992), Demokrasi ve Kültür, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KÖKSAL, Tunay, (1993), "Belediye Şirketlerinin Hukuki Rejimi ve Şirketleşme Uygulamaları", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Ankara: TODAİE, cilt: 2, sayı: 6, s.52-62.
- LABORİT, Henri, (Çeviren: Bertan Onaran), (1990), İnsan ve Kent, İstanbul: Fayel Yayınları: 92.
- MEADOWS, Donella H., Dennis L. Meadows, Jorgen Renders, William W. Behrens, (Çevirenler: Kemal Tosun vd.), (1990), Ekonomik Büyümenin Sınırları, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İşletme İktisadı Enstitüsü Yayını, No: 112.
- MELLOR, Mary, (Çeviren: Osman Akınhay), (1993), Sınırları Yıkma, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MORİN, Edgar, (Çeviren: M. Ali Kılıçbay), (1985), Kaybolmuş Paradigma, İnsan Doğası, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, Bilim Dizisi: 2.
- MEM, (1992), Ormancılık Kesiminde Çevresel Etki Değerlendirmesi, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları: 478.

- MÜEZZİNOĞLU, Aysen, (1982), "Çevresel Etki Değerlendirme Raporu Gereksinmesi ve Hazırlama Yöntemleri", Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Mühendisleri Sürekli Konferansı, (C.O.F.I.S.E.E.), (1982), Sanayileşme Sürecinde Çevresel Etkiler, Ankara: Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı ve Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yayını.
- NADAROĞLU, Halil, (1989), Mahalli İdareler, İstanbul: Beta Yayınları.
- NAZLIOĞLU, Meral Dinçer, (1990), "Çevre Eğitiminin Önemi", TÇSV, (1991), Çevre Üzerine..., Ankara: TÇSV Yayını, s. 250-264.
- OĞUZ, Burhan, (1986), "Çevre Üzerine Düşünceler", TÇSV, (1991), Çevre Üzerine..., Ankara: TÇSV Yayını, s. 12-20.
- OZANKAYA, Özer, (1986), Toplum Bilime Giriş, Ankara: Tekin Yayınevi.
- ÖNAL, İrfan, (1993), "Çevresel Etki Değerlendirmesi ve İşlemler", Kimya Mühendisliği Dergisi, İstanbul: TMMOB Kimya Mühendisleri Odası Yayını, sayı: 147, cilt: 19 (4), s. 8-11.
- ÖNCEL, Yenal, (1992), Mahalli İdareler Maliyesi, İstanbul, Filiz Kitabevi.
- ÖZCAN, Ümit, (1990), Çevresel Etki Değerlendirme Teknikleri ve Çevre Politikaları, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı'nda Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- ÖZDEK, E. Yasemin, (1993), İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, Ankara: TODAİE Yayınları No: 249.

- ÖZDEMİR, Şevket, (1988), Türkiye'de Toplumsal Değişme ve Çevre Sorunlarına Duyarlılık, Ankara: Palme Yayınları.
- ÖZGÜR, Hüseyin, (1993), "Doğayı Korumanın Gelişimi ve Nedenleri", Ekoloji Çevre Dergisi, İzmir: ÇEKAV Yayını, sayı: 6, s. 36-40.
- ÖZKANLI, Özlem, (1994), "Dünyada ve Ülkemizde Çevre Politikaları: Turizme Özgü Çevre Sorunları Açısından Bir İnceleme", Verimlilik Dergisi, Ankara: MPM Yayını, sayı: 11, s. 143,158.
- PEARCE, David, Anil Markandya, Edward B. Barbier, (Çevirenler: Türksen Kafaoğlu, Başer Kafaoğlu), (1993), Yeşil Ekonomi İçin Mavi Kitap, İstanbul: Alan Yayıncılık: 139, Güncel Sorunlar Dizisi: 24.
- SCHAEFER, Roger, (1985), "Çevre Yönetimi ve Teknoloji", TÇSV, (1986), Sanayi ve Çevre Konferansı, Ankara: TÇSV Yayını, s. 106-136.
- SIMONNET, Dominique, (Çeviren: Mehmet Selami), (1990), Çevrecilik, İstanbul: Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları-Presses Universitaires De France.
- SÖNMEZ, Necmi, (1989), "Sürdürülebilir Tarımsal Kalkınma, Türkiye'nin Durumu ve Sorunları", TÇSV, (1990), Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇSV Yayını, s. 95-111.
- SUNAR, İlkay, (1986), Düşün ve Toplum, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları, Felsefe Yayınları Dizisi: 2.
- TAMER, Mustafa, (1991), "Çevre Sorunları ve Çevre Mevzuatı", Türk İdare Dergisi, Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı,

- sayı: 393, yıl: 63.
- TQSV, (1991.a), "Ekoloji Üzerine", Biyolojik Zenginlikler Bülteni, (1991), sayı: 3, Ankara: TQSV Yayını.
- TQSV, (1991.b), Türkiye'nin Çevre Sorunları'91, Ankara: TQSV Yayını.
- TEKELİ, İlhan, (1983), "Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", Amme İdaresi Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 16, sayı: 2, s. 3-22.
- TOLAN, Barlas, (1993), Sosyoloji, Ankara: Adım Yayıncılık.
- TOFRAK, Zerrin, (1988.a), "Yerel Yönetimlerin Çevre Konusuna Sosyo-Ekonomik Yaklaşımları ve Çevre Hakkı", T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü ve Dokuz Eylül Üniversitesi, (1988), Çevre'88, Dördüncü Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, cilt: 2, s. 1-12.
- TOFRAK, Zerrin, (1988.b), Kent Yönetimi ve Politikası, İzmir, ABAM Akademi Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi.
- TOFRAK, Zerrin, (1992.a), "Çevre Kirliliğinin Giderilmesinde Uzlaşmacı Politika", Amme İdaresi Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 25, sayı: 4, s. 117-138.
- TOFRAK, Zerrin, (1992.b), Yerel Yönetimler, İzmir, Bornova Belediyesi, Bilim ve Kültür Etkinlikleri Yayın No: 1.
- TOFRAK, Zerrin Karaman, (1993), "Çevre Kurumacı İdeolojiye Politik Bir Yaklaşım", Ekoloji Çevre Dergisi, İzmir: ÇEKAV Yayını, yıl: 3, sayı: 9, s. 33-36.
- TORTOP, Nuri, (1991), "Özerk, Üretken ve Katılımcı Mahalli İdare Anlayışı", Amme İdaresi Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 24, sayı: 4, s. 3-9.

- Türkiye Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı, (1992), Belediyelerimize Rehber, Ankara: Türkiye Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı Ortak Eğitim Projesi Yayını.
- TÜRKYLIMAZ, Bahar, Aydın Güney, (1989), "Çevresel Gelişim Planlamalarında Çevre Koruma ve Halk Katılımının Etkileri", T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü ve Çukurova Üniversitesi, (1989), Çevre'89, Beşinci Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, Adana s. 1-11.
- UÇAR, Halil, (1991), "Global Yapılaşmada Çevre Faktörü", Yabancı Sermaye Koordinasyon Derneği (YASED), (1991), Ekonomik Büyüme ve Çevre Korunması, İstanbul: YASED Yayını, İnceleme Yarışması IV, Yayın No: 39, s. 37-71.
- URAL, Engin, (1991), "Çevrenin Politik Yönü", TÇSV, (1991), Çevre Üzerine..., Ankara: TÇSV Yayını, s. 36-50.
- USLU, Orhan, (1989), "Sanayileşme ve Kentleşmenin Getirdiği Çevre Sorunları Sürekli ve Dengeli Kalkınma Kavramı Açısından Bir Tartışma", TÇSV, (1990), Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Ankara: TÇSV Yayını, s. 62-81.
- USLU, Orhan, (1990), "Turizm ve Çevresel Etkileri", TÇSV, (1991), Turizm ve Çevre Konferansı, Ankara: TÇSV Yayını, s. 19-47.
- USLU, Orhan, (1993), Çevresel Etki Değerlendirmesi, Ankara: TÇV Yayını.
- ÜSTÜNEL, Resim, (1988), Ekonominin Temelleri, Ankara.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, (1982), "Doğa ve Düşünce Çevreni" Hıfzı Veldet Velidedeoğlu (Derleyen), (1988), "Orman"

Devince Okumazlar ki..., Ankara: Çevre ve Ormanlık Dergisi Yayınları, No: 2, s. 42-44.

VERSAN, Vakur, (1990), Kamu Yönetimi, İstanbul: Der Yayınları.

YALÇINDAĞ, Selçuk, (1992), "Çağdaş Belediye", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 1, sayı: 1, s. 7-14.

YAŞAMIŞ, Firuz Demir, (1992), "Yerel Düzeyde Çevre Yönetimi ve Yöntemleri", Amme İdaresi Dergisi, Ankara: TCDAİE Yayını, cilt: 25, sayı: 1.

YAŞAMIŞ, Firuz Demir, (1993), "Yerel ve Bölgesel Çevre Araştırmaları İçin Bir Yaklaşım", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 2, sayı: 5, s. 27-35.

YAVUZ, Fehmi, Ruşen Keleş, (1983), Çevre Sorunları, Ankara: Ankara Üniversitesi, S.B.F. Yayınları: 534.

YETER, Enis, (1992), "Yerel Yönetimler Üzerine Düşünceler", Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Ankara: TODAİE Yayını, cilt: 1, sayı: 4, s. 14-15.

YÜCEL, Muzaffer, (1988), "Karayollarında Çevresel Etki Değerlendirmesine Örnek Bir Çalışma: BAB A4-ROTKAAR Gebirge Otovolu", T.C. Başbakanlık Çevre Genel Müdürlüğü ve Dokuz Eylül Üniversitesi, (1988), Çevre'88, Dördüncü Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, İzmir, cilt: 2, s. 1-11.

EK-I

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

YÖNETMELİĞİ

Çevre Yasası'nın 10 uncu maddesi gereğince hazırlanan ve 7 Şubat 1993 gün ve 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği aşağıda aynen sunulmuştur.

Birinci Bölüm

Amaç, Kapsam, Hukuki Dayanak, Tanımlar

Amaç

Madde 1- Bu Yönetmeliğin amacı; gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kamu veya özel sektöre ait kurum, kuruluş ve işletmelerin yatırım kararlarının çevre üzerinde yapabilecekleri tüm belirlenerek değerlendirilmesi, tesbit edilen olumsuz etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi ve alternatiflerin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik esasların düzenlenmesidir.

Kapsam

Madde 2- Bu Yönetmelik, Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak teknik ve idari esaslar ile bu esaslara göre hazırlanacak Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ve Çev-

resel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunun hangi tip faaliyetler ve hangi yöreler için isteneceğini, içereceği husuları, inceleme ve değerlendirilmede uyulacak esasları, izleme-denetlemede yetkili mercileri ve İnceleme-Değerlendirme Komisyonunun çalışma usulleri ile Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunu hazırlayacak kurum ve kuruluşların belirlenmesi ile ilgili husuları kapsar.

Hukuki Dayanak

Madde 3- Bu Yönetmelik 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 10 uncu maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar ve Kısaltmalar

Madde 4- Bu Yönetmelikte geçen;

Bakanlık: Çevre Bakanlığı'nı,

Taşra Teşkilatı: Çevre Bakanlığının Taşra Teşkilatı'nı,

nı,

Çevre: Canlıların yaşamı boyunca ilişkilerini sürdürdüğü ortam olup; bu ortamdaki hava, su, toprak gibi tabii çevrenin fiziksel unsurlarını, üreticiler (bitkiler), tüketiciler (hayvanlar), ayrıştırıcılar (bakteri ve mantarlar) gibi biyolojik unsurlarını, insanların tabii, beşeri, parasal ve maddesel kaynakları kullanım ve işletmelerinden doğan ekonomik çevre unsurlarını, insan topluluklarının demografik yapısı, barınma, sağlık, eğitim ve kültürel ihtiyaçlarını temin biçimleri ile tarihi ve kültürel değerlerin oluşturduğu sosyal

çevre unsurlarını,

Etki: Planlanan bir faaliyetin; hazırlanması, inşaat ve işletme sürecinde ya da işletmenin faaliyetinin sona ermesi halinde, fiziksel, biyolojik, sosyal ve ekonomik çevre unsurlarında doğrudan ya da dolaylı olarak, kısa veya uzun dönemde, geçici ya da kalıcı olarak, olumlu veya olumsuz yönde ortaya çıkması muhtemel değişiklikleri,

Önemli Etki: Planlanan bir faaliyetin çevreye olabilecek olumsuz etkisinin, o faaliyetin özellikleri ya da yer aldığı çevrenin etkilere karşı hassasiyeti nedeniyle ilgili mevzuata ve/veya bilimsel esaslara göre kabul edilebilir olarak belirlenen sınır değerlerin dışında olmasını,

Çevresel Etki Değerlendirmesi: Gerçekleştirilmesi planlanan faaliyetlerin çevreye olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ve teknoloji alternatiflerinin tesbit edilerek değerlendirilmesinde ve faaliyetlerin uygulamada izlenmesi-denetlenmesinde sürdürülecek çalışmaları, (Bu Yönetmelikte "Çevresel Etki Değerlendirmesi" yerine "ÇED" kısaltması kullanılmıştır.)

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu: ÇED Uygulanacak Faaliyetler Listesinde (EK I) ya da ÇED Uygulanacak Hassas Yörelerde (EK II) yer alan veya ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu ile ilgili Mahalli Çevre Kurullarında "Çevresel Etkileri Önemlidir" kararı verilen bir proje için, (EK V) deki ÇED Raporu Formatına uygun olarak

kilerinin bulunmadığını veya olumsuz etkilerin ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir olarak belirlenen düzeylerde olacağını tesbiti halinde faaliyetin gerçekleşmesinde bir sakınca görülmediğini belirten belgeyi,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz Belgesi: Bir ÇED Raporu hakkında İnceleme-Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmelerin sonuçları esas alınarak Bakanlıkça verilen, faaliyetin çevre üzerinde olumsuz önemli etkilerinin bulunduğunu ve yapılmasında sakınca görüldüğünü belirten belgeyi,

Olumsuz Etkinin Çevreye Zarar Vermeyecek Ölçüde En Aza İndirilmesi: Bu Yönetmeliğe tabi faaliyetlerin çevre üzerine olabilecek olumsuz etkilerinin önlenmesi için bu etkilerin Çevre Kanunu uyarınca çıkartılmış yönetmeliklerle belirlenen standartlara ve fiziksel, biyolojik, sosyal, ekonomik çevre unsurları hakkında ülkemizde yürürlükte olan diğer mevzuat ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler ile öngörülen şartlara uygunluğunun sağlanmasını,

Faaliyet Sahibi: Bu Yönetmelik hükümlerine tabi olan faaliyetleri gerçekleştirmeyi planlayan ve bu faaliyetlerle ilgili ÇED Raporunu hazırlamakla veya hazırlatmakla yükümlü olan kurum, kuruluş ve kişileri,

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu: ÇED Raporlarını incelemek ve değerlendirmek üzere Bakanlıkça 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 36 ncı maddesine dayanılarak teşkil edilen "İhtisas Komisyonu"nu,

Ön İnceleme-Değerlendirme Komisyonu: ÇED Ön Araş-

tırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunu incelemek ve değerlendirmek üzere gerekli görüldüğü hallerde Bakanlık Taşra Teşkilatınca 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 36 ncı maddesine dayanılarak teşkil edilen İhtisas Komisyonu'nu ifade eder.

İkinci Bölüm

Genel Esaslar

Yetki

Madde 5- ÇED'e tabi faaliyetler hakkında ÇED Olumlu ya da ÇED Olumsuz Belgesini verme yetkisi Bakanlığa; ÇED Ön Araştırmasına tabi olan faaliyetler hakkında Çevresel Etkileri Önemlidir ya da Önemsizdir kararını verme yetkisi ise Mahalli Çevre Kurullarına aittir.

ÇED Raporuna Tabi Faaliyetler

Madde 6- ÇED Raporuna;

a) ÇED Uygulanacak Faaliyetler Listesinde (EK I) yer alan,

b) ÇED Uygulanacak Hassas Yörelere Listesinde (EK II) belirtilen bölgelerde bulunması şartıyla ÇED Ön Araştırması Uygulanacak Faaliyetler Listesinde (EK III) yer alan,

c) ÇED Ön Araştırması Uygulanacak Faaliyetler Listesinde (EK III) yer alıp, "Çevresel Etkileri Önemlidir" kararı verilen faaliyetler tabidir.

ÇED uygulamaları, bu Yönetmeliğe tabi her faaliyet için ayrı ayrı gerçekleştirilir. Ancak, ÇED'ne tabi birden fazla projeyi kapsayan entegre faaliyetin tamamı bir faali-

yet olarak nitelendirilir ve tek bir ÇED Raporu kapsamında incelenir.

ÇED Raporunda Bulunması Gereken Hususlar

Madde 7- Bu Yönetmelik uyarınca ÇED uygulanacak faaliyetler için hazırlanacak ÇED Raporlarında, faaliyetlerle ilgili yer, teknoloji, kaynak seçiminin, çevreye etkilerinin, inşaat, işletme ve işletme sonrası muhtemel çevre sorunlarına karşı alınacak önlemlerin ve bu hususlarda olabilecek alternatiflerin fayda-maliyet analizi, yatırım ve yapılacak işlerin programı, akış şemaları ile izleme esaslarının açıklandığı yazılı metin, harita, imar ve vaziyet planı, grafik gibi bilgi ve belgelerle birlikte, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından alınan, planlanan faaliyetin yeri hakkında ilgili mevzuat gereğince bir engel bulunmadığını belirten belgelerin bulunması şartı aranır.

Faaliyet Sahibinin Yükümlülükleri

Madde 8- Faaliyet sahibi, bu Yönetmelik hükümleri ve faaliyetinin türüne göre ÇED Raporu ya da ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu hazırlamakla, 19 uncu maddenin üçüncü fıkrasında bahsi geçen tutanakla belirlenen Nihai ÇED Raporunun ve Eklerinin taahhüdü altında olduğunu, Nihai ÇED Raporu ve Eklerinde belirtilen tüm hususlara uyulacağını gösteren imzalı ve mühürlü beyanı üst yazı ve imza sirküleri ile birlikte Bakanlığa sunmakla, 23 üncü maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen şekilde faaliyeti izlemekle ve bu hususları bir taahhütnameyle belirleyip, gerek-

li teminatları vermekle yükümlüdür.

ÇED uygulamasına tabi faaliyetler için, faaliyet sahipleri diğer mevzaut uyarınca yetkili kılınmış mercilerden münhasıran yatırıma yönelik olarak (şirket kurma, maden arama, yabancı sermaye izni, faaliyet yeri hakkında görüş gibi hariç) her türlü teşvik, onay, izin ve ruhsat almadan önce bu Yönetmelik hükümlerini yerine getirerek;

a) (EK I) de belirtilen ve (EK II) deki Hassas Yörelere uygulanacak bir faaliyet hakkında Bakanlık tarafından faaliyet sahibine verilen "ÇED Olumlu Belgesi"ni,

b) (EK III) deki faaliyetler için "Çevresel Etkileri Önemlidir" kararı verilerek ÇED Raporuna tabi tutulanlar hakkında, Bakanlık tarafından faaliyet sahibine verilen "ÇED Olumlu Belgesi"ni veya "Çevresel Etkileri Önemsizdir" kararı verilenler hakkında bu kararı belirten yazıyı, almakla ve bu belgeleri faaliyetini gerçekleştirdiği yerde herkesçe görülebilecek bir yere asmak ve istendiğinde ilgililere göstermekle yükümlüdürler.

Üçüncü Bölüm

ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi, Değerlendirme Tablosu ve

ÇED Raporu

ÇED Ön Araştırmasına Tabi Faaliyetler

Madde 9- (EK III) de yer alan faaliyetler, ÇED Ön Araştırmasına tabidir.

ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme

Tablosunun Hazırlanması

Madde 10- ÇED Ön Araştırmasına tabi faaliyetler için Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu, (EK IV) de yer alan ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosuna göre doldurulur.

Faaliyet sahibi, Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunu Yeterlik Belgesi almış kuruluşlara doldurabileceği gibi kendi imkanlarıyla da doldurabilir.

ÇED Ön Araştırmasına Tabi Faaliyetler İçin Başvuru

Madde 11- Bu Yönetmeliğin 9 uncu maddesi uyarınca ve 10 uncu maddesindeki esaslar dahilinde faaliyet sahibince doldurulacak ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunun incelenmesi, faaliyet sahibi tarafından bir dilekçe ile Bakanlığın Taşra Teşkilatına başvurularak talep edilir. Dilekçeye, ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi, Değerlendirme Tablosu ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından, planlanan faaliyetle ilgili düşünülen yer hakkında ilgili mevzuat gereğince bir engel bulunmadığını belirten belgeler eklenir.

ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme
Tablosunun İncelenmesi, Değerlendirilmesi ve Süresi

Madde 12- ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu Bakanlığın Taşra Teşkilatınca incelenir ve değerlendirilir. Taşra Teşkilatı, söz konusu faaliyetin çevresel etkileri hakkında en çok üç hafta içinde gerekçeli

bir rapor düzenler.Bakanlık Taşra Teşkilatı bu raporu düzenlerken gerekli gördüğü hallerde ilgili diğer Bakanlıkların taşra teşkilatları, yerel yönetimler, gerçek ve tüzel kişiler, üniversite, araştırma kuruluşları ve meslek odaları temsilcilerinden 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 36 ncı maddesi gereğince İhtisas Komisyonu teşkil eder.Bu komisyon Ön İnceleme-Değerlendirme Komisyonu olarak çalışır,

Taşra Teşkilatı faaliyetin çevresel etkileri hakkında yapılan inceleme değerlendirme sonucu oluşturulan gerekçeli raporu Mahalli Çevre Kuruluna sunar.Mahalli Çevre Kurulu ilk toplantısında bu raporu da dikkate alarak faaliyetin çevresel etkileri hakkında "Önemlidir" veya "Önemsizdir" kararını verir.

"Çevresel Etkileri Önemsizdir" kararı verilen faaliyetler için bu karar bir hafta süre ile askıda ilan edilir.Bu süre içinde yapılan itirazlar Valilik tarafından değerlendirilir.Gerekli görüldüğü takdirde, Valilik, ilk toplantısında karara bağlamak üzere ve en geç bir hafta içinde konuyu Mahalli Çevre Kuruluna gönderir.

Kararın değişmemesi halinde bu karar faaliyet sahibine, Bakanlığa, ilgili kurum ve kuruluşlara bir yazı ile bildirilir ve faaliyet sahibinin ÇED Raporu hazırlama yükümlülüğü yoktur.

"Çevresel Etkileri Önemlidir" kararı verilen faaliyetler için ise ÇED Raporunun hazırlanması gerektiği, Taşra Teşkilatınca karar tarihinden itibaren en fazla bir hafta içinde, faaliyet sahibine, Bakanlığa ve ilgili kuruluşlara

bir yazı ile bildirilir.

Bakanlığa Yapılacak Faaliyet Başvurusu

Madde 13- Faaliyet sahibi, (EK I) de belirtilen ya da (EK III) de belirtilip, (EK II) de yer alan yerlerde planlanan faaliyetlerle ilgili olarak, dilekçe ve ekinde proje özeti ile Bakanlığa başvurur. Bakanlık faaliyet sahibine (EK V) de yer alan Genel Formatı veya gerektiğinde faaliyetin türüne göre, 28 inci madde hükümleri çerçevesinde değişiklikler yaparak hazırladığı ÇED Raporu Formatını verir. Faaliyet sahibi bu formatı esas alarak gerekli işlemlere başlar.

(EK III) deki faaliyetlerden "Çevresel Etkileri Önemlidir" kararı verilen faaliyetlerle ilgili olarak, faaliyet sahibi Taşra Teşkilatına sunduğu ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından alınan belgeler, Taşra Teşkilatının gerekçeli raporu ve Mahallî Çevre Kurulunca verilen "Çevresel Etkileri Önemlidir" karar yazısı ile Bakanlığa başvurur. Bakanlık faaliyet sahibine (EK V) de yer alan Genel Formatı veya gerektiğinde faaliyetin türüne göre 28 inci madde hükümleri çerçevesinde değişiklikler yaparak hazırladığı ÇED Raporu Formatını verir. Faaliyet sahibi bu formatı esas alarak gerekli işlemlere başlar.

ÇED Raporu Duyurusu

Madde 14- Faaliyet sahibinin, ÇED Raporunu Bakanlığa sunduğu tarihten itibaren, Bakanlık en fazla iki hafta içinde, ÇED Raporunu, ÇED Raporu Formatına ve diğer esaslara

uygunluğu yönünder inceler.Uygun bulunmayan ÇED Raporu faaliyet sahibine iade edilir ve başvuru geçersiz sayılır.Uygun bulunan ÇED Raporu ise ilk toplantı tarihini belirten yazı ile birlikte İnceleme-Değerlendirme Komisyonu üyelerine gönderilir.

ÇED Sürecine Halkın Katılımı

Madde 15- ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra, halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, görüş ve önerilerini almak üzere bir toplantı düzenlenir.Faaliyet sahibi, toplantı için faaliyetin konusunu, yerini ve Bakanlık ile sağlayacağı mutabakat çerçevesinde, toplantı yerini, gününü ve saatini belirleyen bir ilanı o yörede yayınlanan yöresel bir gazetede ve Türkiye genelinde yayınlanan tirajı en yüksek beş gazeteden birinde, bir hafta içinde en az iki defa yayınlatır.Toplantı ayrıca mahallin en büyük mülki idare amirince gerekli görülen yerlerde en az bir hafta süreyle askıda ilan edilir.Mahallin en büyük mülki amiri veya tayin edeceği bir yetkili yönetiminde yapılan toplantıda oluşan halkın görüşleri, Bakanlığın Taşra Teşkilatı tarafından bir tutanakla belirlenerek Bakanlığa bildirilir.

ÇED Raporunu incelemek isteyenler Bakanlık veya Taşra Teşkilatında inceleme-değerlendirme süresi içerisinde inceleyerek içeriği hakkında Bakanlığa görüş bildirebilirler. Görüşler İnceleme-Değerlendirme Komisyonunda dikkate alınır. İnceleme ve değerlendirme süresinden sonra yapılan başvurular dikkate alınmaz.

Dördüncü Bölüm

İnceleme-Değerlendirme Komisyonu ve Süreci

İnceleme-Değerlendirme Komisyonunun Teşkili

Madde 16- ÇED Raporu için gerçekleştirilecek inceleme-değerlendirme sürecinde görev almak ve ÇED Raporlarını incelemek üzere, faaliyetin konusu, türü ve faaliyetin uygulanması için seçilen yerin ve alternatif yerlerin özellikleri dikkate alınarak Bakanlıkça 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 36 ıncı maddesine dayanılarak "İhtisas Komisyonu" teşkil edilir. Bu Komisyon faaliyetin konusu ile ilgili oldukları tesbit edilen merkezi ve yerel kurum ve kuruluşların temsilcileri, faaliyet sahibi veya temsilcisi, ÇED Raporunu hazırlayan kurum veya kuruluş temsilcisi, halkın katılımı toplantısı tutanak sekreteri ile Bakanlık temsilcilerinden oluşur. Komisyon çalışmalarına, Bakanlıkça ihtiyaç duyulması halinde gerçek ve tüzel kişiler, üniversite, enstitü, araştırma ve ihtisas kuruluşları ve meslek odaları temsilcileri de üye olarak çağrılabilirler.

Komisyon üyeleri temsil ettikleri merkezi ve yerel kurum veya kuruluşlarını ilgilendiren konulardaki yasal yetki, görev ve sorumluluklara çerçevesinde görevlendirilirler.

Komisyonun sekreteryaya hizmetleri Bakanlıkça yerine getirilir.

ÇED Raporunun İncelenmesi-Değerlendirilmesi Süresi

Madde 17- ÇED Raporunun incelenip-değerlendirilme süresi, Raporun Bakanlığa sunulmasından itibaren oniki haf-

tadır.

Bakanlık, Raporun kapsamına göre uygun gördüğü tarihte, Komisyon üyelerini ilk toplantıya çağırır.

Komisyon inceleme-değerlendirme süresi içerisinde gerektiği kadar toplanır.

ÇED Raporunun İncelenmesi-Değerlendirilmesinde

Esas Alınacak Hususlar

Madde 18- Komisyon üyeleri, ÇED Raporu hakkındaki değerlendirmelerini, aşağıda öngörülen husular itibarı ile yaparlar.

Komisyonca ÇED Raporu ile ilgili olarak,

- a) Raporun, ÇED Raporu Formatına uygun olarak hazırlanmış olduğuna,
- b) Yapılan incelemelerin, hesaplamaların ve değerlendirmelerin yeterli miktarda ve ayrıntı düzeyinde olup, doğru veri, bilgi ve belgelere dayandırıldığına,
- c) Eklerin yeterli ve uygun olduğuna,
- d) Söz konusu faaliyetin çevreye olabilecek etkilerinin tam ve doğru olarak açıklandığına ve bu açıklamalarda tereddüte neden olabilecek hususların bulunmadığına,
- e) Yer ve teknoloji alternatiflerine dair incelemelerin tam ve doğru olarak açıklandığına, dair kesin kanaate ulaşılmaması halinde inceleme-değerlendirme süreci sona erdirilir ve sözkonusu ÇED Raporu Nihai ÇED Raporu olarak kabul edilir. Nihai ÇED Raporunun değerlendirilmesi ile ilgili Komisyon üyelerinin görüşleri son toplantıda bir tutanak ile

belirlenerek Komisyon üyelerince imzalanır. Bu tutanak Bakanlıkça "ÇED Olumlu" veya "Olumsuz" belgelerinin düzenlenmesinde esas alınır. Komisyon üyeleri inceleme-değerlendirme süresi içerisinde ve Bakanlıkça verilecek ek süreler dahilinde ÇED Raporları hakkında kesin görüş bildirmediikleri takdirde Komisyonca o ana kadar yapılan değerlendirmeler ve ÇED Raporundaki bilgi ve belgeler dikkate alınarak Bakanlıkça karar verilir.

Komisyonun Görev, Yetki ve Sorumlulukları

Madde 19- İnceleme-Değerlendirme Komisyonu, ÇED Raporu inceleme-değerlendirme süresi içerisinde, ÇED kapsamında yer alan konularda olmak üzere gerekli görüldüğü takdirde mahallinde ve faaliyetle ilgili bir başka kuruluştaki inceleme, araştırma yapar, bilgi toplar, test ya da deney yapar ya da yaptırır.

Komisyon, faaliyet konusuyla ilgili olması ve Bakanlıkça da uygun görülmesi kaydıyla faaliyet sahibinden, araç-gereç, bilgi, kaynak ve döküman temin etmesini, test, deney ve ölçümleri yapmasını veya yaptırmasını ister. Bu işlemlerde gerekli harcamalar faaliyet sahibince karşılanır.

Komisyon, Nihai ÇED Raporu olarak kabul edilen ÇED Raporlarının ekleriyle birlikte kaç sayfa ve bölümden oluştuğu ve Nihai ÇED Raporu olarak kabul edildiğine dair bir tutanak düzenlemekle yükümlüdür.

Komisyon üyeleri Bakanlıkça gerekli görüldüğü hallerde inceleme konusu ÇED Raporu ile ilgili olarak Bakanlığa bilgi vermekle yükümlüdürler.

Revize ÇED Raporları

Madde 20- Komisyonca ÇED Raporunda, bu Yönetmeliğin 18 inci maddesinin (a), (b), (c), (d), (e) bentlerindeki hususlardan en az birine uyulmadığının ve bu nedenle söz konusu raporun ilgili bölümlerinin yeniden hazırlanmasının ya da en az birinde bazı eksikliklerin bulunduğu ve bu nedenle ek bir raporun hazırlanması gerektiğinin tesbiti halinde Revize ÇED Raporunun hazırlanmasına karar verilir; Komisyonun görevleri devam eder.İnceleme-değerlendirme süresi durdurulur.Kalan süre Revize ÇED Raporunun incelenmesi için Komisyona verilen süreye eklenir.

Faaliyet sahibince hazırlanan veya hazırlattırılan Revize ÇED Raporunun Bakanlığa sunulduğu tarihten itibaren bir hafta içerisinde, söz konusu raporun birer nüshası Komisyon üyelerine Bakanlık tarafından iletilir.Bu tarihten itibaren Komisyon, Revize ÇED Raporunun incelenip-değerlendirilmesi için en fazla iki hafta içerisinde Bakanlık tarafından toplantıya çağrılır.

Komisyonun Revize ÇED Raporlarını inceleyip değerlendirme süresi, Raporun Komisyon üyelerine iletildiği tarihten en fazla dört haftadır.İnceleme, değerlendirme süresinden artan süre bu süreye eklenir.

Komisyon bu süreler içerisinde gerektiği kadar toplanır.

Komisyon, Revize ÇED Raporunu, 18 inci maddenin (a), (b), (c), (d), (e) bentlerindeki hususlar itibariyle inceler ve değerlendirir.İnceleme-değerlendirme süreci ve Komisyonun

görevleri, söz konusu Revize ÇED Raporu hakkında 18 inci maddede belirtilen hususların tamamlandığına dair kesin kanaate ulaşılmaması halinde sona erdirilir.

Nihai ÇED Raporunun Hazırlanması ve Sunulması

Madde 21- İnceleme-değerlendirme sürecinin sona erdirilmesinden sonra ÇED Raporu, yapılan revizelerle birlikte Nihai ÇED Raporu olarak kabul edilir. Bakanlık, Komisyon tarafından bir tutanakla belirlenen Nihai ÇED Raporunu faaliyet sahibine verir. Faaliyet sahibi Nihai ÇED Raporu ve eklerinin taahhüdü altında olduğunu; Nihai ÇED Raporu ve eklerinde belirtilen tüm hususlara uyulacağını gösteren imzalı ve mühürlü beyanı, üst yazı ve imza sirküleri ile birlikte Bakanlığa sunar.

ÇED Olumlu veya Olumsuz Belgesi

Madde 22- Nihai ÇED Raporunun faaliyet sahibince Bakanlığa sunulduğundan sonra en fazla iki hafta içerisinde, aşağıda açıklanan hususlar dahilinde, Bakanlık "ÇED Olumlu" veya " Olumsuz Belgesi"ni düzenleyerek faaliyet sahibine, ilgili merkezi ve yerel kurum ve kuruluşlara gönderir.

Bu yönetmeliğin 18 inci maddesinin (a), (b), (c), (d), (e) bentlerindeki tüm hususlara uyulduğu ve faaliyetin çevreye olumsuz yönde önemli etkilerinin bulunmadığı veya olumsuz etkilerin ilgili mevzuata ve/veya bilimsel esaslara göre kabul edilebilir olarak belirlenen düzeylerde olacağı kanaatine varılması halinde "ÇED Olumlu Belgesi", aksi takdirde ise "ÇED Olumsuz Belgesi" düzenlenir. "ÇED Olumsuz Bel-

gesi"nde faaliyetin olumsuz bulunmasında esas alınan hususlar açıklanır.

Faaliyet sahibi "ÇED Olumlu Belgesi" alan faaliyeti ile ilgili olarak, diğer mevzuat uyarınca ilgili kurum ve kuruluşlardan gerekli izinleri alarak en fazla iki yıl içinde planladığı şekilde yatırıma başlamadığı takdirde "ÇED Olumlu Belgesi" geçersiz sayılır.

Beşinci Bölüm

Çeşitli Hükümler

Faaliyetin İzlenmesi ve Denetlenmesi

Madde 23- Bakanlık, faaliyetle ilgili olarak; "ÇED Olumlu Belgesi"ni, Yönetmeliğin 8 inci maddesine göre faaliyet sahibince verilecek taahhüdnamenin bir suretini ve ilgili diğer belgeleri kendi görev ve yetkileri çerçevesinde faaliyeti izlemeleri ve denetlemeleri için ilgili kurum ve kuruluşlara gönderir.

Bakanlık, "ÇED Olumlu Belgesi" verilen ve "Çevresel Etkileri Önemsizdir" kararı verilen faaliyetlerle ilgili olarak faaliyet sahibi tarafından taahhüt edilen hususların yerine getirilip getirilmediğini izleme ve denetleme yetkisine sahiptir. Bakanlık bu görevi yerine getirirken gerekli gördüğü takdirde kamu ve özel kuruluşlar, ilgili meslek odaları, merkezi ve yerel yönetimlerle işbirliği yapar.

Faaliyet sahibi faaliyetin hazırlık, inşaat, işletme sırasında ve faaliyetin sona ermesinden sonra, faaliyetin türüne göre belirlenecek süre içerisinde, Bakanlıkça uygun

görülen zaman aralıklarında konusuyla ilgili ölçümleri yapmak veya yaptırmak, bunları Bakanlığa bildirmek ve yürürlükteki mevzuat uyarınca gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.

Proje Sonrası Analiz

Madde 24- Bakanlık, ileride gerçekleştirilecek aynı tip faaliyetlere, önceki tecrübelerin taşınması amacıyla, geçmişte gerçekleştirilen faaliyetlerle ilgili etkilerin gözden gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi için gerekli çalışmaları yapar.

Yönetmeliğe Aykırı Uygulamaların Duyurulması

Madde 25- Bu Yönetmelik kapsamındaki faaliyetlerin, "ÇED Olumlu Belgesi" veya "Çevresel Etkileri Önemsizdir" kararını belirten belgeyi almadan başladığı tesbit edildiğinde, faaliyet mahallin en büyük mülki idari amirince durdurulur. Yönetmelik hükümlerine göre gerekli işlemler tamamlanmadan durdurma kararı kaldırılmaz.

"ÇED Olumlu Belgesi" alarak faaliyet başlamış olan tesisler için 18 inci maddede belirtilen, faaliyet sahibinin Nihai ÇED Raporu ve Etkileri hakkındaki beyanına ve taahhütnameye uyulmadığının tesbiti halinde, mahallin en büyük mülki idare amiri tesbit edilecek süre içerisinde beyan ve taahhütname ile ilgili yükümlülük ve taahhütlerini yerine getirmesini faaliyet sahibinden ister. Verilen süre sonunda da yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde faaliyetin yürütülmesi, ilgili en büyük mülki idare amirince durdurulur. Faaliyet hakkında bu yükümlülükler yerine getirilmedikçe durdurma

kararı kaldırılmaz.Cezai hükümler saklıdır.

Yönetmeliğin Genişletme Projelerine Uygulanması

Madde 26- Bu Yönetmelik kapsamına giren faaliyetler ile mevcut tesisler, kullanım araçlarının değişmesi, kapasite artırımı, proses ve teknoloji değişikliği durumunda Yönetmelik hükümlerine tabidir.Bu durumda Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu doldurularak Taşra Teşkilatına başvurulur.Taşra Teşkilatı Yönetmeliğin 12 inci maddesi uyarınca gerekli işlemleri yapar.

Sürelerin Uzatılması

Madde 27- Bu Yönetmeliğin uygulanması ile ilgili süreler Bakanlıkça gerekli görüldüğü hallerde ve gerekçesi belirtilmek kaydıyla Bakanlık Makamının onayı ile uzatılır ve ilgililere ve faaliyet sahibine bildirilir.

ÇED Raporu Genel Formatında (EK V) Değişiklik

Madde 28- Bakanlık, faaliyetin türüne göre, ÇED Raporu Genel Formatı (EK V) maddelerinde gerekli değişiklikleri yapmak yetkisine sahiptir.

Yeterlik Belgesi

Madde 29- ÇED Raporu, Revize ÇED Raporu ve ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu hazırlayacak kurum, kuruluş ve kişiler Bakanlıktan bir "ÇED Raporu Hazırlama Yeterlik Belgesi" almakla yükümlüdürler.Yeterlik Belgesinin verilmesi, Yeterlik Belgesi verilen kurum, kuruluş ve kişilerin Bakanlıkça denetlenmesi ve Belgenin iptal

edilmesi ile ilgili hususlar bir tebliğ halinde yayımlanır.

Bakanlık, "Yeterlik Belgesi" alacak kurum, kuruluş personeli ve kişilerin yetiştirilmesi amacıyla eğitim programı düzenler, bu amaçla gerekli görülmesi halinde konu ile ilgili kurum, kuruluş ve meslek odaları ile işbirliği yapar.

Askeri Faaliyetler

Madde 30- Ülke savunması açısından stratejik öneme sahip askeri faaliyetlere uygulanacak ÇED prosedürü Çevre Bakanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı arasında varılacak mutabakata göre belirlenir.

Tebliğler

Madde 31- Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde bu Yönetmelik ve eklerinde belirtilen konulara ilişkin olarak Resmî Gazete'de tebliğler yayımlayabilir.

Geçici Madde 1- Bu Yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce, çevre mevzuatı ve diğer ilgili mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin ve/veya onay alınmış faaliyetlere bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.

Geçici Madde 2- Bu Yönetmelik ile taşra teşkilatına verilmiş tüm yetki ve sorumluluklar taşra teşkilatı kuruluncaya kadar mahallin en büyük mülki idare amirine ya da uygun gördüğü merciye aittir.

Geçici Madde 3- Yeterlik Belgesi ile ilgili tebliğin yürürlüğe konmasından önce, ÇED Raporu, Revize ÇED Raporu ve ÇED Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosu hazırlayacak kurum, kuruluş ve kişilerde Yeterlik Belge-

si bulunması şartı aranmaz. Ancak planlanan faaliyetin konusuyla ilgili en az üç farklı meslek grubundan, en az lisans seviyesinde eğitim görmüş üç yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahip kişilerin ÇED Raporunun hazırlanmasında görev alması ve Raporların bu kişiler tarafından da imzalanması gereklidir.

Geçici Madde 4- ÇED Ön Araştırması Uygulanacak Faaliyetler Listesine (EK III) tabi faaliyetler ve bu kapsamdaki mevcut tesislerin kullanım araçlarının değişmesi, kapasite artırımı, proses ve teknoloji değişikliğine ilişkin ÇED Ön Araştırması uygulaması 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren yürürlüğe girer.

Yürürlük

Madde 32- Bu Yönetmelik Resmi Gazete'de yayınlandığı tarihte yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 33- Bu Yönetmelik hükümlerini Çevre Bakanı yürütür.

EK I:

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ UYGULANACAK

FAALİYETLER LİSTESİ:

1) Rafineriler, gazlaştırma ve sıvılaştırma tesisleri,

a) Ham petrol rafinerileri (ham petrolden yağlama maddesi üreten tesisler hariçtir).

- b) 500 ton/gün veya daha fazla kömür veya bitümlü şistin sıvılaştırıldığı ve gazlaştırıldığı tesisler,
- 2) Termik ve nükleer santraller,
- a) Toplam ısı gücü 300 MW ve daha fazla olan termik güç santralleri ile diğer yakma sistemleri,
- b) Nükleer güç santralleri ile diğer nükleer reaktörler (maksimum gücü 1 KW sürekli termal yükü geçmeyen fisyon edilebilir ve üretken maddelerin üretimi ve dönüştürülmesi ile ilgili araştırma tesisleri hariçtir),
3. Radyoaktif atık tesisleri,
- (Radyoaktif atıkların depolanması, bertarafı ve işlenmesi amacıyla projelendirilen tesisleri),
4. Entegre kimya tesisleri,
- a) Petrokimya tesisleri,
- b) Zararlı ve toksik kimyasal madde üreten tesisler,
- c) Patlayıcı madde sanayi
- d) Tarım ilaçları ve farmasötik ürünlerin üretilmesi,
- e) Akü ve pil üreten fabrikalar,
- f) Petrokimyasal ve kimyasal ürünler için büyük depolama tesisleri,
- 5) Kağıt hamuru ve her çeşit kağıt üretimi yapan fabrikalar,
- (selülozlu bitkiler ve atık kağıt kullanarak kağıt hamuru ve çeşitli kağıt, karton, makavva vb. ürünler üreten tesisler),
- 6) Asbest çıkarılması ve asbestin ve asbest içeren ürünlerin işlenmesi ve dönüştürülmesi yapılan tesisler,

- 7) Büyük altyapı faaliyetleri,
 - a) Şehirlerarası otoyollar, karayolları, ekspres yollar ve bunlarla bağlantılı köprüler ve tüneller,
 - b) Şehirlerarası demiryolu hatları ve bunlarla bağlantılı köprüler ve tüneller,
 - c) Havaalanları,
 - d) Limanlar (1350 tonun üzerindeki gemilerin girişine izin verilenler),
 - e) Enerji nakil hatları, (Gerilimi 154 Kilovolt (KV) ve üstü enerji iletim hatları),
 - f) Barajlar, (Göl hacmi 100 milyon m³ ya da göl alanı 15 km² den büyük olanlar),
- 8) Toplu konut (1000 konuttan fazla) ve olimpik spor köyleri,
- 9) Denizden büyük çaplı arazi kazanılması ve dip taraması,
- 10) Toksik ve tehlikeli atık ve atıkların yakılması, kimyasal arıtımı, depolanması veya araziye gömülmesi ile ilgili atık uzaklaştırma tesisleri,
- 11) Petrol ve gaz boru hatları ve depolama tesisleri,
- 12) Gemi söküm yerleri,
- 13) Dökme demir ve çeliğin üretildiği ve demir dışı metallerin üretildiği tesisler,
- 14) Çimento fabrikaları,
- 15) Gübre fabrikaları,
- 16) Şeker fabrikaları,

- 17) Uçak yapım ve onarım tesisleri,
- 18) Demiryolu teçhizatının, wagon ve her türlü demiryolu aracının imali ve montajı,
- 19) Motorlu araçların imali ve montajı,
- 20) İhtisas sanayi bölgeleri,
- 21) Hayvan kesim yerleri ve çıkan yan ürünleri işleme vb. tesisleri ile entegre et tesisleri, (2000 ton/yıl canlı ağırlıktan fazlası)
- 22) Çıkarılan yeraltı suyu hacmi yıllık 10 milyon m³ ve üzerinde olduğu takdirde, yeraltı suyu çıkarma faaliyetleri,
- 23) Açıkdeniz hidrokarbon üretimi,
- 24) Her türlü maden çıkarılması ve zenginleştirilmesi (metal içeren veya enerji üretilenler),
- 25) Denizlerden petrol çıkarma faaliyetleri,
- 26) Nükleer yakıtların üretilmesi ve zenginleştirilmesi ile ilgili tesisler,
- 27) İşinlanmış nükleer yakıtların yeniden işlenmesi ile ilgili tesisler,
- 28) Sigara fabrikaları,
- 29) Tabakhane ve deri işleme tesisleri, (50 HP'den fazla motor gücü kullanan)
- 30) Lastik fabrikaları,
- 31) Taş ve toprak sanayi, (seramik, porselen, tuğla, kiremit ve cam fabrikaları).

EK II:

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ UYGULANACAK HASSAS YÖRELER:

I. ÜLKEMİZ MEVZUATI UYARINCA KORUNMASI GEREKLİ
ALANLAR:

1- 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 2. maddesinde tanımlanan ve bu kanunun 3. maddesi uyarınca belirlenen "Milli Parklar", "Tabiat Parkları" ve "Tabiat Koruma Alanları",

2- 3167 sayılı Kara Avcılığı Kanunu uyarınca Orman Bakanlığı Merkez Av Komisyonu tarafından her yıl açıklanan kararlarda yer alan yaban hayatı türlerinin yaşama ortamı olan alanlar,

3- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 2. maddesinin "a- Tanımlar" bendinin 1., 2., 3. ve 5. alt bentlerinde "Kültür Varlıkları", "Tabiat Varlıkları", "Sit" ve "Koruma Alanı" olarak tanımlanan ve aynı kanun ile 3386 sayılı Kanun'un (2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddelerin Eklenmesi Hakkında Kanun) ilgili maddeleri uyarınca tesbiti ve tescili yapılan alanlar,

4- 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu'nun 2. maddesinde açıklanan "Su Ürünleri İstihsal Sahaları"nın çevresindeki kıyıları,

5- 2872 sayılı Çevre Kanunu gereğince yürürlüğe konan Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'nin 19. ve 20. maddelerinde tanımlanan alanlar,

6- 2872 sayılı Çevre Kanunu gereğince yürürlüğe konan Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği'nin 49. maddesinde tanımlanan "Hassas Kirlenme Bölgeleri",

7- 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9. maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu tarafından "Özel Çevre Koruma Bölgeleri" olarak tesbit ve ilan edilen alanlar,

8- 2960 sayılı Boğaziçi Kanununa göre koruma altına alınan alanlar,

9- 6831 sayılı Orman Kanunu gereğince orman alanı sayılan yerler.

II. ÜLKEMİZİN TARAF OLDUĞU ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER
UYARINCA KORUNMASI GEREKLİ ALANLAR:

1- 20 şubat 1984 gün ve 18318 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konan "Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi" (Bern Sözleşmesi) uyarınca korumaya alınan alanlar,

2- 12 Haziran 1981 gün ve 17368 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe konan "Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi" (Barselona Sözleşmesi) çerçevesinde aşağıda belirtilen koruma statüsüne sahip alanlar:

a- Ülkemizin 6 Kasım 1986 tarihinde taraf olduğu "Akdeniz'de Özel Koruma Alanlarının Korunmasına Ait Protokol" gereği ülkemizde "Özel Koruma Alanı" olarak belirlenmiş alanlar,

b- Barselona Sözleşmesine taraf ülkelerin Eylül 1985'te yaptıkları dördüncü olağan hükümetler arası toplantıda kabul ettikleri "Cenova Deklerasyonu" gereği seçilmiş

ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından yayımlanmış olan "Akdeniz'de Ortak Öneme Sahip 100 Kıyısal Tarihi Sit" listesinde yer alan alanlar,

c) "Cenova Deklerasyonu"nun 17. maddesinde yer alan "Akdeniz'e Has Nesli Tehlikede Olan Deniz Türleri"nin yaşama ve beslenme ortamı olan kıyısal alanlar,

3- 14 şubat 1983 gün ve 17959 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konan "Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Sözleşmesi"nin 1. ve 2. maddeleri gereğince Kültür Bakanlığı tarafından koruma altına alınan "Kültürel Miras" ve "Doğal Miras" statüsü verilen kültürel, tarihi ve doğal alanlar.

III. KORUNMASI GEREKLİ DİĞER ALANLAR:

1. Onanlı Çevre Düzeni Planlarında, mevcut özellikleri korunacak alan olarak tesbit edilen alanlar (Tabii karakteri korunacak alan, Biogenetik rezerv alanları v.b. gibi),

2- Tarım Alanları: Tarımsal kalkınma alanları, sulanan 1. 2. 3. sınıf ve kuru şartlarda 1. ve 2. sınıf tarım alanları, özel mahsul plantasyon alanları,

3- Sulak Alanlar: Derinliği 6 metreyi geçmeyen tatlı, acısulu ve tuzlu göl, lagün (dalyan), akarsu, sazlık, bataklık ve turbiyerler ile bu alanların kıyı kenar çizgisinden itibaren kara tarafına doğru ekolojik açıdan sulak alan etkisinde kalan yerler,

4- Göller,

5- Bilimsel arařtırmalar için önem arzeden ve/veya nesli tehlikeye dūřmūř veya dūřebilir tūrlar ve ūlkemiz için endemik olan tūrların yařama ortamı olan alanlar, biyosfer rezervi, biyotoplar, biyogenetik rezerv alanları, benzersiz özelliklerdeki jeolojik ve jeomorfolojik oluřumların bulunduđu alanlar,

6- ÇED Yönetmeliđinin yürürlük tarihinden sonra gerçekleştirilen çalışmalarla korunması gerekli olduğu tesbiti yapılan alanlar ve bu kapsamda ūlkemiz mevzuatı veya milletlerarası sözleşmelerde kaydedilen yeni gelişmelerle koruma statüsü altına alınan alanlar,

EK III:

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMEĞİ ÖN ARAŞTIRMASI UYGULANACAK

FAALİYETLER LİSTESİ

1- İstihra sanayi

a) Metal içermeyen ve enerji üretilmeyen minerallerden, mermer, kum, çakıl, taş, tuz, fosfat ve potas gibi minerallerin istihracı,

2- Enerji sanayi

a) Termik santraller (EK I'de yer alanlar)

b) Kömür ve linyit briketleme tesisleri,

c) Jeotermal enerji üretimi ile ilgili tesisler,

d) Havagazı ve kok fabrikaları,

e) Fosil yakıt depoları,

3- Metallerin işlenmesi

a) Dökümhaneler, demir imalathaneleri, çekme tesis-

leri ve hadde fabrikalarını içeren demir-çelik işletmeleri
(EK I'de yer almayanlar),

b) Metal cevherinin kavrulması ve sinterlenmesi ile
ilgili tesisler,

c) Her türlü motor imali,

d) Gemi inşaat, bakım ve onarım yerleri,

4- Kimya sanayi

a) Ara mamüllerin işlenmesi ve her türlü kimyasalların
üretimi ve depolanması,

b) Motor fitilli, maytap imalathaneleri, karpit, sıvı
asetilen, sentetik benzin imal, dolun ve depolama tesisleri,

c) Sanayi nişastası imali,

5- Gıda ve içki sanayi

a) Hayvan kesim yerleri ve çıkan yan ürünlerin iş-
lenmesi tesisleri,

(625 ton/yıl-2000 ton/yıl arası canlı ağırlık)

b) Hayvani ve bitkisel ürünlerin imali, paketlenme-
si ve konservelenmesi,

c) Süt mamüllerinin imali (Kapasitesi 5000 lt./gün
den büyük tesisler),

d) Bira ve malt imali,

e) Alkollü ve alkolsüz içki, meşrubat üretimi,

f) Şeker veya şeker şerbetinden şekerli maddeler ü-
reten tesisler, (günlük 250 kg dan fazla şeker işleyenler)

g) Su ürünleri işleme ve değerlendirme,

h) Sebze ve meyve işleme sanayi,

ı) Un, makarna ve bisküvi fabrikaları,

6- Tekstil, ağaç ve kağıt sanayi

- a) Açık elyaf, iplik, tekstil, sentetik tekstil üretimi, terbiye, boyama ve apre üniteleri,
- b) Yünün ovalanması, yağının alınması, ağartılması fabrikaları,
- c) 50 HP'den fazla motor gücü kullanan dokuma fabrikaları,
- d) Halı fabrikaları, suni halı vb. yer döşeme fabrikaları,
- e) Ağacın kimyasal prosese tabi tutulduğu sanayiler kontrplak, ağaç kaplama ve suni tahta yapan yerler,
- f) Ağaç damıtım ürünleri tesisleri,
- g) Selüloz, selüloid üretim tesisleri,
- 7) Arazi Kullanım ve altyapı projeleri
 - a) Endüstriyel, evsel katı atıklar ve diğer atıkların bertarafı tesisleri (çöp alanları, yakma tesisleri, gemi ve deniz araçlarının sintine ve balast sularının boşaltılacağı kabul istasyonları vb.) ile çöp aktarma istasyonları (EK I'de yer almayanlar).
 - b) Sulama, arazi ıslahı, taşkın önleme işleri ve drenaj projeleri,
 - c) Balıkçı barınakları, kıyı ve deniz yapıları vb.,
 - d) Eğitim ve spor kompleksleri,
 - e) Atık su deşarjı ve arıtma tesisleri,
 - f) 17 kattan yüksek binalar (gökdelenler)
 - g) Toplu konut (200-1000 konut arası), turizm kompleksleri (30 odadan fazlası), tatil köyleri ve tatil sitele-

ri,

h) Limanlar (EK I'de yer almayanlar), mendirek ve marinalar,

ı) Şehiriçi metrolar ile diğer raylı taşıma sistemleri ve asma yollar,

j) Büyükşehir Belediyesi statüsüne tabi il merkezlerinde yapılan şehirlerarası otobüs terminali,

k) Barajlar (EK I'de yer almayanlar),

8- Elektronik ve elektromekanik tesisleri.

EK IV:

ÖN ARAŞTIRMA KONTROL LİSTESİ

A- Arazinin Hazırlanması ve İnşaat Aşaması ile İlgili Kontrol Listesi

Aşağıdaki soruların cevabı (X) işareti ile belirtilir. "Evet" cevabı verilen hususlar ile ilgili açıklamalar yapılır.

1. Arazinin hazırlanması amacı ile hafriyat yapılacak mıdır?

Evet ()

Hayır ()

"Evet" ise nerede, ne miktarda, ne kadar alanda yapılacağı, hafriyat artığının nerede ve nasıl bertaraf edileceği, kullanılacak araç ve malzemelerin cinsi ve miktarları,

2. Arazi kazanmak amacı ile ve diğer nedenlerle herhangi bir su ortamında doldurma, kazıklar üzerinde inşaat yapılacak mıdır?

Evet ()

Hayır ()

"Evet" ise bunların nerelerde, ne kadar alanı kaplayacağı; kullanılacak malzemeler,

3. Taşkın önleme ve drenaj için işlem yapılacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, nerelerde ve nasıl yapılacağı,

4. İnşaat sırasında oluşacak toz yayıcı işlemler yapılacaktır mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise bu işlemlerin neler olacağı ve tozun yayılmasına karşı alınacak önlemler.

5. Proje kapsamında herhangi bir amaçla, herhangi bir su ortamında kazı, dip taraması ve benzeri işlemler yapılacaktır mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise bunların nerelerde, nasıl yapılacağı, bu işlemler nedeniyle oluşacak maddelerin miktarları ve bertaraf yöntemleri,

6. Su kullanılacaktır mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, ne amaçla kullanılacağı, miktarı, nereden-nasıl temin edileceği, oluşan atık suların miktarı ve özellikleri, hangi alıcı ortama verileceği ve bertaraf yöntemi,

7. Katı atık oluşacaktır mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, miktarı, özellikleri, nasıl bertaraf edileceği,

8. Gürültü meydana gelecek midir?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise hangi işler nedeniyle meydana geleceği, gürültü seviyeleri ve kontrol için alınacak tedbirler,

9. Ağaç kesilecek midir?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise kesilecek ağaçların tür ve sayıları, kesimin ne kadar alanda yapılacağı,

10. Tarım arazileri elden çıkarılacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise elden çıkarılacak tarım alanlarının büyüklüğü, bunların arazi kullanım kabiliyeti sınıfları ve tarım ürün deseni,

11. Çalışacak personel için riskli ve tehlikeli olanları olacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, bu işlerin neler olacağı, tehlikelere karşı alınacak tedbirler,

12. Zarar görebilecek flora ve faunanın türleri olacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise türler (Endemik türler de dahil), sayıları ve alınacak önlemler,

13. Yukarıdaki sorularda belirtilenlerden başka açıklanması gereken hususlar var mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, bu hususlar ile ilgili açıklamalar,

B- İşletme Aşaması İle İlgili Kontrol Listesi

1. Hammadde, katkı maddesi, katalizör benzeri maddeler kullanılacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, bu maddelerin neler olacağı,

2. Tehlikeli ve toksik kimyasal maddeler, parlayıcı ve patlayıcı maddeler kullanılacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, bu maddelerin neler olacağı, nasıl depolanacakları ve tehlikelere karşı alınacak tedbirler,

3. Su kullanılacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, suyun ne amaçla kullanılacağı, nereden, nasıl temin edileceği, her bir üniteden çıkan proses, kazan ve/veya soğutma suyu özellikleri, miktarı, nasıl arıtılacağı, hangi alıcı ortama deşarj edileceği,

4. Yakıt kullanılacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, hangi ünitelerde, ne tür yakıt kullanılacağı, miktarları, kimyasal analizleri, yakma sistemleri, havaya verilecek emisyonlar, alınacak önlemler,

5. Katı atıklar oluşacak mıdır?

Evet () Hayır ()

"Evet" ise, oluşacak katı atık cins ve miktarı, nasıl bertaraf edileceği (geri kazanımı dahil),

6. Gürültü meydana gelecek midir?

Evet ()

Hayır ()

"Evet" ise, hangi faaliyetler nedeniyle meydana getireceği, gürültü seviyesi ve kontrolü için alınacak tedbirler,

7. Toz yayıcı işlemler yapılacak mıdır?

Evet ()

Hayır ()

"Evet" ise, bu işlemlerin neler olacağı ve tozun yayılmasına karşı alınacak tedbirler,

8. Zarar görebilecek flora ve fauna türleri olacak mıdır?

Evet ()

Hayır ()

"Evet" ise, bu türlerin (endemik türler dahil) sayıları, alınacak önlemler,

9. Yukarıdaki sorularda belirtilenlerden başka açıklaması gereken hususlar var mıdır?

Evet ()

Hayır ()

"Evet" ise, bu hususlarla ilgili açıklamalar.

(") Kontrol listesine faaliyeti açıklayıcı bilgi olarak aşağıdaki hususlar eklenecektir.

1. Projenin adı, seçilen yer ve bu yerin onanlı plan üzerindeki konumu,

2. Projenin üretim kapasitesi,

3. Proje sahibinin adı, adresi, telefon ve faks numarası ve eğer varsa bu bilgiler ilave olarak Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırma Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunu hazırlayan kuruluşun adı, adresi, telefonu, faks numarası,

4. Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosundaki bilgilerin doğru olduğunu taahhüt yazısı.

DEĞERLENDİRME TABLOSU (*)

ETKİLENECEK ŞEYKE	PROJENİN ADI												AKAZİNİN HAZIRLIK, İNŞAAT AŞAMASINDAKİ FAALİYETLER						PROJENİN İŞLETME AŞAMASINDAKİ FAALİYETLER						
	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
a) Meteoroloji ve iklim																									
b) Jeolojik yapı																									
c) Yüzeyel su kaynakları																									
d) Yeraltı ve yüzeysel su kaynakları																									
e) Toprak																									
f) Bitki örtüsü																									
g) Tarım alanları																									
h) Orman alanları																									
i) Korunmuş alanları																									
j) Peyzaj değerleri																									
k) Flora ve fauna																									
l) Hayvancılık																									
m) Madenler ve fosil yakıt kaynakları																									
n) Devletler hüküm ve tasarruflarındaki arazi																									

(*) Değerlendirme Tablosu'nun koştürme kurallarına aracın hazırlanması, inşaat ve tesis aşamasındaki faaliyetler, işletme aşamasındaki faaliyetlerin fiziksel ve biyolojik çevre üzerine etkileri için 5'e kadar yapılabilecek puanlama ile değerlendirilir. Olumsuz etkiler için (+), olumlu etkiler için (-) işaretleri kullanılır.

1-2 = Az etkili, 3 = Orta etkili, 4-5 = Çok etkili.

EK V:

ÇED RAPORU GENEL FORMATI^(")

Bağlık Sayfası

Proje sahibinin adı, adresi, telefonu, faks nosu:...

ÇED Raporunu hazırlayan kuruluşun adı, adresi, telefonu, faks nosu:.....

Projenin adı:.....Raporun hazırlanış tarihi:.....

Proje için seçilen yerin ve alternatif yer seçimlerinin adı, mevkisi, birden fazla il veya ilçede yer alıyorsa bunları tanımlayan yörenin adı:.....

İçindekiler Listesi

Bölüm I: Projenin Tanımı ve Amacı

(Proje konusu faaliyetin tanımı, ömrü, hizmet amaçları, pazar veya hizmet alanları ve bu alan içerisinde ekonomik ve sosyal yönden ülke, bölge ve/veya il ölçeğinde önem ve gereklilikleri),

Bölüm II: Proje İçin Seçilen Yerin Konumu

II.1. Faaliyet Yerseçimi (İlgili Valilik veya Belediye tarafından doğruluğu onanmış olan yerin, Onanlı Çevre Düzeni Planı sınırları içinde ise bu plan üzerinde, değil ise mevcut arazi kullanım haritası üzerinde gösterimi),

II.2. Proje Kapsamındaki Faaliyet Ünitelerinin Konumu (Bütün idari ve sosyal ünitelerin, teknik altyapı üniteleri-

(") ÇED Raporu 10 nüsha olarak Bakanlığa sunulur.

rinin varsa diğ er ü nitelerin proje alanı içindeki konumlarının vaziyet planı üzerinde gösterimi, bunlar için belirlenen kapalı ve açık alan büyüklükleri, binaların kat adetleri ve yükseklikleri),

Bölüm III: Projenin Ekonomik ve Sosyal Boyutları

III.1. Projenin Gerçekleşmesi İle İlgili Yatırım Programı ve Finans Kaynakları:.....

III.2. Projenin Gerçekleşmesi İle İlgili İş Akım Şeması veya Zamanlama Tablosu:.....

III.3. Projenin Fayda Maliyet Analizi:.....

III.4. Proje kapsamında olmayan ancak projenin gerçekleşmesine bağlı olarak, yatırımcı firma veya diğ er firmalar tarafından gerçekleştirilmesi tasarlanan diğ er ekonomik, sosyal ve altyapı faaliyetleri:.....

III.5. Proje kapsamında olmayan ancak projenin gerçekleşebilmesi için ihtiyaç duyulan ve yatırımcı firmalar veya diğ er firmalar tarafından gerçekleştirilmesi beklenen diğ er ekonomik, sosyal ve altyapı faaliyetleri:.....

III.6. Diğ er hususlar:.....

Bölüm IV: Proje İçin Seçilen Yerin Çevresel

Özellikleri^(*)

IV.1. Fiziksel ve Biyolojik Çevrenin Özellikleri ve Doğal Kaynakların Kullanımı

(*) Proje için seçilen yerin çevresel özellikleri, yukarıda sıralanan hususlar itibarı ile açıklanırken, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarından, araştırma kurumlarından, üni-

IV.1.1. Meteorolojik ve İklimsel Özellikler,

IV.1.2. Jeolojik Özellikler (Fiziko-kimyasal özellikler, tektonik hareketler, mineral kaynaklar, heyelan, benzersiz oluşumlar, çığ, sel, kaya düşmesi vb.),

IV.1.3. Hidrojeolojik Özellikler (Yeraltı su seviyeleri; halen mevcut her türlü keson, derin, artezyen vb. kuyu; emniyetli çekim değeri; suyun fiziksel, kimyasal, bakteriyolojik özellikleri; yeraltı suyunun mevcut ve planlanan kullanımı),

IV.1.4. Toprak Özellikleri ve Kullanım Durumu (Toprak yapısı, arazi kullanım kabiliyeti sınıflaması, taşıma kapasitesi, yamaç stabilitesi, kayganlık, erozyon, toprak işleri için kullanımı, doğal bitki örtüsü olarak kullanılan mera, çayır vb.),

IV.1.5. Tarım Alanları (Tarımsal gelişim proje alanları, sulu ve kuru tarım arazilerinin büyüklüğü, ürün desenleri ve bunların yıllık üretim miktarları ile birim alan itibarıyla verimi, kullanılan tarım ilaçları ve miktarları, ürünlerin ülke tarımındaki yeri ve ekonomik değeri),

IV.1.6. Hidrolojik Özellikler (Yüzeysel su kaynakla-

versitelerden veya benzeri diğer kurumlardan temin edilen bilgilerin hangi kurumdan ve kaynaktan alındığı Raporun notlar bölümünde belirtilir veya ilgili harita, döküman ve benzeri belgeye işlenir. Proje sahibince kendi araştırmalarına dayalı bilgiler verilmek istenirse, bunlardan kamu kurum ve kuruluşların yetkileri altında olanlar için ilgili kurum ve kuruluşlardan bu bilgilerin doğruluğunu belirten birer belge alınarak Rapora eklenir.

rından deniz, göl, da yan, akarsu ve diğer sulak alanların fiziksel, kimyasal, bakteriyolojik ve ekolojik özellikleri, bu kapsamda akarsuların debisi ve mevsimlik değişimleri, taşkınlar, göllerin derinliği ve hacmi, mevsimlik değişimleri, su toplama havzası, oligotrofik, mezotrofik, ötrofik, distrofik olarak sınıflandırılması, sedimentasyon, drenaj, tüm su kaynaklarının kıyı ekosistemleri),

IV.1.7. Yüzeysel Su Kaynaklarının Mevcut ve Planlanan Kullanımı (İçme, kullanma, sulama suyu, elektrik üretimi, baraj, gölet, su ürünleri ürün çeşidi ve üretim miktarları, su yolu ulaşımı tesisleri, turizm, spor ve benzeri amaçlı su ve/veya kıyı kullanımları, diğer kullanımlar),

IV.1.8. Denizler ve İçsulardaki (göl, dalyan, akarsu) Canlı Türleri (Bu türlerin tabii karakterleri, ulusal ve uluslararası mevzuatla koruma altına alınan türler; bunların üreme, beslenme, sığınma ve yaşama ortamları; bu ortamlar için belirlenen koruma kararları),

IV.1.9. Termal ve Jeotermal Su Kaynakları (Bunların fiziksel, kimyasal ve bakteriyolojik özellikleri, debileri, mevcut ve planlanan kullanımları),

IV.1.10. Koruma Alanları (Milli Parklar, Tabiat Parkları, Sulak Alanlar, Tabiat Anıtları, Tabiatı Koruma Alanları, Biyogenetik Rezerv Alanları, Biyosfer Rezervleri, Doğal Sit ve Anıtlar, Arkeolojik, Tarihi, Kültürel Sitler, Özel Çevre Koruma Bölgeleri, Özel Koruma Alanları, Turizm Bölgeleri),

IV.1.11. Orman Alanları (Ağaç türleri ve miktarları

veya kapladığı alan büyüklükleri, kapalılığı; bunların mevcut ve planlanan koruma ve/veya kullanım amaçları),

IV.1.12. Flora ve Fauna (Türler, endemik türler, yabancı hayatı türleri ve biyotoplar, ulusal ve uluslararası mevzuatla koruma altına alınan türler; nadir ve nesli tehlikeye düşmüş türler ve bunların yaşama ortamları, bunlar için belirlenen koruma kararları; av hayvanları ve bunların popülasyonunu ile yaşama ortamları),

IV.1.13. Hayvancılık (türleri, adetleri, beslenme alanları, hayvancılık ürünlerinin yıllık üretim miktarları, bu ürünlerin ülke hayvancılığındaki yeri ve ekonomik değeri),

IV.1.14. Madenler ve Fosil Yakıt Kaynakları (rezerv miktarları, mevcut ve planlanan işletilme durumları, yıllık üretimleri ve bunun ülke veya yerel kullanımlar için önemi ve ekonomik değerleri),

IV.1.15. Peyzaj Değeri Yüksek Yerler ve Rekreasyon Alanları,

IV.1.16. Devletin etkili Organlarının Hüküm ve Tasarrufu Altında Bulunan Araziler (Askeri Yasak Bölgeler, kamu kurum ve kuruluşlarına belirli amaçlarla tahsis edilmiş alanlar, 7/16349 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Sınırlandırılmış Alanlar" vb.)

IV.1.17. Bölgenin mevcut kirlilik yükü,

IV.1.18. Diğer Özellikler.

IV.2. Sosyo-Ekonomik Çevrenin Özellikleri

IV.2.1. Ekonomik Özellikler (yörenin ekonomik yapısını oluşturan başlıca sektörler, yöresel işgücünün bu sek-

törlere dağılımı, sektörlerdeki mal ve hizmet üretiminin yöre ve ülke ekonomisi içindeki yeri ve önemi, diğer bilgiler),

IV.2.2. Nüfus (Yöredeki kentsel ve kırsal nüfus, nüfus hareketleri; göçler, nüfus artış oranları, ortalama hane halkı nüfusu, yaş piramidi, diğer bilgiler),

IV.2.3. Yöredeki Sosyal Altyapı Hizmetleri (Eğitim, sağlık, kültür hizmetleri ve bu hizmetlerden yararlanılma durumu),

IV.2.4. Kentsel ve Kırsal Arazi Kullanımları (Yerleşme alanlarının dağılımı, mevcut ve planlanan kullanım alanları, bu kapsamda sanayi bölgeleri, limanlar, konutlar, turizm alanları vb.),

IV.2.5. Gelir (Yöredeki gelirin işkollarına dağılımı, işkolları itibariyle kişi başına düşen maksimum, minimum ve ortalama gelir)

IV.2.6. İşsizlik (Yöredeki işsiz nüfus ve faal nüfus oranı),

IV.2.7. Sağlık (Bölgede mevcut endemik hastalıklar)

IV.2.8. Diğer Özellikler.

Bölüm V: Projenin Çevre Üzerine Etkileri ve Alınacak

Önlemler

V.1. Arazinin Hazırlanması, İnşaat ve Tesis Aşamadaki Faaliyetler, Fiziksel ve Biyolojik Çevre Üzerine Etkileri ve Alınacak Önlemler (Bu bölümde projenin fiziksel ve biyolojik çevre üzerine etkileri tanımlanır; bu etkileri önlemek, en aza indirmek ve iyileştirmek için alınacak yasal, idari ve teknik önlemler ayrı ayrı ve ayrıntılı bir şekilde

açıklanır)

V.1.1. Arazinin hazırlanması için yapılacak işler kapsamında nerelerde ve ne kadar alanda hafriyat yapılacağı, hafriyat sırasında kullanılacak malzemeler, patlayıcı maddeler,

V.1.2. Hafriyat artığı toprak, taş, kum vb. maddelerin nerelere taşınacakları veya hangi amaçlar için kullanılacakları,

V.1.3. Arazi kazanmak amacı ile veya diğer nedenlerle, herhangi bir su ortamında yapılacak doldurma, kazıklar üzerine inşaat, vb. işlemler ile bunların nerelerde yapılacağı, ne kadar alanı kaplayacağı ve kullanılacak malzemeler,

V.1.4. Zemin emniyetinin sağlanması için yapılacak işlemler,

V.1.5. Taşkın önleme ve drenaj ile ilgili işlemlerin nerelerde ve nasıl yapılacağı,

V.1.6. Arazinin hazırlanması sırasında ve ayrıca ünitelerin inşaatında kullanılacak maddelerin, patlayıcı, tehlikeli ve toksik olanların, taşınımları, depolanmaları ve kullanımları, bu işler için kullanılacak aletler ve makineler,

V.1.7. İnşaat sırasında kırma, öğütme, taşıma ve depolama gibi toz yayıcı işlemler,

V.1.8. Proje alanı içindeki su ortamlarında herhangi bir amaçla gerçekleştirilecek kazı, dip taraması vb. işlemler, bunların nerelerde, ne kadar alanda, nasıl yapılacağı ve bu işlemler nedeni ile çıkarılacak taş, kum, çakıl ve benzeri

maddelerin miktarları, nerelere taşınacakları veya hangi amaçlar için kullanacakları,

V.1.9. Proje kapsamındaki ulaşım altyapısı planı, bu altyapının inşaatı ile ilgili işlemler; kullanılacak malzemeler, kimyasal maddeler, araçlar, makinalar; altyapının inşaatı sırasında kırma, öğütme, taşıma, depolama gibi toz yayıcı mekanik işlemler,

V.1.10. Proje kapsamındaki su temini sisteminin planı, bu sistemin inşaatı ve tesisi ile ilgili işlemler, bu işlemlerde kullanılacak malzemeler; suyun temin edileceği kaynaklardan getirilecek su miktarları ve proses suyu, kazan ve/veya soğutma suyu, içme ve kullanma suyu ve diğer kullanım amaçlarına göre miktarları,

V.1.11. Proje kapsamındaki atık su miktar ve özellikleri, soğutma suyu miktar ve özellikleri, deşarj sistemleri planı, bu sistemlerin inşaatı ve tesisi ile ilgili işlemler, sistemdeki arıtma ünitelerinin özellikleri, kanalizasyon sistemi, atıksuların nerelere ve nasıl deşarj edilecekleri,

V.1.12. Proje kapsamındaki elektrifikasyon planı, bu planın uygulanması için yapılacak işlemler ve kullanılacak malzemeler, enerji nakil hatlarının geçirileceği yerler ve trafoların yerleri, bunların güçleri,

V.1.13. Arazinin hazırlanmasından başlayarak ünitelerin faaliyete açılmasına dek yapılacak işlerde kullanılacak yakıtların türleri, alt ısı değerleri, kükürt, kül, azot, uçucu madde oranları, nem oranları, yakıtların tüketim miktarları, bu yakıtların kullanılacağı yakma sistemleri, emisyon-

lar, ölçümler için kullanılacak aletler ve sistemler,

V.1.14. Arazinin hazırlanmasından başlayarak ünitelerin faaliyete açılmasına dek yerine getirilecek işlemler sonucu meydana getirilecek atık suların cins ve miktarları, deşarj edileceğı ortamlar,

V.1.15. Hafriyat ve su ortamlarında gerçekleştirilecek kazı ya da ünitelerin faaliyete açılmasına dek sürdürülecek işler nedeni ile meydana gelecek katı atıkların cins ve miktarları, bu atıkların nerelere taşınacakları veya hangi amaçlar için kullanılacakları,

V.1.16. Arazinin hazırlanmasından başlayarak ünitelerin faaliyete açılmasına dek yapılacak işler nedeni ile meydana gelecek vibrasyon, gürültünün kaynakları ve seviyesi,

V.1.17. Arazinin hazırlanması ve inşaat alanı için gerekli arazinin temini amacıyla kesilecek ağaçların tür ve sayıları, ortadan kaldırılacak tabii bitki türleri ve ne kadar alanda bu işlerin yapılacağı,

V.1.18. Arazinin hazırlanması ve inşaat alanı için gerekli arazinin temini amacıyla elden çıkarılacak tarım alanlarının büyüklüğü, bunların arazi kullanım kabiliyetleri ve tarım ürün türleri,

V.1.19. Arazinin hazırlanmasından başlayarak ünitelerin faaliyete açılmasına dek yerine getirilecek işlerde çalışacak personelin ve bu personele bağılı nüfusun konut ve diğ er teknik/sosyal altyapı ihtiyaçlarının nerelerde ve nasıl temin edileceğı,

V.1.20. Arazinin hazırlanmasından başlayarak ünite-

lerin faaliyete açılmasına dek sürdürülecek işlerden, insan sağlığı ve çevre için riskli ve tehlikeli olanlar,

V.1.21. Proje alanında peyzaj öğeleri yaratmak veya diğer amaçlarla yapılacak saha düzenlemelerinin (ağaçlandırmalar, yeşil alan düzenlemeleri vb.) ne kadar alanda nasıl yapılacağı, bunun için seçilecek bitki ve ağaç türleri vb.,

V.1.22. Diğer faaliyetler.

V.2. Projenin İşletme Aşamasındaki Faaliyetler, Fiziksel ve Biyolojik Çevre Üzerine Etkileri ve Alınacak Önlemler.

V.2.1. Proje kapsamındaki tüm ünitelerin özellikleri, hangi faaliyetlerin hangi ünitelerde gerçekleştirileceği, kapasiteleri, faaliyet üniteleri dışındaki diğer ünitelerde sunulacak hizmetler,

V.2.2. Faaliyet ünitelerinde üretim sırasında kullanılacak tehlikeli, toksik, parlayıcı ve patlayıcı maddeler, taşınımları ve depolanmaları,

V.2.3. Faaliyet ünitelerinde kullanılacak makinaların, araçların, aletlerin ve teçhizatın özellikleri ve miktarları,

V.2.4. Faaliyet ünitelerinde üretilecek mal ve/veya hizmetler, nihai ve yan ürünlerin üretim miktarları, nerelelere, ne kadar ve nasıl pazarlanacakları, üretilecek hizmetlerin nerelere, nasıl ve ne kadar nüfusa ve/veya alana sunulacağı,

V.2.5. Faaliyet ünitelerinde kullanılacak üretim yöntemleri ile teknolojiler, üretim akım şeması,

V.2.6. Faaliyetler için gerekli hammadde, yardımcı madde, mamül madde ve personelin ulaşımının nasıl sağlanacağı, kullanılacak ulaşım tipi ve araçlar, bu araçların miktarları ve kapasiteleri,

V.2.7. Faaliyet ünitelerinde kullanılacak suyun hangi prosesler için ne miktarlarda kullanılacağı, kullanılacak suyun proses sonrasında atık su olarak fiziksel, kimyasal ve bakteriyolojik özellikleri, atık arıtma tesislerinde bertaraf edilecek maddeler ve hangi işlemlerle ne oranda bertaraf edilecekleri, arıtma işlemleri sonrası atık suyun ne miktarlarda, hangi alıcı ortamlara, nasıl deşarj edileceği,

V.2.8. Faaliyet ünitelerinde kullanılacak kazan ve/veya soğutma sularının ne miktarlarda kullanılacakları, bu suların hangi işlemlerden sonra hangi alıcı su ortamlarına nasıl verileceği ve verilecek suların özellikleri,

V.2.9. Faaliyet ünitelerinde ve diğer ünitelerde içme ve kullanma amaçlı suların kullanımı sonrası oluşacak atıksulara karışacak maddeler, atıksuların bu maddelerden arıtılması için uygulanacak arıtma süreci ve arıtılan atıksuyun hangi alıcı ortamlara ne miktarlarda, nasıl verileceği,

V.2.10. Faaliyet ünitelerinde ve diğer ünitelerde kullanılacak yakıt türleri, miktarları ve kimyasal analizleri, yakıtların hangi ünitelerde ne miktarlarda yakılacağı ve kullanılacak yakma sistemleri, emisyonlar, ölçümler için kullanılacak aletler ve sistemler,

V.2.11. Tesisin faaliyeti sırasında her bir üniteden oluşacak katı atık miktar ve özellikleri, depolama-yığıma, ber-

tarafı işlemleri, bu atıkların nerelere ve nasıl taşınacakları veya hangi amaçlar için yeniden değerlendirilecekleri, ya da nerelere satılacakları,

V.2.12. Tesisin faaliyeti sırasında meydana gelecek vibrasyon, gürültü kaynakları ve seviyeleri,

V.2.13. Radyoaktif atıkların özellikleri,

V.2.14. Tesisin faaliyeti sırasında çalışacak personelin ve bu personele bağlı nüfusun konut ve diğer sosyal/ teknik altyapı ihtiyaçlarının nerelerde, nasıl temin edileceği,

V.2.15. Projenin işletme aşamasındaki faaliyetlerden insan sağlığı ve çevre açısından riskli ve tehlikeli olanlar,

V.2.16. Proje alanında peyzaj öğeleri yaratmak veya diğer amaçlarla yapılacak saha düzenlemeleri,

V.2.17. Diğer faaliyetler.

V.3. Projenin Sosyo-Ekonomik Çevre Üzerine Etkileri

a) Çevresel fayda-maliyet analizi.(Bu bölümde çevreden, faaliyet öncesi yararlanılma durumları ve maliyetleri ile faaliyet sırasında ve sonrasında oluşacak değişiklikler anlatılacaktır).

b) Proje ile gerçekleşmesi beklenen gelir artışları; yaratılacak istihdam imkanları, nüfus hareketleri, göçler, eğitim, sağlık, kültür, diğer sosyal ve teknik altyapı hizmetleri ve bu hizmetlerden yararlanılma durumlarında değişiklikler vb.

Bölüm VI: İşletme Faaliyete Kapandıktan Sonra
Olabilecek ve Süren Etkiler ve Bu Etkilere
Karşı Alınacak Önlemler

- VI.1. Rekreasyon çalışmaları,
- VI.2. Arazi ıslahı,
- VI.3. Mevcut su kaynaklarına etkiler,
- VI.4. Olabilecek hava emisyonları,

Bölüm VII: Projenin Alternatifleri

(Bu bölümde yer seçimi, teknoloji, alınacak önlemlerin alternatiflerinin karşılaştırılması yapılacak ve tercih sıralaması belirtilecektir).

Bölüm VIII: Sonuçlar

(Yapılan tüm açıklamaların özeti, projenin önemli çevresel etkilerinin sıralandığı ve projenin gerçekleşmesi halinde olumsuz çevresel etkilerin önlenmesinde ne ölçüde başarı sağlanabileceğinin belirtildiği genel bir değerlendirme, proje kapsamında alternatifler arası seçimler ve bu seçimlerin nedenleri).

Ekler:

(Raporun hazırlanmasında kullanılan ve çeşitli kuruluşlardan sağlanan bilgi, belge ve tekniklerden Rapor metninde sunulamayanlar).

Notlar ve Kaynaklar :

ÇED Raporunu Hazırlayanların Tanıtımı :

(Adı Soyadı, Mesleği, Özgeçmişi, Referansları ve Raptordan Sorumlu Olduğunu Belirten İmzası).